

TREBALL DE RECERCA

PATRIMONI PER AL RECORD:

BARRAQUES BALMES I JACES DE QUERALBS

Gil Roquet Riu

Tutor: Xavier Rudé Payró

2n Batxillerat

Escola Vedruna- Ripoll

Novembre 2012

ÍNDIX

1- <u>Index</u>	0
2- <u>Agraïments</u>	1
3- <u>Introducció</u>	2
4- <u>El municipi de Queralbs</u>	4
4.1. Situació del municipi de Queralbs.....	4
4.2. Orografia.....	4
4.3. Població i economia.....	5
4.3.1. La població de Queralbs.....	5
4.3.2. La ramaderia a Queralbs.....	5
5- <u>Els comunals de Queralbs</u>	7
5.1 Repartiment.....	8
5.1.1. Queralbs.....	9
5.1.2. Serrat.....	9
6- <u>La pedra seca</u>	11
6.1. Què és la pedra seca?.....	11
6.2. Els orígens.....	12
6.3. Arquitectura i paisatge.....	13
6.4. Constructors o artesans?.....	16
6.5. La pedra seca al Ripollès.....	16
6.6. Les barraques.....	17
6.6.1. Arquitectura.....	17
6.6.2. Com es feien?.....	19
7- <u>El pastor i el seu ofici</u>	20
7.1. Els pastors de Queralbs.....	22
7.2. La vida dels pastors.....	23
7.2.1. El camí de baixada cap a l'Empordà.....	24
7.2.2. Temporada d'hivern.....	25
7.2.3. El camí de tornada cap a Queralbs.....	28
7.2.4. Temporada d'estiu.....	30
8- <u>Barraques de pastors</u>	37
9- <u>Balmes i jaces</u>	127
10- <u>Itineraris</u>	136
11- <u>Conclusions</u>	141
12- <u>Bibliografia</u>	142
13- <u>Annex</u>	Annex

2- AGRAÏMENTS

En la realització d'aquest treball m'ha ajudat molta gent sense la qual no hagués estat possible.

Agraeixo molt l'ajuda de totes aquestes persones i sobretot a:

- Eduard Miras, per deixar-me fotos de la ramada de Queralbs el dia de la fira a Fontalba.
- Ton Abel, per deixar-me mapes del municipi de Queralbs.
- Joan Casals, per ensenyar-me la tècnica de la pedra seca i així poder construir una barraca.
- Imma Constans Ruiz (alcaldessa de Queralbs) per deixar-me anar a consultar i treure informació de l'arxiu municipal de Queralbs.
- Dolors Ruiz Teixidor secretària de l'Ajuntament de Queralbs per donar-me informació sobre el nombre de ramaders i caps de bestiar i deixar-me consultar el Gibell.
- Anna Pasqual Aran, auxiliar de l'Ajuntament de Queralbs, per fer-me les fotocòpies dels documents consultats.
- Gemma Viñas, per ajudar-me en la redacció del meu treball.
- Florenci Crivillé, per ajudar-me a buscar les equivalències de les mesures agràries antigues.

Als pastors de Queralbs i Serrat, que m'han traslladat amb les seves explicacions en els diferents indrets: barraques, balmes, i jaces:

- Marcel·lí Torner Casas
- Pere Bonada Casas
- Manel Bonada Casas
- Josep Coma Orriols
- Pere Bonada Morera (Can Dalmau)

Per altra banda agraeixo al meu tutor del treball Xavier Rudé Payró per ajudar-me a estructurar-lo i a dur-lo a terme

També m'agradaria agrair a tota la meva família, que m'ha ajudat a fer el treball en tots els aspectes: m'ha acompanyat a tot arreu on havia d'anar per localitzar les barraques, les balmes i les jaces, per fer les entrevistes amb els pastors, per buscar informació, documents, fotografies, mapes... i finalment per la molta paciència que han tingut amb mi. Així agrairia a:

- Josep Riu Sanjaume (germà del meu avi) per totes les estones que ha dedicat a explicar-me les seves vivències i ajudar-me en la realització d'aquest treball.
- La meva tieta Núria Riu Roma.
- Als meus cosins Joan i Jordi Riu Riu.
- A la meva àvia Maria Coll Vilatimó.
- I molt especialment al meu tiet Joan Riu Coll per la seva participació i dedicació activa, ajudant-me a dur-lo a terme
- Els meus pares Florenci Roquet Rigola i M. Dolors Riu Coll per estar sempre al meu costat al llarg de tota la realització d'aquest treball.

Moltes gràcies, a tots!

3-INTRODUCCIÓ

A tots ens agrada satisfer les nostres pròpies necessitats i, per això, quan se'm va plantejar la temàtica a escollir pel treball de recerca, de seguida vaig tenir una cosa molt clara: el meu treball estaria relacionat amb el meu poble, Queralbs.

En un principi vaig pensar en centrar-me en l'origen dels noms de les cases de Queralbs, perquè és un tema que a mi, des de ben petit, sempre m'ha cridat l'atenció, sobretot per la raresa de molts noms: cal Curissó, cal Carrabí, cal Pessetes, cal Rei, cal Camalligues, cal Salió.... però, de seguida, vaig suposar que seria una tasca complicada i difícil, doncs moltes de les famílies que viuen en aquestes cases ni tan sols saben perquè les anomenen així i, per tant, vaig deixar de banda aquesta primera idea.

Però un dia, mentre dinàvem a casa de l'àvia i jo exposava els meus dubtes sobre el tema del treball de recerca, el meu tiet, germà de la meva mare, em va animar a investigar sobre la vida dels pastors de Queralbs, però, més concretament, allà on es refugiaven ells i el ramat, és a dir, sobre les balmes, les jaces i les barraques.

El meu avi, Miquel Riu, fill de Queralbs, havia exercit sempre aquest ofici. Tot i que va morir quan jo tenia 5 anys i no tinc massa records d'ell, sempre l'havia vist, des de ben petit, al davant del seu ramat d'ovelles i, fins i tot, els meus cosins i jo l'havíem acompanyat una estona en el seu trajecte. Alguna tarda, anàvem als prats on pasturava el ramat i ens assentàvem al terra, berenàvem tots quatre i jugàvem amb la Samba i la Rufa, els seus gossos de tura. Sovint, explicava que s'havia hagut de refugiar en una d'aquestes construccions de pedra seca per tal d'habitar-hi de forma temporal, aixoplugar-s'hi de la pluja o, senzillament, fer-hi una petita becaina per descansar després de llargues caminades.

Així que el tema em va semblar molt interessant, perquè això volia dir caminar per les muntanyes del meu poble, cosa que a mi ja m'agrada, localitzar totes les barraques, jaces i balmes possibles i descobrir qui feia aquestes balmes i barraques, per què es construïen amb pedra seca, on es decidia localitzar-les... Eren tantes les preguntes que se'm plantejaven al respecte i tant pocs els documents existents que, ara, per fi, havia arribat el moment de buscar-ne tota la informació possible, plasmar-la per escrit i, de pas, complaure, així, les meves curiositats. Per fi, tenia tema pel treball de recerca!

Es tracta d'anar localitzant les barraques amb els seus jaçals corresponents, les balmes i jaces de tot el terme de Queralbs. Degut a què n'hi ha moltes, les he separat en 2 parts les que utilitzaven els pastors de Queralbs i les que feien servir els de Serrat. Anàvem al lloc on estaven, i observàvem els elements característics de cada una d'elles (forma, armaris, sostre...) i les situàvem en un mapa. Ha estat difícil poder localitzar totes les barraques, perquè la majoria només són un munt de rocs i els pastors entrevistats, moltes d'elles ja no les havien utilitzat. Algunes només estan anomenades i localitzades, degut al gran nombre.

He buscat en l'arxiu municipal de Queralbs el nombre de pastors i ovelles que hi havia des de 1897 fins l'actualitat. Cal dir que hem trobat una gran varietat de formats de registres diferents, en alguns anoten el nº de caps separats entre Serrat i Queralbs, en altres tots junts. Hi ha documents on hi consta el nom de cada pastor i la casa on vivia. També ens hem trobat anys sense dades. Suposem que cada secretari/a ho enregistrava de manera diferent. Aquest apartat tindria com a objectiu relacionar l'existència d'aquestes barraques, jaces i balmes amb el nombre de pastors i ovelles que hi havia en el municipi.

Per poder localitzar i entendre la utilització d'aquest patrimoni, he entrevistat als pastors de Queralbs (avui en queden molt pocs), que amb les seves vivències hem pogut conèixer com es desenvolupava l'ofici de pastor en aquestes contrades .

He dissenyat 3 itineraris amb la finalitat de donar a conèixer aquest patrimoni i també conscienciar a la gent que cal conservar-lo perquè forma part de la història del nostre poble.

Finalment hem construït una maqueta d'una barraca de planta circular, intentant de reproduir-hi tots els elements més característics que la formen.

4- EL MUNICIPI DE QUERALBS

4.1. SITUACIÓ DEL MUNICIPI DE QUERALBS

Queralbs és un poble situat a la comarca del Ripollès, província de Girona. Limita amb els següents municipis: per la part francesa Vallsebellera, Err, Lló, Eina, Sallagossa, per la part catalana Setcases Vilallonga de Ter, Pardines, Ribes de Freser i Planoles.

Forma part de l'alta Vall de Ribes. La seva extensió és de 94 Km², està situat a 1.236 m d'altitud i, actualment, té 169 habitants.

El terme municipal del poble està format per les dues antigues parròquies, la de Sant Jaume de Queralbs i la de Sant Sadurní de Fustanyà. A part d'aquestes dues parròquies s'han format altres nuclis secundaris al voltant de la vila, com el veïnat de Serrat, la caseria de la Farga, la de Vilamanya (sobre les coves de Rialb), la de Rialb i el gran complex de Núria, el qual comprèn el santuari del mateix nom, diverses dependències i edificis i les instal·lacions d'unes pistes d'esquí.

Queralbs dista a 7 km de Ribes de Freser, vila amb la qual s'uneix per una carretera que segueix paral·lelament el curs del riu Freser. També es pot arribar a Queralbs amb els ferrocarrils de la Generalitat de Catalunya des de Ribes de Freser, amb el cremallera o tren d'alta muntanya, que finalitza el seu trajecte al santuari de la Vall de Núria.

4.2. OROGRAFIA

Físicament, el terme queda encerclat per l'ampli arc que descriu la serralada pirinenca entre el pic de Gorrablanc al nord-oest del poble i el puig de Bastiments al nord-est, on es troben els cims de Puigmal (2913m), el puig de Segre (2843m), el puig de Finestrelles (2827m), el pic d'Eina (2794m), el pic de Noufonts (2864m), el pic de Noucreus (2799m), el pic de l'Infern (2860m), i el puig de Bastiments (2874m), que coincidint amb la línia fronterera limita en aquest sector amb els municipis d'Oceja, Er, Sallagosa i Eina, pertanyents a l'Alta Cerdanya, i amb Fontpedrosa, que pertany al Conflent. Des del puig de Bastiments el terme municipal segueix la carena que passa pel coll de la Marrana, el Gra de Fajol (2 708 m), Mantinell, el puig de Balandrau (2585m), i la serra de la Canya, i limita en aquest sector de llevant amb els municipis de Setcases, Vilallonga de Ter i Pardines; des d'aquí el terme segueix el torrent de Serrallonga en direcció a ponent, que separa el bosc de Serrat i el de Ribes, fins a trobar el Massanell, el segueix fins a la seva incorporació al Freser i l'acompanya fins a sota el serrat del Vent; a partir d'aquest punt, el límit municipal s'enfila de nou seguint la serra de l'Estremera fins a trobar el pic de Gorrablanc; en aquest sector limita amb Ribes a migdia i Planoles.

4.3. POBLACIÓ I ECONOMIA

4.3.1. LA POBLACIÓ DE QUERALBS

Segons diferents censos i registres de l'època, pels volts del 1370 a Queralbs es registraven 41 focs (llars). Les primeres xifres, però, en habitants, daten de principis del segle XVIII (1718) amb 300 queralbins, que al 1787 ja havien passat a 352. Durant el segle XIX s'arribà al punt àlgid de 602 habitants a tot el municipi (1860), xifra que no se superaria fins el 1900 amb 611 habitants, i que encara es remuntaria fins al màxim de població el 1940 amb 871 queralbins. A partir d'aquest moment el municipi va perdre la seva antiga vitalitat i s'inicià un descens progressiu: 502 habitants el 1950, 393 habitants el 1960, 229 habitants el 1975, i les xifres de 223 i 199 habitants per als anys 1981 i 1991. Malgrat aquest descens, durant l'última dècada del segle XX, la població es mantingué força estable, així, el 2001 hi havia 194 queralbins. El 2005 se'n comptabilitzaren 202, malgrat que la majoria de cases de la població són de segona residència i d'estiueig. Actualment, el municipi registra un total de 169 habitants.

4.3.2. LA RAMADERIA A QUERALBS

Les muntanyes d'aquest municipi amaguen un seguit de comes, solanes i jaces on, tradicionalment, des de la història més remota, han pasturat els ramats dels grans monestirs i de gent de les terres baixes, que enviaven els seus ramats a estiuejar a muntanya i a hivernar a la plana, a través d'antigues carrerades que anaven fins a l'Empordà per Besalú, i fins al Vallès i el Penedès per Osona. A Queralbs, com a la resta dels Pirineus, els prats dominen fins a altituds d'uns 1.800-2.000 m. Més avall hi ha els boscos, i fins als 1.300 m s'enfilen els conreus de farratge, pel bestiar, ja que la ramaderia ha estat l'activitat econòmica més important de la vila, tot i que avui en dia el nombre de ramats d'ovelles, vaques i cavalls ha disminuït considerablement, ja que, en l'actualitat, la principal font d'ingressos per a la població és el turisme.

Així, es pot afirmar que més d'una tercera part de la superfície del terme de Queralbs està ocupada per terres de pastura. La part restant es caracteritza per terrenys erms i abruptes, amb zones boscanes, on no hi és possible cap mena de vegetació. La primera referència històrica d'aquests prats de pastura és un document datat l'any 966 i en el qual s'especifica la concessió d'herbes de pastura feta pel comte de Besalú, Oliba, a favor de Fredeburguis, abadessa de Sant Joan, i en el qual, entre altres, es mencionen els llocs de Coma de Vaca i Coma del Freser, ben propers a la Vall de Núria.

Mentre que durant l'hivern el gran nombre de ramats integrats en les quatre espècies preponderants, com són els bovins, ovins, èquids i cabrins, romanen a les zones més baixes, situades a l'entorn dels llocs habitats, a la primavera, a mida que es van fonent les neus, progressivament es van ocupant els pasturatges situats a majors altituds, cosa que esdevé, en llur plenitud, a partir de mitjans del mes de maig. Aquest període sol durar uns cinc mesos, ja que a principis d'octubre, solen esdevenir les tramuntanades que refreden els ambients atmosfèrics, com a preludi dels torbs i nevades hivernenques. Els sectors més importants d'altres pastures on, a l'estiu, la presència de tal bestiar és permanent i és més notòria, són les Valls de Núria i les nou comes del seu entorn: Mulleres, Noufonts, Eina, Fontnegre, Perdius, Gombrèn i Fontalba, a la part central del territori. Les de la part de llevant són: Coma del Freser i Coma de Vaca, i les dels

indrets de ponent, les comes del Borrut, Fontseca, i clotes del Puigmal, integrant l'alta conca del riu de Tosa.

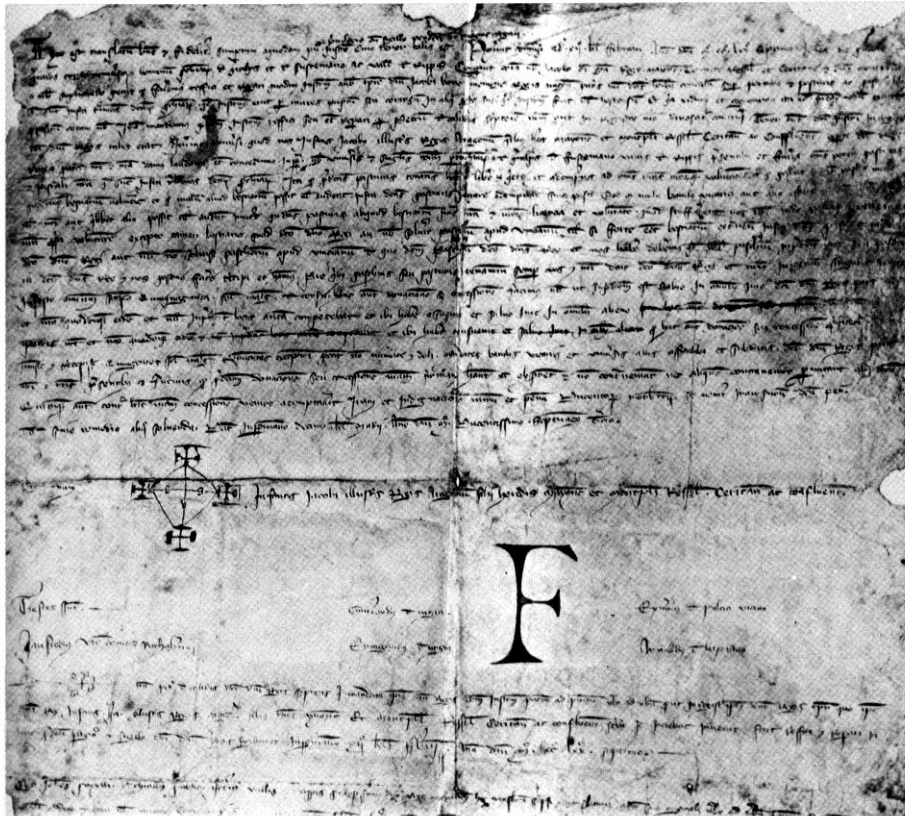
Aquesta activitat multisecular que ha determinat l'existència d'aquests pobles, llogarrets i masies, ve reglamentada per uns drets comunitaris ben curiosos que ha imperat a través de les generacions.

5- ELS COMUNALS DE QUERALBS

La ramaderia antigament era la primera de les riqueses naturals d'aquest lloc. Per això, tenien molta importància per a Queralbs els drets de pastures.

L'Infant Jaume, fill del rei Jaume I de Catalunya-Aragó, el 22 d'abril de 1273, concedí als homes de Queralbs i de Fustanyà el dret de pasturar llurs animals als pastors del terme de les dites parròquies, les quals pertanyien al rei. Cap bestiar forani no hi podia pasturar sense haver pagat el pasquer¹ al rei. Per aquest dret de pastures, els habitants de les esmentades parròquies pagaran un cens anyal de 50 sous melgoresos², pagadors per Tots Sants. Aquest mateix document fou expedit de nou, o més ben dit refet, pel mateix Jaume II, quan ja era rei de Mallorca, el 21 de gener de 1277. L'anterior, l'original, estava molt deteriorat; per això el notari de Queralbs, Joan Pujol, mostrà el document al rei i li suplicà que el refés; i, per aquest motiu, el rei n'expedí un de nou, segons el text de l'anterior, conservat al registre reial³.

Document concedint el dret de pastura, expedit pel rei Jaume II, rei de Mallorca.

Queralbs repartia les seves muntanyes comunals d'una manera única, en no fer pagar cap contribució per la seva explotació. Això passava també en altres pobles de la Vall de Ribes, Camprodon i la Cerdanya.

¹ impost, inicialment públic, que calia pagar per a l'ús d'una zona de pastures.

² moneda de billó encunyada a l'inici pels comtes de Melguelh i després pels senyors de Montpeller, amb la participació del bisbe i dels cònsols de la ciutat.

³ Arxiu diocesà de la Seu d'Urgell (Arxiu parroquial de Queralbs), pergami F

La totalitat de les muntanyes destinades a pastura es repartien anualment, tot respectant el dret de muntanya. Aquest consistia a atorgar un lot dels comunals a cada veí nascut al poble. El dret de muntanya tendia, a fomentar l'habitatge i a evitar l'emigració cap a marina i la plana.

Les herbes es distribuïen entre els matrimonis fills del poble i habitants del mateix. El primer any de ser casats, no hi tenien dret. Els homes tenien dret a tota la part que els toca de la muntanya, anomenada una muntanya, i les dones mitja muntanya. Si el matrimoni, home i dona eren tots 2 fills del poble, només hi té part l'home. Quan en una casa hi viuen 2 matrimonis, només té participació el vell.

Es distribuïen a primers de juny de cada any, mitjançant rodolins⁴. Abans de fer la partició, els interessats fan els tractes que els hi convé. Ex. un se la ven, un altre que té poc bestiar conlloga un tros a l'altre que en té més; molts fan companyia amb els tractes que es convenen, però en aquest cas la companyia es representada per un sol.

A finals del segle XIX, l'Ajuntament de Queralbs modifica l'explotació dels comunals; feu seva l'administració de les pastures, i els donà un valor que no tenien. Es va fixar per a cada dret de muntanya, una quantitat amb metàl·lic de 60 pessetes o bé introduir gratuïtament a les pastures 120 ovelles.

Ex Contracte de pastures del 1982 i 1986 (veure annex apartat 4)

5.1. REPARTIMENT

El municipi de Queralbs està format per 2 nuclis (com ja he dit abans): Queralbs i Serrat. Les muntanyes per pasturar el bestiar també estan dividides. Aquestes, antigament es dividien en 2 parts els comunals⁵ i els baixants.⁶ Els comunals estaven dividits en 17 comarques⁷ i cada comarca en curtons⁸ o comarquetes i es mesuraven en lliures⁹, sous¹⁰ i diners¹¹ d'herba, formant un conjunt de 227 lliures d'herba, sense comptar-hi Coma de Vaca i Coma del Freser que també pertany al municipi, però està venut a carta de gràcia¹² a Can Huguet de Vilallonga de Ter.

5.1.1. QUERALBS

Tenia **181 lliures i 10 sous d'herba**. Els comunals comencen a la comarca de Tosa i acaben a la comarca de Finestrelles, a Núria, fins la barraca dels Soldats, carena avall

---

⁴ Trossos de paper on s'hi anotava el nom dels ramaders.

⁵ Pastures d'estiu.

⁶ Parts més baixes de les muntanyes, que es pasturaven a la tardor.

⁷ Divisions de la muntanya de superfície diferent.

⁸ Mesura agrària catalana, de valor variable segons la comarca.

⁹ A la vall de Ribes equival a l'espai d'herba que es necessita per mantenir 100 ovelles. Equival a 40 quarteres = 9,80 Ha.

¹⁰ Divisor de la lliura. Equival a l'espai d'herba per a 25 ovelles. 5 sous són una lliura.

¹¹ Divisor del sou i la lliura.

¹² El venedor es reserva el dret de recuperar el que ha venut durant un temps determinat.

cap al Roc de la Malè fins a baix el riu. A partir d'aquesta carena comencen els comunals de Serrat. Queralbs tenia 3 comarques: **Tosa, Fontalba i Núria**, que s'havien de repartir entre ovelles, vaques i eugues, encara que les vaques i les eugues formaven un sol ramat. Així, cada classe de bestiar tenia el seu tros de muntanya, que depenia, de la quantitat de caps de bestiar que hi havia de cada. Es deia que a cada vaca li corresponia l'herba de 10 ovelles i a cada euga, l'herba d'11 ovelles. Cada classe de bestiar havia de respectar l'herba de l'altra, i si un bestiar pasturava en la partida de l'altre podia ser sancionat amb una multa. Com a mostra descriurem una d'aquestes comarques tal com ho fa el Gibell¹³

- **Comarca de TOSA: Tenia 29 lliures i es divideix en 4 curtons.** El 1r, 3r i 4t tenen 7 lliures i el 2n en té 8.
  - a) El 1r curtó s'anomena de **Baga de Feliu** i va des de la carena de la Vacarissa fins el canal de Gispert, s'hi troba el jaçal de Baga de Feliu i arriba fins a Fontseca.
  - b) El 2n curtó s'anomena **Puigmal** va des de la canal¹⁴ de Gispert fins la barraca del Casadet.
  - c) El 3r curtó és els de la **Costa¹⁵ de les Tutes**, va des de la barraca del Casadet fins la carena del Borrut, línia recta a la cova del Penitent i la font de l'Home mort.
  - d) El 4t és el del **Borrut** que va des de la carena del Borrut i la cova del Penitent fins la serra de Fontalba, Planassos i Mantegosa i conclou al bac de les Orenetes, aquest separa els comunals amb els baixants dels Pujols.

5.1.2.SERRAT

Anomenada muntanya de Siat, que comprèn des del Roc de la Malé fins al riu de Serrat i la Canya. Tenia **45 lliures i 10 sous d'herba**. Estava dividida en 6 comarques: **Núria, Coma d'Eina, Noufonts, Coma de les Mulleres, Coma del Clot i Tarruelles**. Com a mostra descriurem una d'aquestes comarques:

- **Comarca de LA COMA D'EINA: Té 10 lliures i 15 sous. Es divideix en 2 curtons.** Cada un té 5 lliures, 7 sous i 6 diners.
  - a) El 1r curtó comença per dalt del Roc de la Malè serra amunt fins la barraca dels Soldats i la collada de la Vall d'Eina, seguint dita serra,

---

¹³ Manuscrit arxivat en l'Ajuntament de Queralbs, que explica la repartició de les pastures del municipi de Queralbs.

¹⁴ Petita vall amb molt pendent entre 2 cingleres.

¹⁵ indret amb molt pendent.

es dirigeix als entrefors d'aquesta comarca, fins una roca Negra que està situada al capdamunt del Pla de la Baga d'aquesta comarca.

- b) El 2n curtó anomenat **Baga d'Eina**, comença a la roca Negra i es dirigeix a la Coma de Noufonts i serra avall fins el jaçal de Cap de Porc i continua fins l'estret de dita comarca. Li correspon la meitat del jaçal de Cap de Porc, l'altre meitat li correspon al curtó de la Deveseta de Cap de Porc, que llinda amb ell.

6- LA PEDRA SECA

6.1. QUÈ ÉS LA PEDRA SECA?

Les construccions de pedra seca són l'exemple més senzill i generalitzat del que s'anomena arquitectura popular o tradicional.

La tècnica constructiva de la pedra en sec o pedra seca utilitza com a material bàsic la pedra. Algunes construccions d'aquest tipus es complementen amb altres elements, com la fusta, branques, herba i terra, especialment argila.

Excepcionalment en algunes zones, i per a acabar alguna construcció de pedra seca, s'utilitzen materials que uneixen o cohesionen, com l'argamassa o el morter¹⁶.

Per a aixecar una d'aquestes edificacions, sòlida i resistent als elements que podrien alterar la seva estructura, com la pluja, el vent i les grans oscil·lacions tèrmiques entre el dia i la nit, es requereix la combinació de dos factors: l'habilitat del constructor i el tipus de pedra que utilitza.

Normalment es feien servir pedres de totes mides i amb formes molt irregulars. Aquest fet obligava a utilitzar pedres petites, anomenades falques¹⁷, que, col·locades a pressió, subjectaven les grans i donaven consistència a la construcció.

Les construccions de pedra seca es feien amb les pedres que es trobaven en el mateix lloc. Així, el tipus de pedres que s'utilitzaven depenia de l'estructura geològica de cada zona. Aquest fet condicionava la facilitat o dificultat de la feina, en funció de les característiques dels materials.

Les més utilitzades són les calcàries¹⁸, les llicorelles o roques pissarrenques¹⁹, les basàltiques²⁰ i els esquists²¹.

---

¹⁶ Mescla de calç, sorra i aigua.

¹⁷ Pedres en forma de cunya que s'introdueixen a les esclotxes per evitar que les pedres més grans ballin.

¹⁸ Roques sedimentàries de colors clars i grisos.

¹⁹ Roques metamòrfiques que es divideixen en làmines de colors foscos, no brillants.

²⁰ Roques volcàniques de color gris fosc a negre.

²¹ Roques metamòrfiques que es divideixen fàcilment en plans paral·lels.

Paret seca de pissarres. Corral del Capalleres (Queralbs)

6.2. ELS ORÍGENS

Els historiadors, els arqueòlegs, els etnòlegs²² i els estudiosos del tema no s'han posat d'acord a l'hora d'arribar a una conclusió per a determinar l'origen de les construccions de pedra seca. Una visió simple, però lògica, fa pensar que aquesta tècnica constructiva és tan antiga com la mateixa existència de l'home.

L'home primitiu ja utilitzava la tècnica de la pedra seca quan col·locava una pedra sobre l'altra, encara que fos d'una manera barroera. Primer aixecant parets senzilles amb les quals tapava l'entrada de les coves on es refugiava i es protegia de la pluja, del fred, de la calor, del vent, dels animals o dels altres homes. Més tard especialment quan va deixar de ser nòmada per a convertir-se en sedentari, l'home va tenir la necessitat de construir aixoplucs, refugis o cabanes on poder protegir-se. Aquest canvi tan important en els costums, en la manera de viure, sempre va estar condicionat a l'existència de

---

²² Estudien els grups humans, els pobles i les seves cultures.

materials propers, que fossin abundants i fàcils d'aconseguir. A les zones mediterrànies, aquest material és la pedra.

6.3. ARQUITECTURA I PAISATGE

L'home, utilitzant des de fa mil·lennis la tècnica de la pedra seca ha aixecat tota mena de construccions, amb una funcionalitat molt diversa i concreta alhora, segons les necessitats que li anaven sorgint. Ho feia en el mateix lloc on trobava les pedres que necessitava per construir. És un material natural, amb el qual ha sabut complementar l'entorn sense agredir-lo.

Amb la tècnica de la pedra seca es varen aixecar els monuments antics més importants per la seva història i magnitud, com poden ser monuments megalítics²³, les grans tombes reials, els castells i les muralles.

La perdurabilitat era la qualitat que es buscava, ja que gairebé la majoria eren fites que commemoraven algun esdeveniment. Per tant havien de ser grans i fàcilment visibles com els menhirs²⁴, els dolmens²⁵ i les vies romanes²⁶.

Però les construccions de pedra seca són molt diverses i poden classificar-se en funció de la seva utilització, tal com es pot veure en la següent taula:

Dolmen de la Creu d'en Cobertella (Roses)

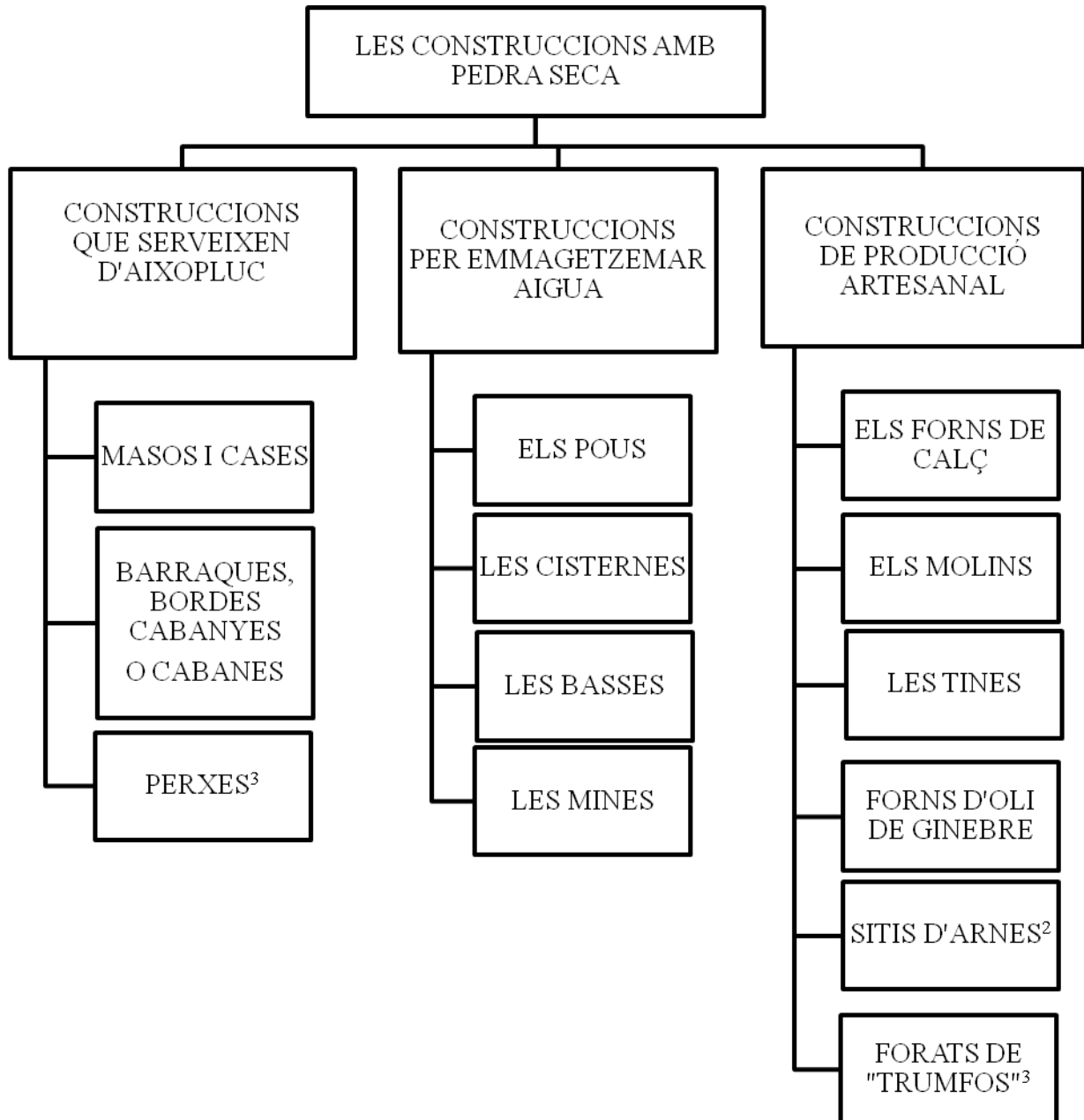
---

²³ Primeres construccions importants fetes amb la tècnica de la pedra seca, utilitzant pedres grans.

²⁴ Monument prehistòric megalític, format per a una gran pedra dreta, plantada a terra..

²⁵ Tomba megalítica de pedra semblant a una gran taula.

²⁶ Xarxa de camins empedrats o enllosats que abastava tot l'Imperi Romà.

Les construccions de pedra seca, més abundants són:

- **Els camins** són com tires de terreny, d'amplada variable, que van d'un lloc a un altre i fets expressament per a poder-hi passar sense dificultats.
- **Murs**, també anomenats **marges o parets**, són parets gruixudes i les construccions de pedra seca més abundants, donant lloc a les nombroses feixes esglaonades d'algunes contrades muntanyoses o abruptes. També hi ha el murs de revestiment que es construeixen per protegir un talús de terra contra els efectes de l'erosió o els murs de contenció que a més de protegir aguanten la pressió de les terres d'un terraplè.
- **Les parets de tanca** poden ser tan nombroses com els murs. Són parets petites que limiten les propietats agrícoles, poden separar horts, camins o altres finques.
- **Barraques, bordes, cabanyes o cabanes:** fetes per a passar-hi la nit o per a arrecerar-s'hi del fred o la calor. Hi ha les de vinya, les d'olivet, les de pastor, les de carboner, de pescador, les de caçador o les que servien per a guardar-hi palla, eines o fins i tot per a aixoplugar-hi bestiar.

Camí de La Costa que va des de Queralbs a Ribes (Queralbs)

6.4. CONSTRUCTORS O ARTESANS?

Les construccions de pedra seca estan fetes amb molta cura i en ocasions amb una tècnica molt depurada. Des de les més senzilles fins les més complexes, s'han anat aixecant pedra a pedra, en funció de les seves irregularitats, cadascuna al seu lloc, omplint espais, i amb les pedres petites falcant les grans i consolidant les fileres.

En el cas de les barraques el més important és aconseguir la solidesa necessària del conjunt de la construcció. Això permetrà executar la part més complicada de l'obra, que és la d'aixecar la volta de pedra.

En observar i comparar les construccions de pedra seca, es poden diferenciar, per una banda, les que han estat fetes per gent que habitualment treballaven la pedra i per tant es dedicaven a la construcció (pedres carejades, detalls interiors, mides coincidents de planta...) i les que han aixecat els que no eren de l'ofici: buscant principalment la utilitat i la solidesa, sense tenir en compte els detalls abans esmentats.

Els barracaires serien artesans, de ben segur coneixedors de diferents oficis, que segons l'època de l'any i per tal de guanyar-se millor la vida, sols o formant colles, es dedicaven a feines ben diferents, encara que totes relacionades amb el món rural (segar, de vaquer, llenyataire...). Els barracaires podien ser autòctons o de qualsevol lloc de Catalunya.

6.5. LA PEDRA SECA AL RIPOLLÈS

Al Ripollès hi ha molts exemples de construccions de pedra seca:

- **Murs**, per aguantar els marges²⁷ d'aquesta comarca amb tants desnivells.
- **Senzills aixoplucs**, a la vora d'un hort o d'un camp per a evitar una remullada imprevista, o per guardar eines del camp.
- **Paravents rudimentaris**, on arrecerar-se del vent, normalment situats als colls de les serralades.
- **Barraques**, de tipologies variades habitades de forma ocasional o temporal pels qui exerceixen oficis en llocs solitaris i allunyats com els llenyataires, els caçadors, pastors...

El caràcter ramader d'aquesta comarca pirinenca, fa que els animals puguin estar llargues temporades a les pastures situades a més de mil metres d'alçada i normalment molt allunyades de les poblacions o de les masies, fet que dificulta o condiciona el treball dels ramaders que tenen cura del bestiar. D'aquí la importància de les cabanes de pastors o barraques.

---

²⁷ Vora d'un terreny que forma graó o desnivell.

L'activitat quotidiana dels pastors fa que hagin de passar gairebé tot el dia, i en ocasions també la nit, a la muntanya tenint cura del ramat o ramats que poden ser de centenars a milers d'ovelles quan es tracta de ramats transhumants. Llavors les estades es converteixen en llargues temporades. La feina del pastor sempre es lluny del poble, de la masia o de qualsevol nucli habitat. Es per això que l'existència de les barraques o cabanes es d'una importància cabdal per tal de tenir un sostre on passar la nit o un aixopluc en cas de mal temps, atès que a muntanya els canvis meteorològics poden ser bastant sobtats.

6.6. LES BARRAQUES

A la segona meitat del segle XVIII i especialment al segle XIX, apareixen en el paisatge rural català, al bell mig de feixes i conreus les barraques, que confereixen caràcter a l'àmbit territorial on estan ubicades.

Són obres anònimes de les quals existeixen molt poques dades històriques.

Presenten elements comuns, encara que, localment i segons les zones, tenen particularitats molt remarcades.

La tipologia i ús moltes vegades no es corresponen. Per això, cal tenir en compte dues propietats de les barraques: la reutilització i la multifuncionalitat. Ambdues característiques són pròpies de l'arquitectura tradicional o popular.

6.6.1. ARQUITECTURA

Les barraques són elements arquitectònics tancats, amb un únic punt de relació física entre l'interior i l'exterior, la porta, que normalment sol ser de mides reduïdes.

L'alçada de l'entrada pot anar dels 70 cm fins als 2 m. Això vol dir que l'accés a l'interior pot ser difícil perquè obliga a ajupir-se o a entrar-hi de 4 grapes²⁸. El motiu és mantenir una temperatura més o menys estable en qualsevol època de l'any.

La planta és gairebé sempre única, quadrada, rectangular o circular, tot i que n'hi ha de planta múltiple.

Són petites, perquè el tipus de volta condiciona molt l'espai que s'ha de cobrir.

La part més important i que pot comportar alguna complexitat és la construcció de la coberta. Quan és planera no presenta dificultats, però aquestes apareixen quan es cobreix en una falsa volta. Llavors cal anar superposant filades de pedres planes, posades de manera que surtin cap a l'interior per acabar tancant la volta. Les pedres es col·loquen amb una certa inclinació per a expulsar l'aigua de la pluja. Tant a l'hora de

---

²⁸ Caminar amb els colzes i genolls a terra.

fer les parets com la volta, la importància de la utilització de les falques ¹⁷ es cabdal per a donar consistència.

Gairebé totes les barraques tenen una sèrie de detalls arquitectònics, que es poden classificar segons la seva situació en:

- **Interiors:** forats rectangulars que fan d'armari o calaix oberts en una de les parets, prestatges fets amb una llosa que sobresurt, la llar, sortides de fums i un banc per seure o per jeure-hi.
- **Exteriors:** contraforts²⁹, paravents, seients i esglaons encastats en la mateixa estructura.

Armari de la barraca de Baga de Feliu (Queralbs)

---

²⁹ Construcció adossada a un altra per a reforçar-la.

6.6.2. COM ES FEIEN?

Escollir l'emplaçament de la barraca depenia de molts factors: del tipus de terreny, si era planer o feia pendent, si s'aprofitava un marge²⁷ o una paret rocosa, si es volia fer al mig del camp o en una vora i, sobretot, de la facilitat de trobar el material amb què construir-la.

La pedra és l'element bàsic per a fer barraques. Algunes només estan fetes amb aquest material, però n'hi ha d'altres en què també s'han fet servir diferents elements: fusta i canyes per a fer el sostre, l'herba o la palla per a fer la coberta. Per a cohesionar els materials a vegades s'utilitzava argila.

S'havien de seleccionar les pedres, tot seguit s'aixecaven les parets laterals lleugerament aplomades, és a dir amb una certa inclinació, per tal de poder aguantar millor el pes de l'estructura. L'entrada normalment era estreta, de poca alçada i orientada al sud o a l'est. D'aquesta manera s'aprofitava al màxim la llum, l'escalfor i l'arrecerament del vent fred del nord.

El tancament de la volta es feia amb lloses. Algunes barraques es reforçaven amb uns contraforts²⁹. A la part superior de les parets i al sostre extern es posava terra, o gleves³⁰ que ajudaven a impermeabilitzar-la i aïllar-la tèrmicament. El sòl de la barraca és terrer. D'aquesta manera, en cas de degoters³¹ en èpoques de pluja, l'aigua es filtra fàcilment.

La solidesa, la resistència i l'estètica final de la construcció depenien, entre altres coses, de la professionalitat i de la cura amb què es duia a terme l'obra.

Barraca de la Vacarissa (Queralbs)

---

³⁰ Pa de terra compacta, generalment cohesionat per les arrels de les herbes, que s'aixeca cavant.

³¹ Filtració d'aigua a través d'una esclatxa o forat del sostre.

7-EL PASTOR I EL SEU OFICI

De l'ofici de pastor en sorgeix un ésser pragmàtic, proper a la terra i admirador d'una natura que, a la vegada, és la seva gran enemiga. Aquesta terra que els acull i que els alimenta, que els turmenta i els separava de la família, té la seva màgia, fet que els folkloristes aprofitaren per crear un món absolutament mitificat, ple d'absurditats i tocs sentimentalistes.

El pastor no és beneit, el pastor no és un ésser que desborda espiritualitat, el pastor de Solitud, el Manelic de Terra Baixa i els pastors de Folch i Torres no són més que una pura i dura invenció. Res de sentimentalismes els pastors són com tothom.

L'ofici de pastor és bàsicament dur. El treball durant l'estiu era a la muntanya, això significava moltes caminades, estar lluny de la família i, sobretot sotmetre's al temps: llamps, tempestes... Elements de la natura i animals com la guilla i l'àguila, eren els principals perills per al pastor.

L'ofici de pastor demana tenir certes habilitats: a més de fer pasturar les ovelles, els pastors feien de llevadores, de traginers per portar els xais acabats de néixer a l'esquena quan naixien lluny de la jaça, jaçal, o lluny del lloc on dormien quan feien la transhumància, de cuiners, calia saber cuinar ben ràpid per tenir de seguida l'escudella a punt. Com he pogut comprovar en les entrevistes que he fet als pastors, la idea que té la majoria de la gent dels pastors té molt poca cosa a veure amb la realitat.

L'ofici de pastor també significa estar molt lligat a la feina: el pastor no tenia mai festa.

El cicle anual dels pastors del Ripollès, ha anat canviant al llarg dels segles. L'any més antic dels pastors transhumants es dividia en 2 meitats (una de cria i l'altre d'engreix), separades per 2 diades: Tots Sants (1 de novembre) i Santes Creus (2 de maig). Avui dia, els xais neixen tot l'any i es maten quan tenen pocs mesos de vida, però durant segles els pastors han fet per manera que els parts no es donessin quan els ramats eren a muntanya, posant un davantal als marrans pel març i l'abril.

Marrà amb el davantal .(Castelló d'Empúries)

La majoria de naixements es donava, doncs entre Tots Sants i Nadal, quan ja eren a casa o a la terra baixa, i durant la primavera i l'estiu s'engreixaven els xais per vendre.

Més tard el cicle anual tradicional, ha consolidat 4 dates principals, que es corresponen aproximadament amb els solsticis i equinoccis i que marquen el moment de pujar a muntanya (**Sant Joan, 24 de juny o Sant Pere, 29 de juny**), el moment de triar la ramada i deixar la muntanya (**Sant Miquel, 29 de setembre**), el final de la temporada de cria (**Nadal**) i el final de l'hivern (**les velles de març**³²).

Aquestes dates són orientatives, però són el referent de tots els pastors. Per tant l'any dels pastors transhumants queda dividit en 4 temporades: una de molt llarga, la d'hivern, entre Tots Sants i les velles de març), una de certa importància, la d'estiu a l'alta muntanya entre Sant Joan i Sant Miquel, i 2 de més breus, però carregades d'activitat, la primavera i la tardor, a la fi de les quals s'esdevé el viatge transhumant de pujar o baixar.

Una figura indispensable per als pastors és el gos d'atura. La seva ajuda és indispensable per organitzar el ramat, tant a l'alta muntanya quan domina la ramada tot seguint les indicacions del pastor que moltes vegades està lluny, com en el camí transhumant, quan les ovelles, cansades pels dies de camí i famolenques, es troben amb camins vorejats de camps de conreu, allà amb només un pastor davant i un altre darrera, és quan el gos demostra tota la seva habilitat, coneixement de l'obligació i compenetració amb el pastor.

---

³² Últims dies de març i primers dies d'abril.

El meu avi amb els seus gossos Rufa i Quina al camp llarg dels Plaus (Queralbs)

Actualment són gairebé inexistents els pastors que només es dediquen als ramats, els pocs que queden compaginen el treball de pastor amb altres tipus de feines. L'ofici de pastor està actualment en una total decadència.

7.1. ELS PASTORS DE QUERALBS

Per molt que un sigui conscient de les deformacions que hi ha hagut sobre l'ofici de pastor al llarg de la història de la cultura catalana, després de les entrevistes que he fet als pastors de Queralbs, he pogut comprovar:

- Que els pastors són gent normal, que per ells les ovelles eren el seu sou i, per tant, s'han de cuidar.
- La majoria de pastors, ningú mai els va demanar si volien fer aquest ofici, si el pare era pastor, el fill seguia la tradició familiar.
- Quasi tots asseguren que si tornessin a néixer tornarien a fer de pastors.
- Que la feina de pastor és dura i una mica esclava. El bestiar cada dia ha de menjar.

- Que per fer algun dia de festa havien de buscar alguna altra persona de l'ofici i moltes vegades no es trobava, de vacances no en tenien.
- Que els pastors tenen una vida molt solitària.
- Que sempre estan en contacte amb la natura i aquí és on feien la majoria dels àpats.
- Els pastors eren propietaris del seu ramat i, per tant, l'organització era individual o familiar, formada per pares i fills o entre germans.
- Que conduïen grans ramades de milers d'ovelles a la muntanya, durant l'estiu i que passaven l'hivern a la plana.
- Antigament, els ramats de Queralbs eren petits perquè hivernaven al mateix poble i els recursos naturals no permetien tenir grans ramats, tampoc els podien alimentar amb pinsos ni farratge, ja que no disposaven de recursos econòmics per afrontar aquestes despeses.
- Pel que s'ha anat explicant de pares a fills i pels estris que ens han deixat els nostres avantpassats, sabem que aquests ramadets tenien unes funcions: obtenir formatges de la llet, la llana servia per fer vestimentes, de les pells en feien sarrons i capes i els fems eren molt apreciats per adobar els camps.
- Més tard els temps van canviar i, com que era gairebé impossible viure amb pocs caps de bestiar van multiplicar els ramats i així van millorar els seus ingressos econòmics. Per poder alimentar el bestiar a l'hivern, els pastors de Queralbs van buscar millor clima i millors pastures per a passar l'hivern amb els seus ramats. D'aquesta manera els pastors de Queralbs inicien la transhumància.
- Les comarques on hivernaven eren: Baix i Alt Empordà, Vallès Oriental i Occidental, Baix Llobregat i Penedès.

7.2. LA VIDA DELS PASTORS

Per explicar aquest apartat ho faré a partir de l'experiència de la meva família. Una família de pastors queralbins que generació darrera generació han estat pastors. El meu besavi (Manel Riu Lapedra), i els seus fills: Miquel (el meu avi) i Josep, van ser pastors transhumants. La transhumància, el camí de les pastures d'estiu a les d'hivern i viceversa es feia a peu amb els ramats.

Una part de l'any, la tardor i l'hivern, la passaven a la comarca de l'Alt Empordà, en el pobles de Castelló d'Empúries, Roses, El Port de la Selva, Vilanova de la Muga, Sant Pere Pescador, Palau Saverdera. La primavera pujaven cap a Queralbs. L'altra part de l'any, la primavera i l'estiu, a les muntanyes del Pirineu, a Queralbs.

7.2.1. EL CAMÍ DE BAIXADA CAP A L'ALT EMPORDÀ

Durava 8 dies , normalment el feien 2 pastors, que podien ser de la mateixa família (El meu avi i el seu germà) o companys de professió.

El ramat format entre 600-800 ovelles de cria³³ i de baciva³⁴ sortia entre finals de setembre i primers d'octubre.

- **Primer dia**, la majoria de vegades sortien del poble a la tarda, baixaven pel camí de la Costa cap a Rialp, pujaven pel camí que passa proper a la masia de Camp Cerdà, continuaven cap a Ribes Altes, fins a arribar a Pardines, on feien nit. Tancaven el ramat en una d'aquestes cases: Cal Manel, Cal Serra, Ca la Pepa o Cal Muner i dormien en la mateixa casa. Si no hi havia cap corral disponible tancaven les ovelles a la plaça del Pedrò.
- **Segon dia**, baixaven per Can Roca i Sta Magdalena, passant per la muntanya de Pardines, travessaven el Coll del Pal, baixaven per la muntanya de Fogonella i passaven els plans de Burgarès, i feien nit a Can Beia, o al Sitjar, aquí tancaven al ramat i dormien a la mateixa casa.

Mas del Sitjar (Sant Pau de Segúries)

³³ Ovelles amb els seus xais petits i ovelles de gestació avançada.

³⁴ Ovelles que no crien.

- **Tercer dia**, arribaven a l'Hostal de la Vall del Bac. La Vall del Bac és una vall llarga amb moltes masies (Can Pagés, La Canova , Coll de Carrera ...) a banda i banda del camí ramader, aquí podien tancar el ramat, sopar, dormir al llit (si no estava ocupat per un altre pastor) i l'endemà esmorzar, emplenar el sarró de queviures i omplir la bóta de vi.
- **Quart dia**, enfilaven la pujada de Sant Isidre, passaven pels boscos del Marsé i feien nit al Mas Oliva o al de Cal Grill (Castellfollit de la Roca).
- **Cinquè dia**, tot deixant Castellfollit de la Roca a la dreta, enfilaven la carretera cap a Sant Jaume de Llierca fins Argelaguer, passaven la nit a Can Caules (Besalú), on tancaven el ramat, sopaven i dormien al llit.
- **Sisè dia**, des de Besalú seguien un tram de la carretera de Figueres i després es desviaven cap el camí ramader, tot vorejant el riu Fluvià, per passar la nit els afores del poble de Crespià, dormien al ras.
- **Setè dia**, passaven pels boscos de Crespià i també un bon tros de la carretera fins el veïnat de Pols, on hi passaven la nit, també tancaven el ramat i els pastors dormien a cobert.
- **Vuitè dia i últim dia**, passaven per Borrassà, Vilamalla i Fortià, fins a arribar a Castelló d'Empúries. L'endemà separaven el ramat de cria del de baciva.

7.2.2. TEMPORADA D'HIVERN

Si hi havia userdes i rostolls³⁵ per pasturar, és a dir que hi sobrava herba, la baciva hi passava alguns dies o mesos i després anava cap a Roses, Port de la Selva...

- **Ramat de cria**, la meva família l'havia tancat a Castelló d'Empúries, al mas de Can Peret de la Gallinera, l'explotava i encara ara ho fa la família Garriga, els camps d'userdes i farratges on pasturaven les ovelles, primer van ser substituïts per camps de fruiters i actualment hi planten blat de moro. Aquí tenien una habitació per dormir i dret a cuina.

---

³⁵ El que queda en un camp després de la sega d'un cereal.

El germà del meu avi a Can Peret (Castelló d'Empúries)

Més tard van llogar una casa al poble de Castelló: Ca La Lola (situada al carrer de Sant Tomàs, molt a prop de la Muralla). Des del poble al mas es desplaçaven primerament amb bicicleta i més tard amb moto. En aquesta casa hi passaven l'hivern, primer el meu besavi i els seus fills i més tard els meus avis, la meva mare i el meu tiet. A la primavera també l'havien tancat als pobles de Palau Saverdera i a Vilanova de la Muga. Quan havien de sembrar els camps que pasturaven a l'hivern el ramat, es traslladaven en un corral del poble de Castelló.

El meu avi pasturant el ramat (Castelló d'Empúries)

- **Baciva**, passava temporades a:
  - **Castelló d'Empúries**, en els masos de Can Comes, Can Sevals, Can Planas, Can Cosme...

Ramat del meu avi pasturant (Castelló d'Empúries)

- **Roses**, en els masos de Montjoi de dalt i de baix, a Can Berta el mas dels Arbres a Can Marés. També havien tancat les ovelles en un corral que hi havia al cap Norfeu.
- **Port de la Selva**, en el mas dels Bufadors, mas d'en Fages, al corral de l'Alzeda (situat entre el Port de la Selva i la Selva de Mar), en el mas Magí i el Mas Margall (a prop del monestir de Sant Pere de Rodes).
- **Sant Pere Pescador**, en el mas de Can Joan Foraster, (l'explotava la família Ylla).

El germà del meu avi a Can Berta (Roses)

7.2.3. EL CAMÍ DE TORNADA A QUERALBS

Encara que el trajecte era el mateix o pràcticament el mateix de baixada que de pujada, les etapes podien variar força, degut a què la primavera el dia és més llarg que la tardor.

La meua família a la primavera tenien un ramat pasturant a les muntanyes de Roses o Port de la Selva i un altre a Castelló, ja que a finals d'abril havien d'abandonar la plana de Castelló d'Empúries, on havien tingut el ramat de cria durant l'hivern, perquè s'havien de conrear i sembrar els camps que els havien de servir de pastures pel proper hivern.

A principis o a mig maig, decidien el dia de tornar, que depenia de com estaven les pastures (a l'Alt Empordà, a la primavera les pluges solien escassejar).

Un dia abans sortia el ramat de baciva de Roses o del Port de la Selva a la tarda, passaven per darrera del poble i feien nit, davant l'esplanada de les muralles. Hi havia anys, que els ramats pujaven per separat, primer pujava el de baciva i més tard el de xai (depenia de les pastures).

- **Primer dia**, sortien de Castelló i anaven cap a Fortià, després cap a Vilamalla, abans d'arribar-hi havien de creuar la **carretera general** i la via del tren de la línia Barcelona-Porbou. A Vilamalla compraven queviures i continuaven fins el veïnat de Pols on passaven la nit en alguna masia.
- **Segon dia**, sortien de Pols quan es començava a fer clar, perquè el maig durant el dia el Sol és molt fort i el ramat li costa més de caminar durant el dia, passaven pel poble de Crespià i seguien el camí ramader que vorejava el riu Fluvià, fins a Can Caules (Besalú), on dormien.
- **Tercer dia**, sortien de Can Caules i anaven cap a Argelaguer i Sant Jaume de Llierca, fins la masia de Cal Grill, propera a Castellfollit de la Roca, aquí hi feien nit.
- **Quart dia**, sortien de Cal Grill, pujaven per Cal Malcasat, una pujada molt forta i anaven a dormir a l'hostal de la Vall del Bac o el mas Oliva.

Hostal de la Vall del Bac (Vall de Bianya)

- **Cinquè dia**, sortint de la Vall del Bac, continuaven per la pujada de l'Apaiador, arribaven fins el Mas del Sitjar o a Can Beia on feien nit.
- **Sisè dia**, si sortien del Sitjar havien de creuar el riu Ter, que a la primavera, normalment degut a les pluges i al desglaç baixava molt crescut i a vegades no el podien passar, llavors havien d'agafar un camí que vorejava el riu per anar a creuar pel pont de la Rocassa i baixar per la carretera que va a Camprodon. Una vegada a Can Beia compraven queviures a la colònia Estabanell, per a passar un parell de dies a la muntanya fins l'arribada a casa. Passaven la nit als plans de Burgarès al ras, la primavera no era cap inconvenient si feia bon temps, el problema era que s'havia de vigilar el ramat perquè no fugís. Feien tornos, mentre un pastor dormia l'altra vigilava. Sempre els pastors es posaven a dormir en el lloc on l'endemà havia de passar el ramat, perquè el ramat mai agafaria el camí d'allà on venia. Els ramats transhumants eren com els ocells migratoris que sabien molt bé quan era el temps d'anar cap a vall i cap amunt.
- **Setè dia**, anaven fins la Collada Verda on passaven la nit al ras.
- **Vuitè dia** si el temps prometia un bon dia, passaven per la serra de la Canya i baixaven pel Serradal de la masia de la Plana, fins al poble de Queralbs. Si el temps era amenaçador baixaven cap al bosc de Ribes, cap a la masia de Vilardell i cap a la carretera de Queralbs a Ribes llavors per la carretera fins a Queralbs.

7.2.4. TEMPORADA D'ESTIU

El **primer dia** de l'arribada es feien les tries dels ramats de cria, és a dir s'apartaven, fent ramadets més aviat petits, aquelles ovelles que tenien xai o que havien de parir molt aviat, i se'ls buscava les millors pastures en els llocs més baixos de la muntanya.

Molts pastors feien pria³⁶ i així un sol home guardava entre 400-600 ovelles i els altres tenien dies lliures per dedicar-se a les feines del camp (fangar els horts, llaurar i sembrar els camps...).

A la nit tancaven el ramat de baciva a les **jaces o baumes**, el pastor que guardava aquest ramat el deixava a la nit i cada dia dormia a casa. Les jaces o baumes més utilitzades eren: Roc del Clot, el Bac del Clot, la Contrella, l'Escaella, els Cingles de l'Andreu, la Corba, la bauma Roja, la bauma del Serrat de la Llosa... El ramat de cria la meva família el tancava als Plaús (casa amb corral).

Ramat de cria pasturant al camp de Mateu al Plaús (Queralbs)

---

³⁶ Dos, tres o quatre pastors ajuntaven els seus ramats.

Corral dels Plaus (Queralbs)

A partir del **8 de juny**, els ramaders de Queralbs, tant de bestiar oví com vacum, havien d'anomenar 2 comissionats³⁷, per a cada tipus de bestiar.

Fins als voltants de **Sant Pere** (29 de juny), que començava el tondre³⁸, tots els ramats havien pogut pasturar en qualsevol indret de les muntanyes de la seva partida³⁹.

Quan començava l'esquilada⁴⁰ ja s'havien dividit les parts de la muntanya que podien ser pasturades durant l'estiu, però mentre durava la tosa dels ramats no podien pasturar les parts més altes de la muntanya. Una vegada barrejades les ramades ja es podien aprofitar les pastures més altes i es reservaven les parts que havien estat pasturades durant la tosa pel setembre. Un cop feta la tria, tots els ramats podien pasturar en qualsevol indret de la muntanya, menys en les parts més baixes, anomenades baixants de garriga.

---

³⁷ Representants del ramaders del poble, responsables de fer respectar el contracte de pastures Cada any es renovaven.

³⁸ Tallar la llana de les ovelles.

³⁹ La muntanya se separava en 2 parts, una per les ovelles i l'altra per vaques i eugues

⁴⁰ Tallar la llana de les ovelles.

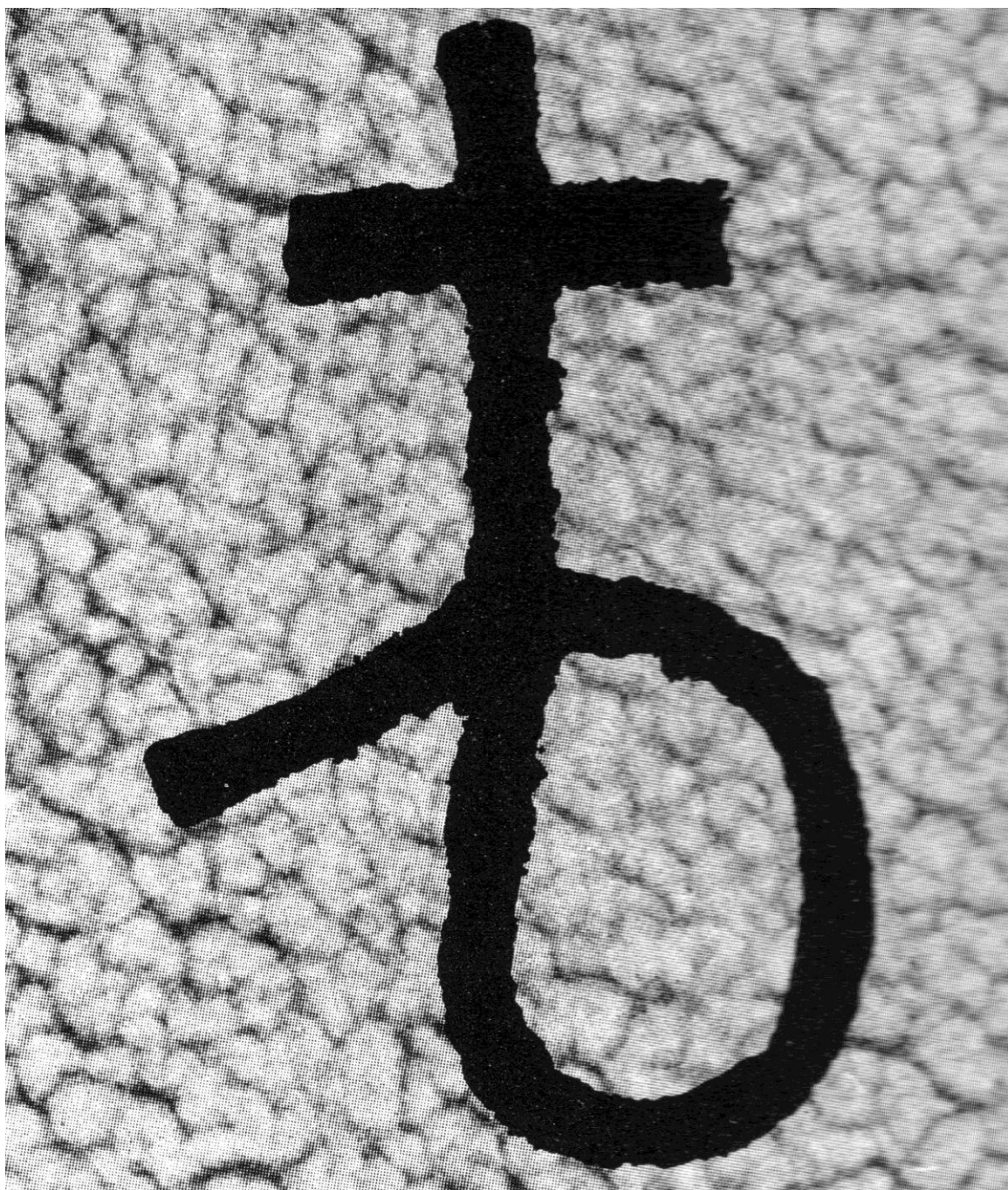

Esquilant una ovella a cal Pintó (Queralbs)

L'esquilada dels ramats solia durar més o menys 15 dies (el meu avi esquilava el ramat al corral de Cal Pintó, a casa seva). Les ovelles després de ser esquilades eren marcades i cada pastor tenia la seva marca. La **marca** generalment era una lletra o símbol que s'estampava al llom de l'ovella amb pega antigament i amb pintura més tard. Així cada pastor coneixia les ovelles del seu ramat, també servia perquè el pastor o pastors que guardaven la ramada poguessin saber de quina casa eren les ovelles o també reconèixer-les quan es posaven malaltes o se'n moria alguna.

Marca de Cal Pintó

Marca de Cal Pintó, sobre l'esquena de l'ovella

Però el que identificava de veritat el propietari era el **senyal de l'orella** (perquè la marca es podia esborrar en canvi el senyal no). Aquest senyal el feien tallant la punta de les orelles de maneres diferents i cada senyal té un nom: escapçat⁴¹, osca⁴², espanat, cua de milà ... Hi havia una gran quantitat de combinacions. El meu avi feia **osca i escapçat a l'orella esquerra** i el seu germà feia el mateix senyal i afegia una **osca a l'orella dreta**.

---

⁴¹ Tallar l'extrem de l'orella

⁴² Tall en angle recte.

Senyal de l'orella de Cal Pintó (osca i escpçat a l'orella esquerra)

Una vegada esquilats tots els ramats del poble, tots els pastors de Queralbs feien una reunió, per escollir el dia que barrejarien les ramades i el dia de la tria dels ramats. Més o menys sempre es barrejava passat mig juliol (els voltants de Sant Jaume, 25 de juliol) i es feia la tria a mig setembre.

Cada pastor declarava les ovelles que volia barrejar. Llavors es feien les reves⁴³. Posem un exemple de com es feien les reves. Si s'havia acordat barrejar el dia 20 de juliol i fer la tria el 19 de setembre, sempre es comptava el dia de barrejar com el de triar, tindrien 12 dies de juliol, 31 dies d'agost i 19 de setembre, total tindrien barrejades les ramades 62 dies. Per fer números rodons, suposem que les ovelles barrejades sumaven 4960 i que dividides entre 5 pastors tocaven a 992 caps per cada reva. Si aquests caps els dividim per 62 dies que les ramades estaven barrejades, surt que per cada 16 caps de bestiar al pastor li tocava un dia de guarda.

Es feien 2 grans ramades:

- **La xaiada**, anomenada així perquè hi havien les xaies⁴⁴. La majoria de caps però eren ovelles grans. Era una ramada petita, solia tenir unes 2000 ovelles o més. La guardaven 2 pastors. Pasturava la zona de Núria. La ramada durant el

---

⁴³ Dies que cada propietari d'un ramat havia de guardar les ramades.

⁴⁴ Femelles de 8-9 mesos d'edat que servien per engrandir i conservar el ramat

dia pasturava la muntanya que donaven a trossos i la nit la passaven als **jaçals**, sense cap mena de tancat. Els pastors dormien a les barraques de Fontalba, de la Palla, Coma de Gombren...

- **La baciva**, estava formada per caps que no criaven. Era més gran que la xaiada, tenia 3000 caps o més. La guardaven 3 pastors. Pasturava la zona de Tosa (limita amb Dòrria i Planoles). Començaven a pasturar les zones més altes, per trossos, la nit, la ramada baixava als **jaçals** i els pastors dormien a les barraques de Baga de Feliu, de la Vacarissa, de Mantegosa...

Quan arribava el dia de la **tria**, s'ajuntaven les 2 ramades. Durant molts anys es feia al corral de Montarrell (proper a l'actual carretera de Fontalba). Normalment també hi anaven les dones i els fills dels pastors i altra gent del poble i també alguns estiuejants.

Els meus besavis, el meu avi i el seu germà. El dia de la tria al corral de Montarrell (Queralbs)

Cada pastor, ajudat per altres, triava el seu ramat. Una vegada el ramat era triat, les famílies dinaven i després es comptaven les ovelles.

Triant el ramat de cal Pintó al corral de Montarrell (Queralbs)

Totes passaven per un pas molt estret on hi havia 2 pastors que les comptaven. Si coincidia amb el número que havia declarat el propietari, la tria es donava per acabada, si no el ramat tornava a ser comptat. Si el ramat comptat no coincidia amb el que s'havia declarat el dia de fer les revues i la quantitat era petita (7 o 8 caps) es tolerava, però si el nombre era més gran (sobretot si s'acostava al nombre de caps que tocaven per dia de guardar), s'havia de pagar 1 jornal o 2 (depenia de la quantitat defraudada). Una vegada comptats tots els ramats, es donava una llista de tots els propietaris i del nombre de caps de cadascú a cada pastor i aquesta llista també es donava als comissionats.

Després d'uns dies els comissionats feien els comptes de totes les despeses: el preu de les muntanyes que cobrava l'Ajuntament, els jornals per a reparar barraques i camins, la sal (el bestiar quan està a la muntanya necessita menjar sal un cop a la setmana, en canvi a la plana no li cal), despeses dels animals de bast⁴⁵ que havien transportat la sal fins els jaçals...

Els comissionats cobraven als pastors, segons el nombre de caps de bestiar que tenien, pagaven els jornals i finalment entregaven els diners a l'Ajuntament.

Quan arribava el mes d'octubre els pastors de Queralbs tornaven a marxar cap a la Plana.

---

⁴⁵ Animal de càrrega, que porta una mena de coixí de palla, llana... que s'adapta al llom de l'animal.

8- BARRAQUES DE PASTORS

Aquestes barraques normalment es troben **a prop d'un camí**, properes a **una font**, envoltades per una **jaçal**, que és un terreny rost (que faci pendent) i pedregós. Aquesta característica comporta a les ovelles un benefici sanitari, ja que quan plou la inclinació evita que s'entolli l'aigua i això les prevé de patir malalties relacionades amb la coixesa, ja que les peülles d'aquest bestiar són molt propenses a agafar el peu gros o gabarro⁴⁶. La majoria tenen molt a prop **un bosc** de pi negre perquè la ramada s'hi pot refugiar en cas de mal temps.

El sistema constructiu d'aquestes barraques és el de paret seca. Tenen la **planta** generalment **circular** i **sostre de falsa volta** coronada amb una gran llosa. Les més grosses (de 3 a 5 m de diàmetre i una alçada interior de 2 m), tenen el **sostre cobert de glevs** per impermeabilitzar-les de la pluja i a l'interior petits prestatges, a mena **d'armaris empotrats** per guardar-hi les provisions que transportaven en el sarró. Algunes tenen uns **airejadors** o respiradors laterals per tal que surti el fum de la llar i fins i tot alguna finestra. No hi sol faltar una bona pedra plana al costat de la porta per asseure's-hi.

No és tant freqüent trobar barraques de planta rectangular, aquestes necessiten un embigat de fusta per suportar el sostre. D'aquestes només en queden les restes.

Tot i què els pastors no recorden que s'hi haguessin fet formatges la barraca formava part d'un conjunt constructiu estructural de la següent manera:

- A certa distància de la barraca hi ha la **cleda**, que és una construcció en pedra seca, sense sostre de forma generalment ovalada, que anava estrenyent-se en forma d'embut, fins que la seva amplada donava cabuda només a una sola ovella. Aquesta forma constructiva troba explicació en la intenció del pastor de fer sortir els animals d'un en un per tal de facilitar la tasca de munyir el ramat.
- **L'après**⁴⁷, també anomenat orri, es construïa just a a la sortida de la cleda, i consistia en un espai delimitat amb pedres on el pastor hi munyia les ovelles. Estava fet de manera que l'ovella quedés més alta per tal que el qui munyia no hagués d'ajupir-se massa. Ex. barraca de la Coma de Gombren.

Aquestes barraques no foren construïdes pels pastors, ells només en feien el manteniment.

Les barraques de pastors tenien diverses funcions:

- **Dormir-hi**: El pastor dormia a la barraca durant la temporada d'estiu, que tenia una durada d'uns 3 mesos. Al terra de la barraca hi posaven branques de pi negre i a sobre pells d'ovella a mode d'aïllant, ells s'abrigaven amb el tapaboques.

---

⁴⁶ Peu infectat per la humitat

⁴⁷ Lloc destinat a munyir-hi ovelles.

- **Aixopluc:** La barraca protegia al pastor de les inclemències del temps. Normalment aquestes barraques eren de mida petita.
- **Cuinar i menjar:** El plat que feien era l'escudella i la carn d'olla. L'escudella se la menjaven per sopar i la carn d'olla se l'emportaven l'endemà i se la menjaven per dinar, allà on guardaven la ramada.

Aquestes barraques tenen 2 maneres de fer sortir el fum de la llar:

- En algunes el pastor treia la pedra superior del sostre i feia el foc a terra. Ex barraca de la Balma.
- En altres barraques, generalment situades en punts on el vent bufa amb més força, el sistema era diferent, el foc es feia a terra i el fum sortia per diversos forats que hi havia a les parets.

Cal dir que moltes de les barraques de pastors són utilitzades també per excursionistes i caçadors, com la barraca d'en Botey, empresari de Camprodon que la va fer construir amb la finalitat d'instal·lar-s'hi durant el període de caça.

Algunes barraques són importants perquè ocupen llocs estratègics, llocs que ara no tenen rellevància però que la tingueren en situacions de conflicte. Ex barraca de la Fita i dels Soldats. Aquestes van ser construïdes durant el segle passat i utilitzades per a fins militars. La primera va fer servei als carrabiners i la segona té importància pel fet d'estar situada a poca distància de la frontera francesa.

La muntanya està dividida en 2 parts Queralbs i Serrat i cada una per zones:

La muntanya de Queralbs té les següents zones:

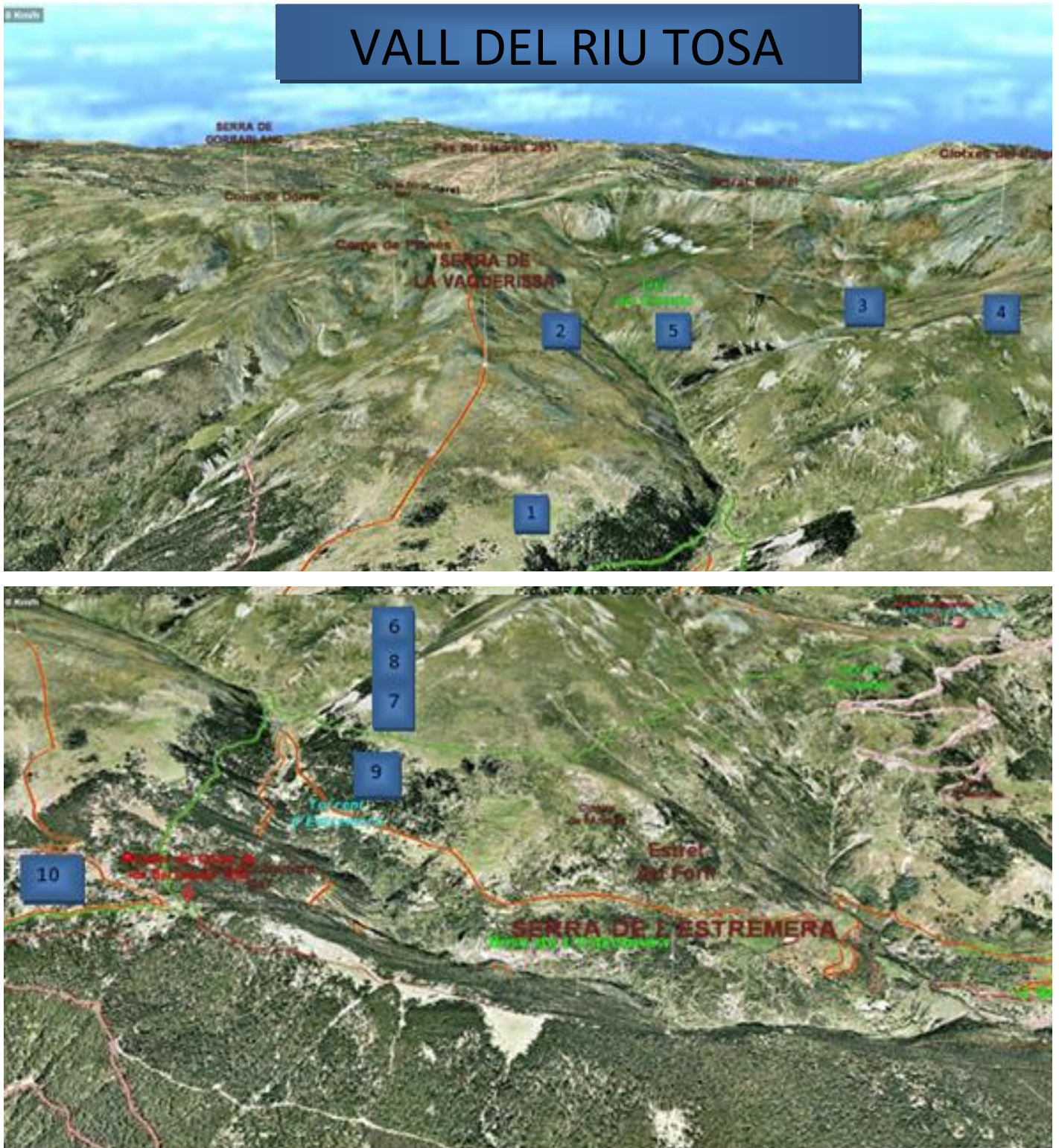
- A) Vall del riu Tosa
- B) Fontalba
- C) Núria

La muntanya de Serrat té les següents zones:

- D) Núria
- E) Pedrisses i els Rocs
- F) Coma de Vaca

A) VALL DEL RIU TOSA: En aquesta zona hi ha 10 barraques:

1-BARRACA DE LA VACARISSA

Barraca de la Vacarissa

Situació i entorn: La barraca de Vacarissa es troba situada en un pla de **2.000 m d'altitud**, al capdamunt d'uns terrenys de pastura que comencen on s'acaba el bosc que hi ha en el marge dret del riu de Tosa. Està a mitja hora de la Font de l'Home Mort seguint el GR-11 que va de Queralbs a Planoles.

Elements constructius: Va ser construïda el 1932 pel Tòful de Queralbs. És la única barraca de la qual en sabem la data exacta de la construcció i el nom del constructor ja que sobre una pedra situada una mica més amunt de la porta hi trobem una inscripció esgrafiada.

- **Estat actual** : Molt ben conservada
- La **planta** és circular, té un diàmetre de 3,80 m.
- El **sostre** de falsa volta, coronada amb una gran llosa coberta de gleves .
- La seva **alçada** és de 3,70 m. La porta mesura 1,65 m d'alçada i 0,60 m d'amplada.

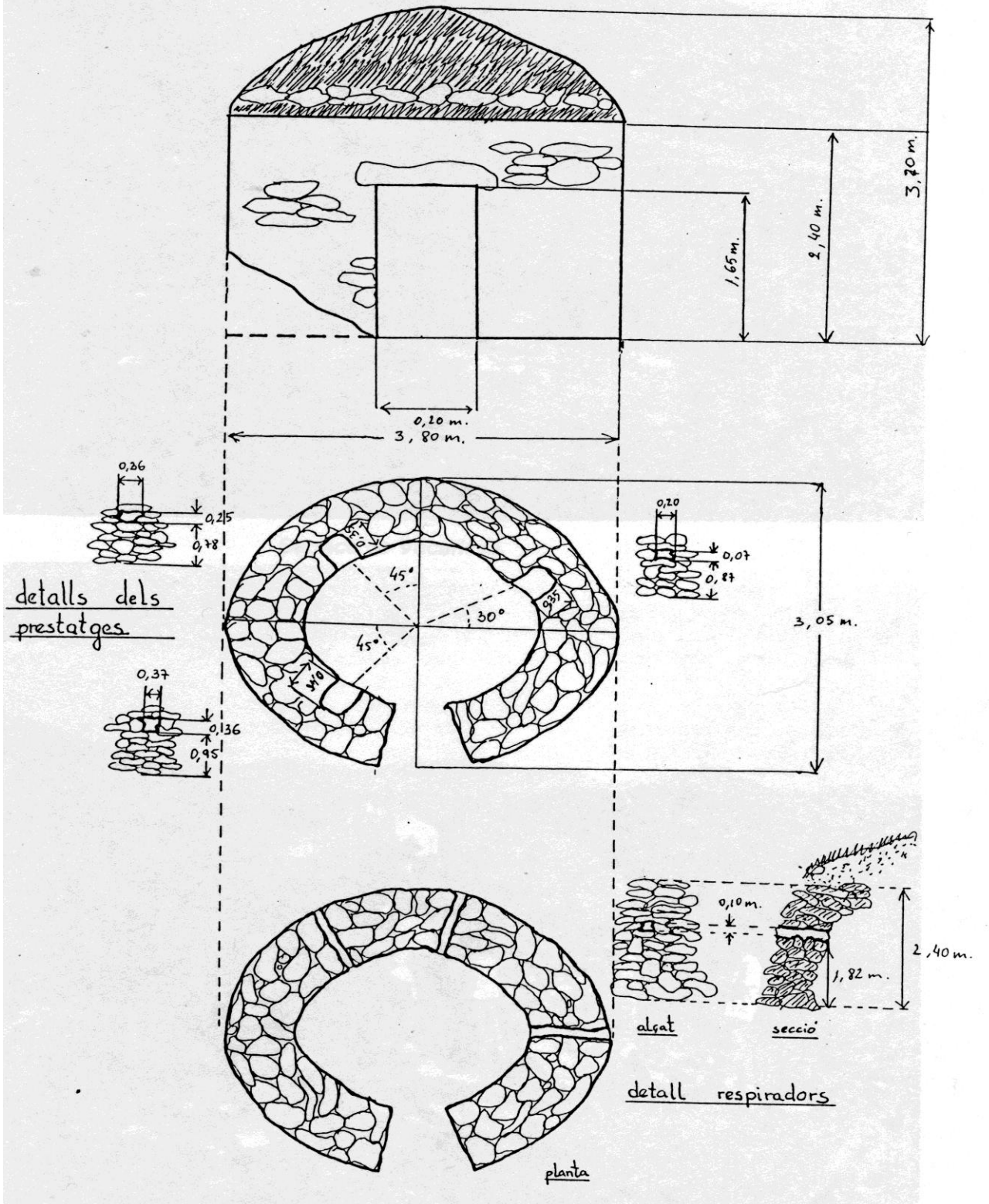
- A l'**interior**, a una alçada inferior a 1 m, hi ha tres petits prestatges. Una mica més amunt dels armaris hi ha 4 respiradors que travessen tot el mur fins l'exterior.

Pedra que indica la data de construcció i el nom del constructor (Tòful)

BARRACA DE VACARISSA

Escala 1:50

Jaçal de la Vacarissa

Font de la Vacarissa

2-BARRACA DE LA BAGA DE FELIU

Barraca de Baga de Felíu

Situació i entorn: Aquesta barraca està a una **altitud de 2.120 m** i es situa a la capçalera de la Vall de Tosa, al marge dret del riu. Des de l'indret es domina gran part de la vall i també el vessant del torrent de les Clotes. Al nord de la barraca hi veiem el Puigmal i al nord-oest Fontseca. Està envoltada per un terreny pedregós, degut a desprendiments de la muntanya, però davant de la barraca el pendent es suavitza i hi creix l'herba. En aquest lloc és on, actualment, durant els mesos d'estiu, es subministra la sal al bestiar d'aquesta zona, i la barraca s'utilitza com a magatzem dels sacs de sal.

Elements constructius:

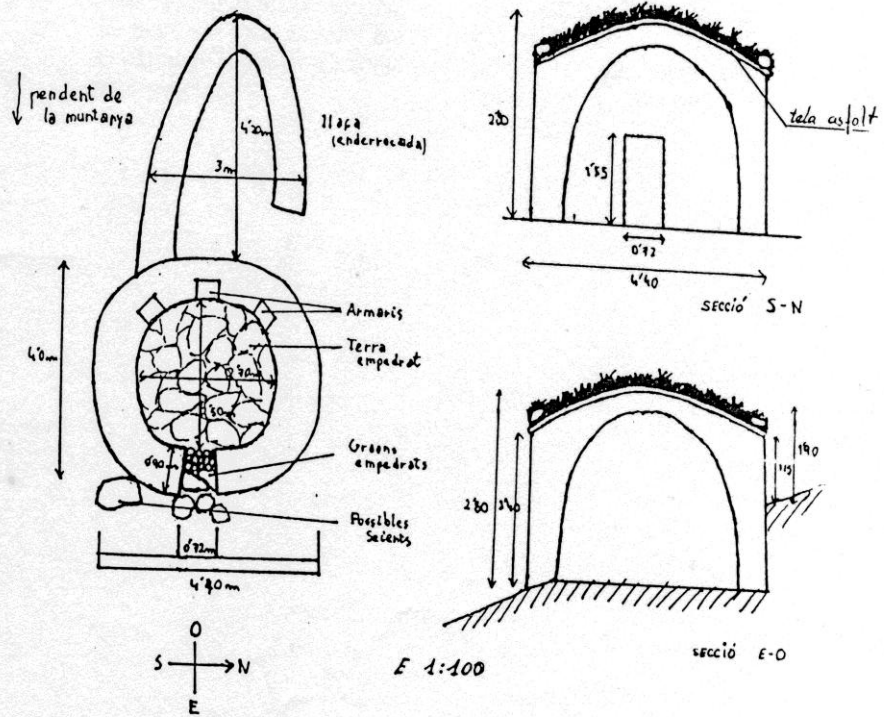
- **Estat actual** : Molt ben conservada
- La **planta** té forma el·líptica i la porta està orientada cap al nord-est. A la part posterior de la barraca hi ha un petit tancat enrunat. Les mides són de 4,40 m d'amplada i 4 m de fondària.
- El **sostre** presenta falsa volta, amb una gleva molt ben afermada al teulat. Es pot distingir, entre la gleva i la pedra, una capa de tela col·locada recentment que no desvirtua l'originalitat de l'obra.

- La seva **alçada** és de 2,40 m. La porta mesura 1,55 m d'alçada per 0,72 m d'amplada
- A **dins** de la barraca hi ha tres armariets situats a mitja alçada de la paret i un enllosat cobreix el terra .

Anècdota: Segons expliquen els pastors de Queralbs, fa uns anys una euga va entrar a la barraca tot buscant sal. Un cop a dins no va poder sortir fins que el pastor se'n va adonar i, no havent-hi manera de fer-la sortir, la única solució va ésser desfer part de la paret de la barraca per fer-ne sortir l'animal.

Barraca de la Baga de Felíu.

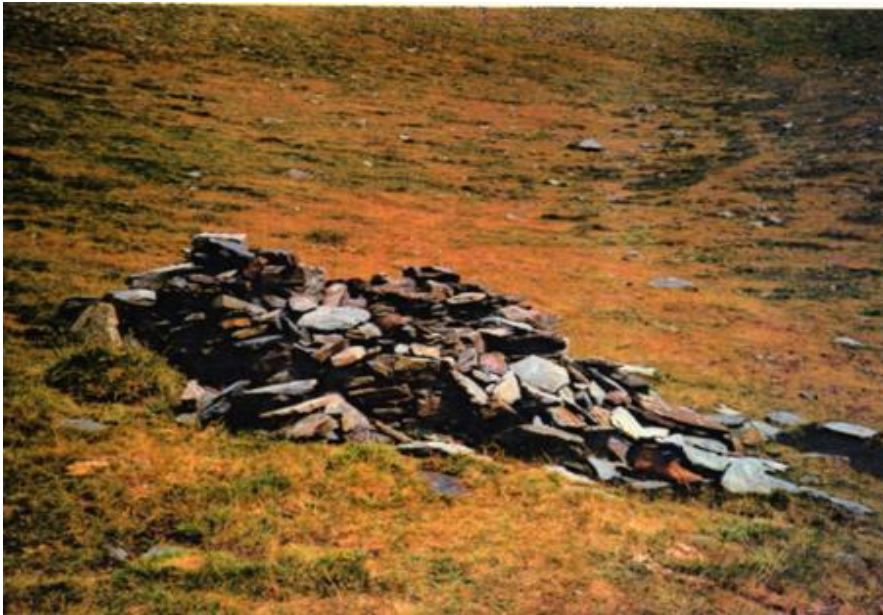

Jaçal de Baga de Feliu

Font de Baga de Feliu

3- BARRACA DE LES CLOTES

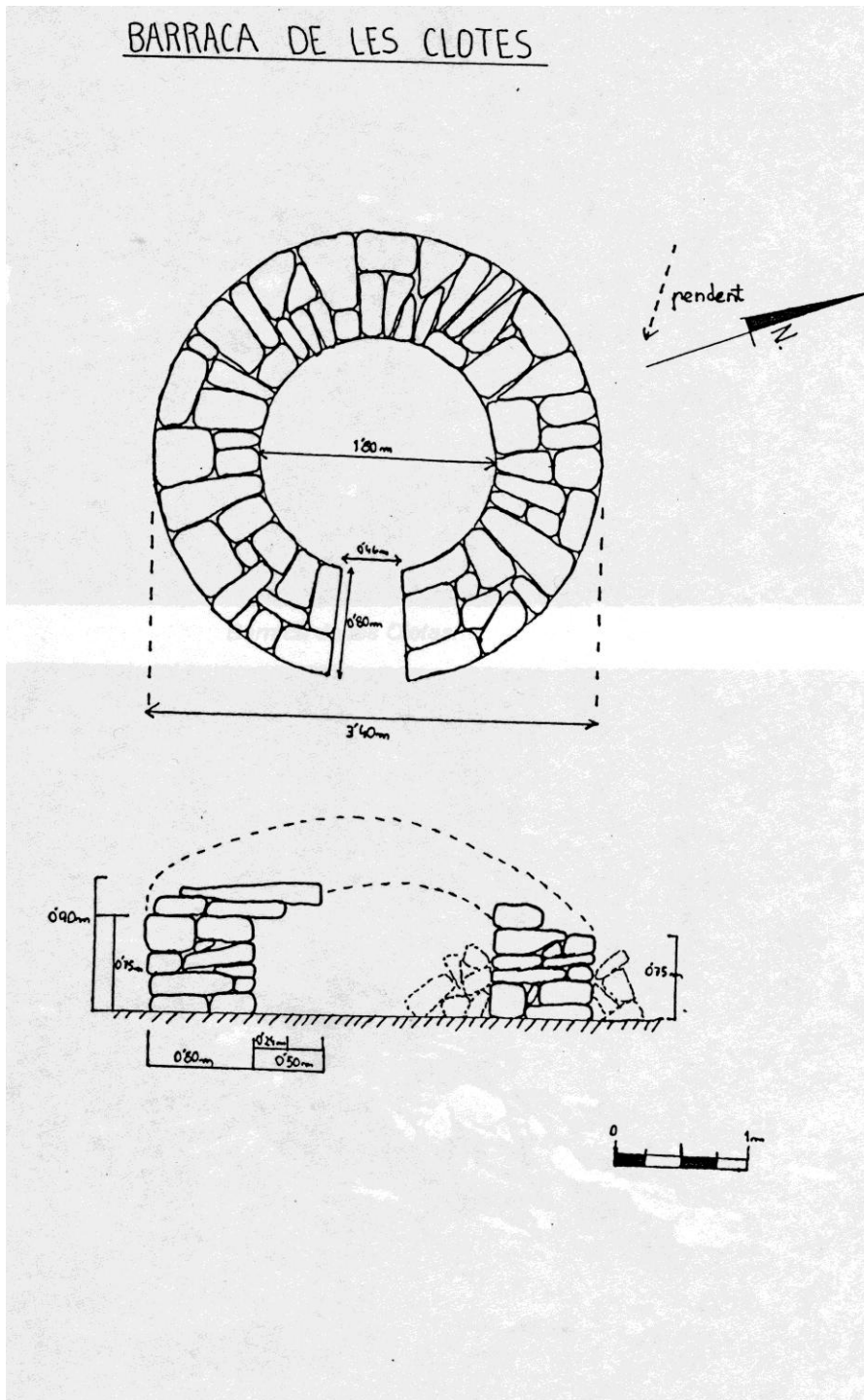

Barraca de les Clotes

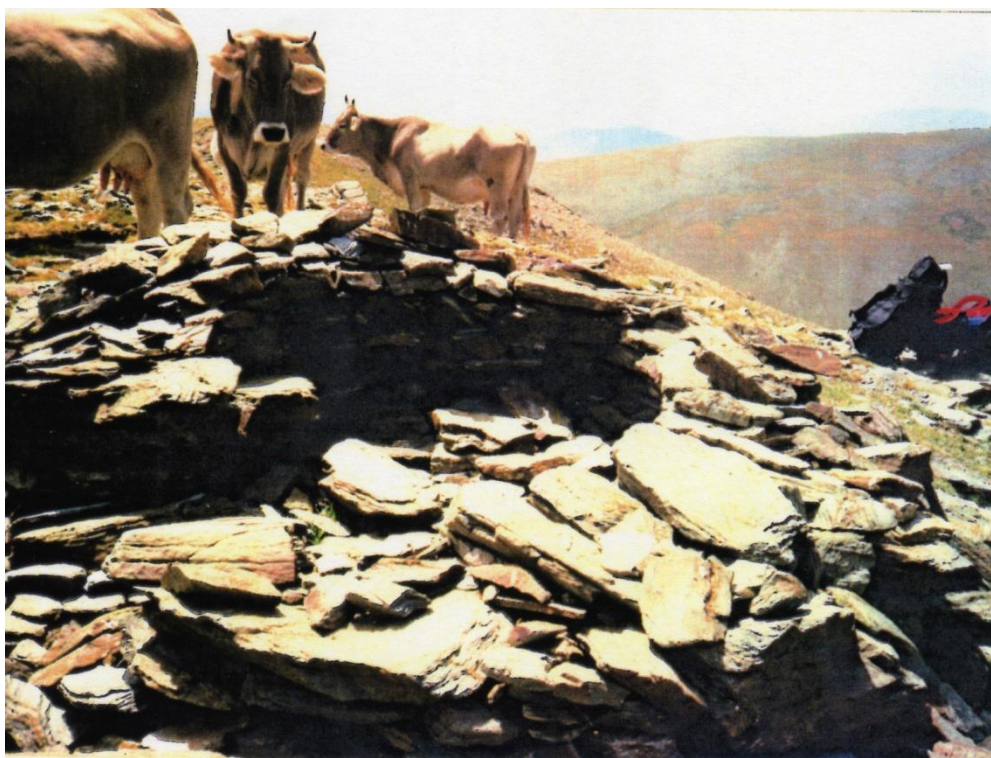
Situació i entorn: Es troba a una **altitud de 2.300 m**. Està situada al fons de la vall del torrent de les Clotes, a uns 125 m al nord-est de la font de les Clotes, que brolla per diferents punts del terra. Al nord-est tenim el Puigmal. Al nord-oest el Pas dels Lladres, i a l'est el Coll de Fontalba. Situada en un terreny pendent, aprofita el desnivell per estalviar part del mur posterior.

Elements constructius:

- **Estat actual:** Ruïnós.
- **La planta:** Circular.
- **El sostre:** Pels elements que queden dempeus, hem de suposar que fou coberta pel sistema de falsa volta, però actualment les runes del sostre han caigut i es troben al terra de la barraca.

4-BARRACA DEL CASADET

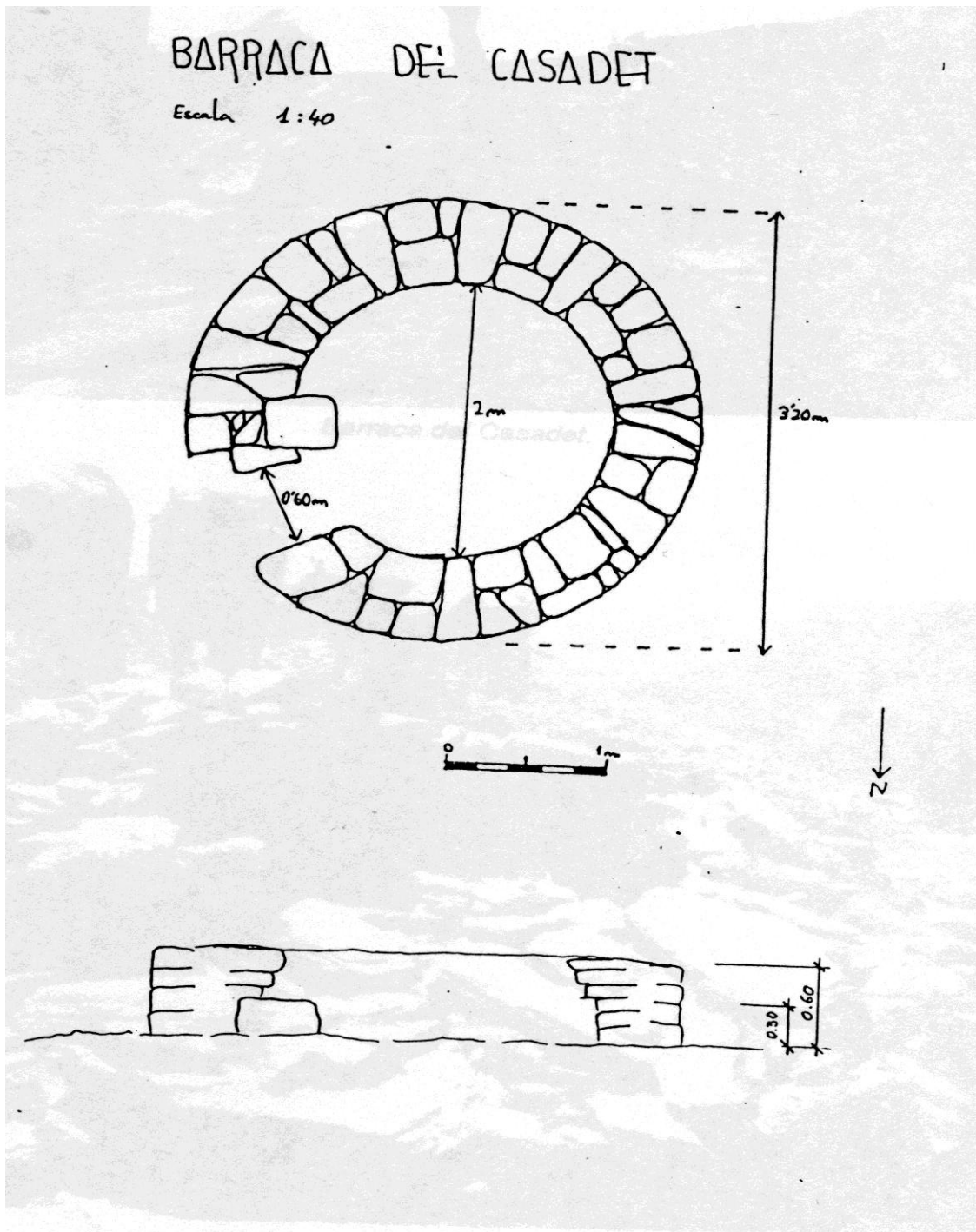

Barraca del Casadet

Situació i entorn: Es troba en un replà dalt de la carena que separa les valls de les Clotes i del Borrut, a **2360 m d'altitud**. Des d'aquí hi ha una molt bona visibilitat sobre les Clotes, Baga de Feliu, el Pas dels Lladres i la carena que puja al Puigmal. A la llunyania, al sud-est, es veu el perfil del Taga. Construïda amb pedres de pissarra de mida mitjana i gran, actualment conserva una alçada màxima de 65 cm

Elements constructius:

- **Estat actual:** Ruïnós.
- **La planta:** Les restes que queden de la barraca mostren una planta circular, lleugerament ovalada a l'est.
- **El sostre:** Pels elements que queden dempeus, hem de suposar que fou coberta pel sistema de falsa volta.
- Al costat esquerre de l'entrada, en el seu **interior**, s'observa una gran pedra que sobresurt a manera de banqueteta, i que tal vegada podia haver seguit el voltant del seu perímetre.

5- **BARRACA DE LA BAGA DEL GINESTAR**

6- **BARRACA DELS QUATRE CORNS**

7- **BARRACA DE MANTEGOSA (1)**

Barraca de Mantegosa (1)

Jaçal vell de Mantegosa

8-BARRACA DE MANTEGOSA (2)

Barraca de Mantegosa (2)

9- BARRACA DEL CAPALLERES

Barraca del Capalleres

Situació i entorn: Està situada a **1825 m d'altitud**, en el Pla dels Pujols. Al costat est del pla. El relleu on hi ha la barraca és format per una sèrie de feixes esglaonades i força amples per on passa el camí que va del Collet d'Estavenís a la Font de l'Home Mort. El Taga està al sud-est, el Pla de les Barraques al sud-oest i en direcció nord-est hi hauria el Pla de Mantegosa. En el marge esquerre del riu de Tosa (direcció sud) es veu una pista forestal, que és la que mena de Vilamanya a la font de l'Home Mort.

Elements constructius:

- **Estat actual:** Ruïnós.
- **La planta:** Rectangular.
- **El sostre:** Probablement es tractava d'una barraca construïda amb bigues, ja que des del terra fins a la part més alta l'alçada es de 2,10 metres, i a més, hi ha bosc a prop.
- Prop de la cabana es conserven algunes parets de poca alçada potser d'una cleda i d'algun orri.

10- BARRACA DEL SERRAT DE LA LLOSA

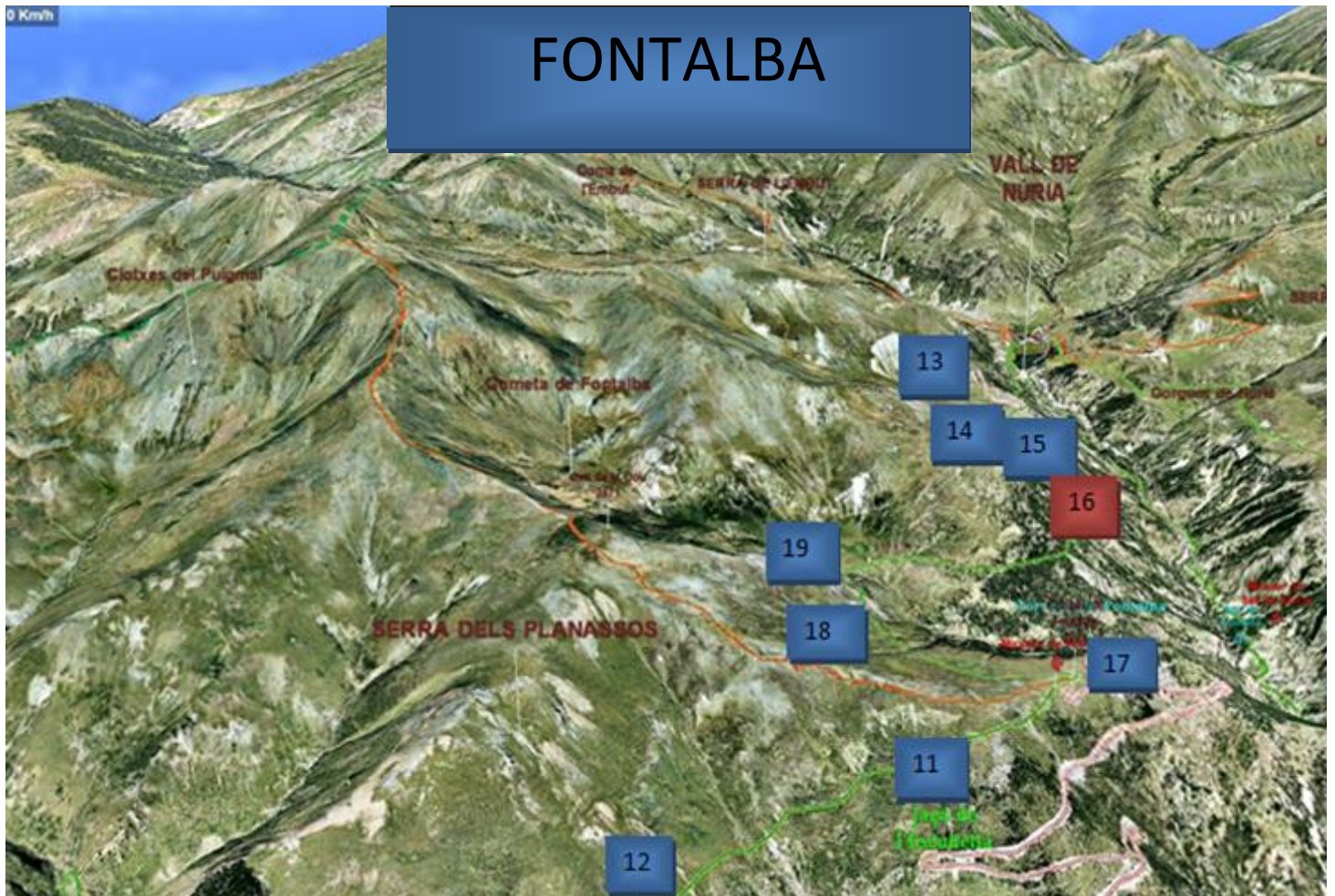
Barraca del Serrat de la Llosa

Situació i entorn: Aquesta barraca la trobareu pujant pel camí de Queralbs a la font de l'Home Mort (GR-11), a mà dreta del camí, passat el Serrat de la Llosa.

Elements constructius:

- **Estat actual:** Molt ben conservada
- **La planta:** Rectangular
- **El sostre:** Està cobert de lloses

B) FONTALBA: En aquesta zona hi ha 9 barraques

Barraca militar

11-BARRACA DE JAÇA DE GLEUS

Barraca de jaça de Gleus

12-BARRACA DEL PLA GRAN

Barraca del Pla Gran

13-BARRACA DE LA COMA DE GOMBRÈN

Barraca de la Coma de Gombren

Situació i entorn:: Situada a **2170 m d'altitud** està ubicada en un petit terraplè que queda a uns vint-i-cinc metres a la mà dreta del camí que va des de Núria fins a Fontalba. A la dreta de la construcció hi podem veure una petita tartera per sobre de la qual s'aixeca un seguit de roques verticals, envoltades per alguns pins negres. A la banda esquerra i a uns 200 metres de la barraca, s'estén un bosc més espès i cingles de majors dimensions que els de la banda dreta.

És important comentar el fet que uns 90 metres més amunt de la barraca, s'hi troba un altre construcció, aquesta de grans dimensions. Es tracta de les restes d'una pleta⁴⁸ i d'un après per munyir el bestiar, prop del qual hi queden encara les restes del que podria ésser una altra barraca.

També podem observar, una petita però curiosa construcció aprofitant una gran llosa natural, entre la pleta i la barraca. Dita llosa ha estat aprofitada excavant-hi sota i reforçant les parets amb un petit mur de pedra. La funcionalitat d'aquest forat no es del tot segura, però potser és una fresquera.⁴⁹

Elements constructius:

- **Estat actual:** Molt ben conservada (l'any 1993 un grup de gent de Queralbs la van arreglar).
- **La planta:** Circular.
- **El sostre:** De falsa volta, cobert de gleves, per tal d'evitar l'entrada de la pluja, i impedir que el vent pugui endur-se'n alguna llosa.

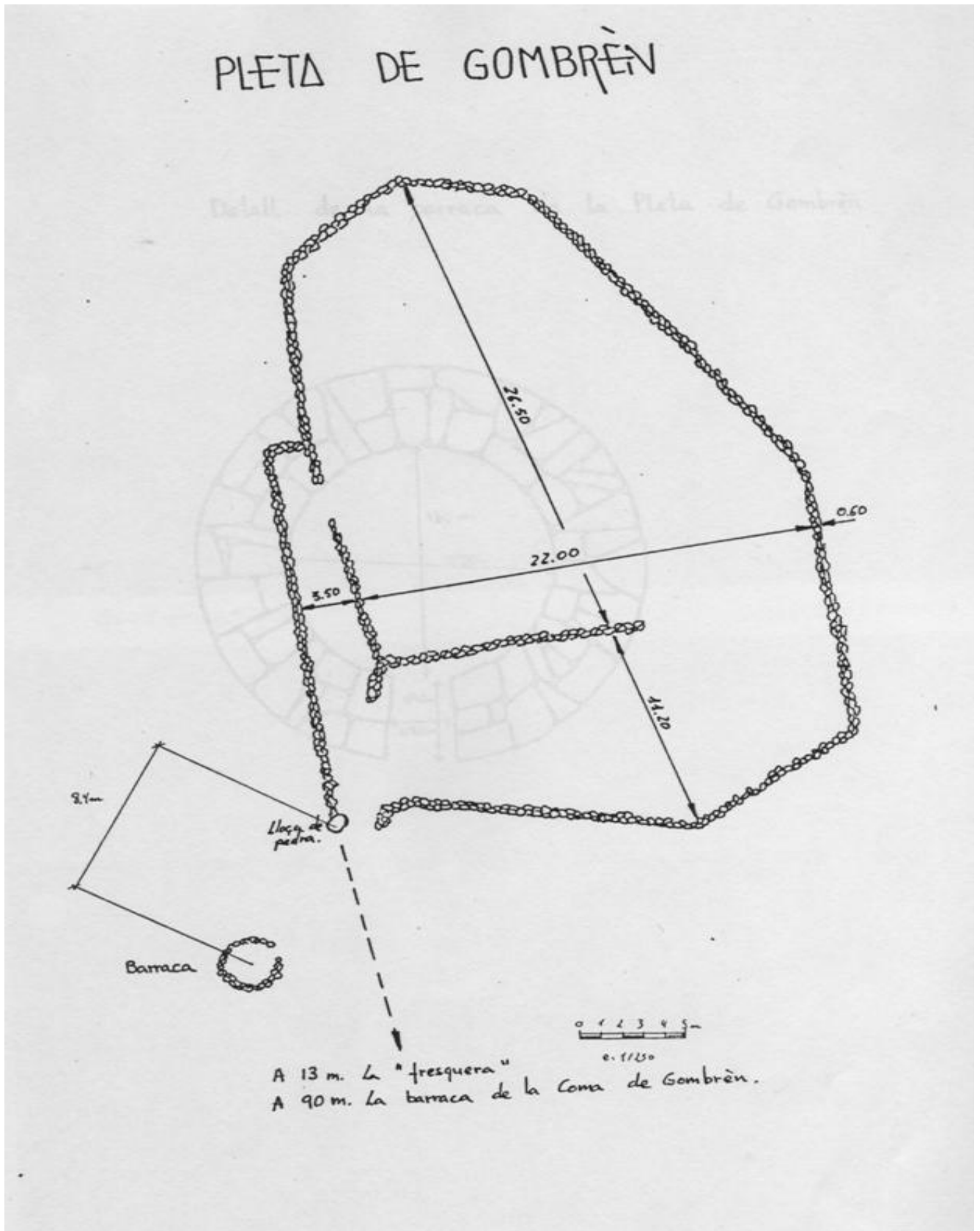
⁴⁸ Porció de terreny tancada amb un mur dins la qual pastura el bestiar a la muntanya.

⁴⁹ Lloc on guardaven els aliments els pastors.

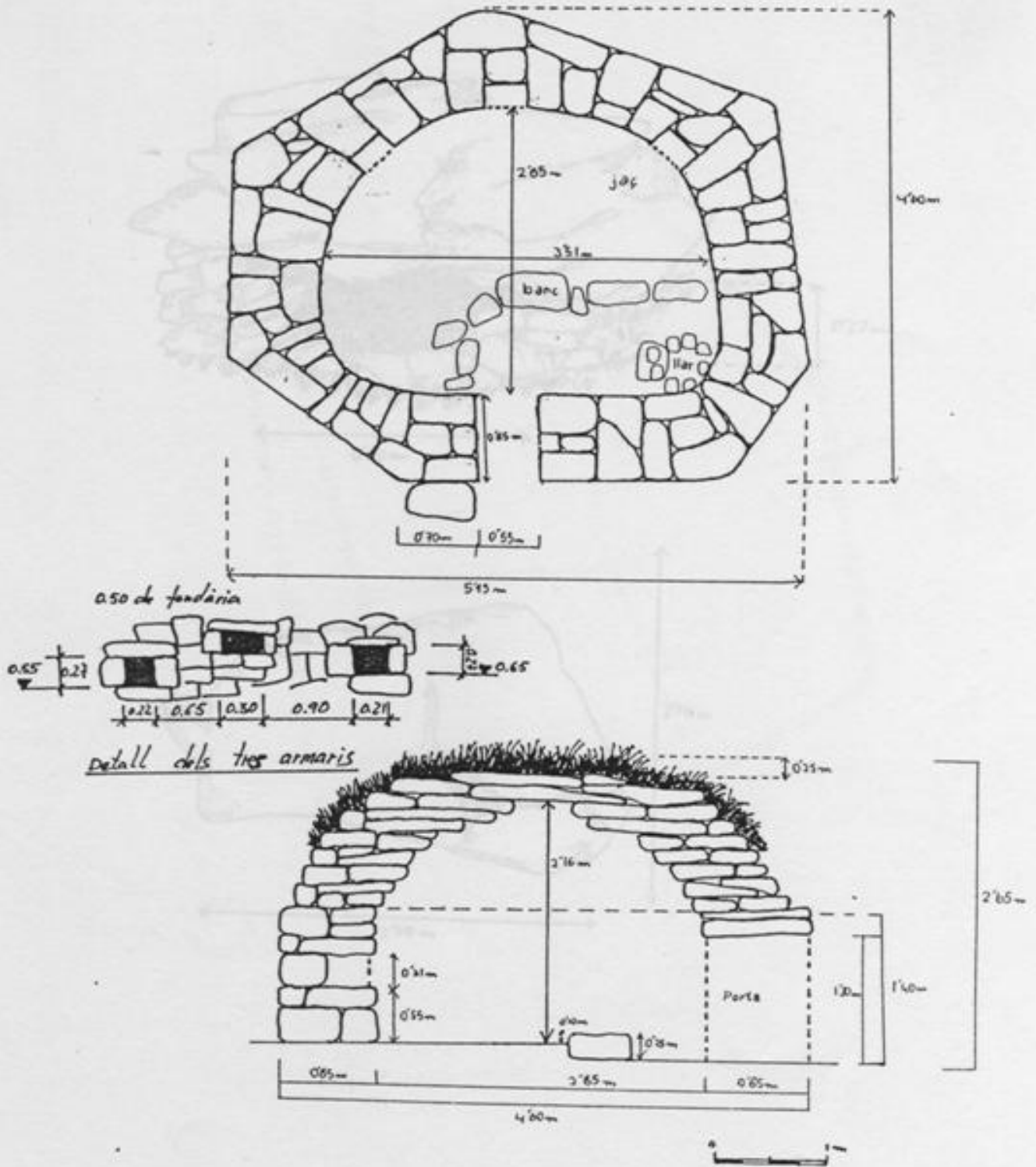
- Presenta unes dimensions força considerables: te una **amplada** de 5 m, una **llargada** de 4,60 m i una **alçada** de 2,70 m.
- En l'**interior** s'hi observa un banc que ocupa la meitat de l'espai. També s'hi endevina un tros del terra destinat a la llar de foc. Hi ha 3 armaris.
- Com a detall una pedra a fora, al costat de l'entrada, que ben segur que era un seient.

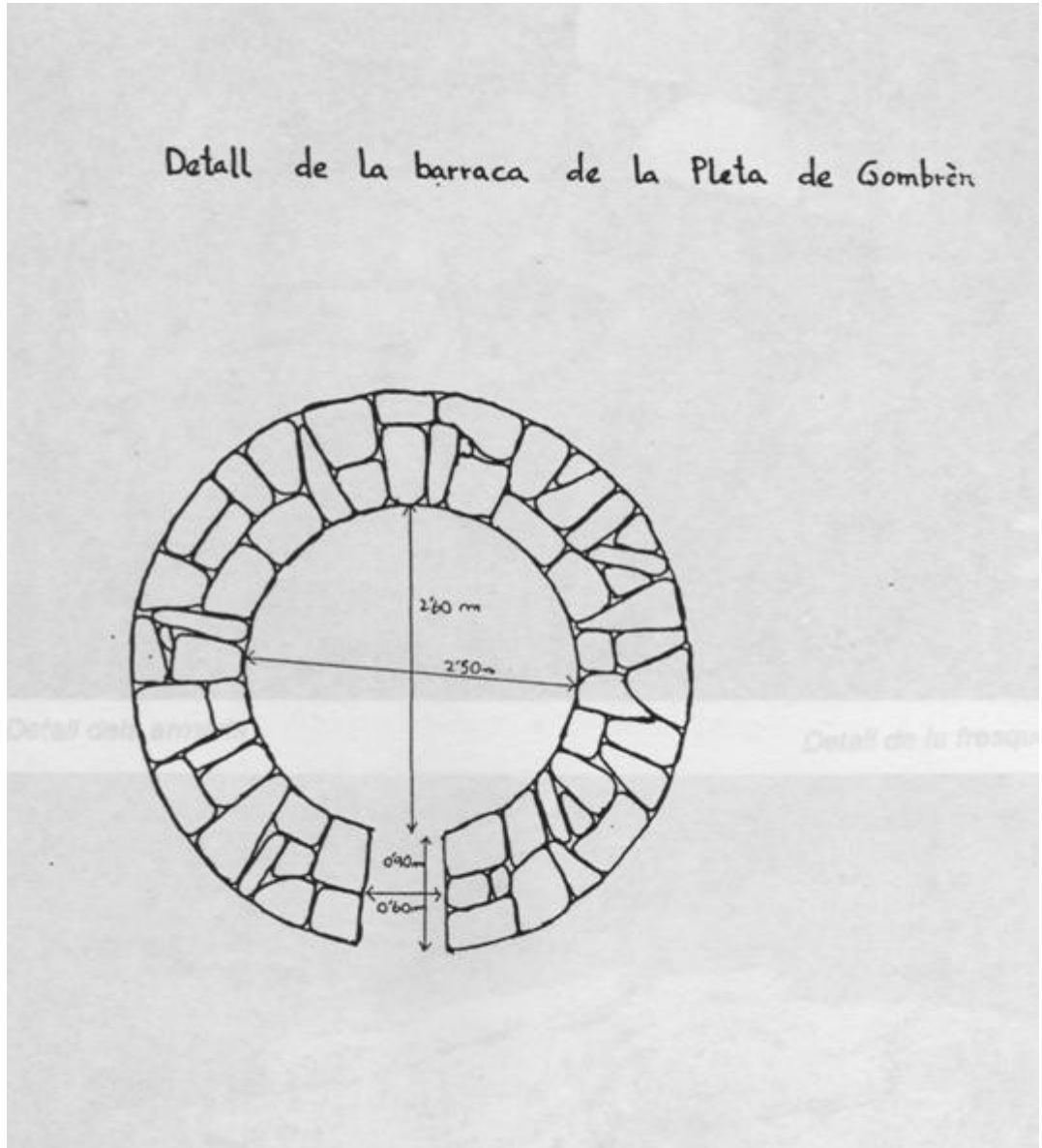
Pleta de la Coma de Gombrèn

Detall BARRACA DE LA COMA DE GOMBREN
(Coma de Gombren)

14-BARRACA DE LA PALLA (1)

Barraca de la Palla (1)

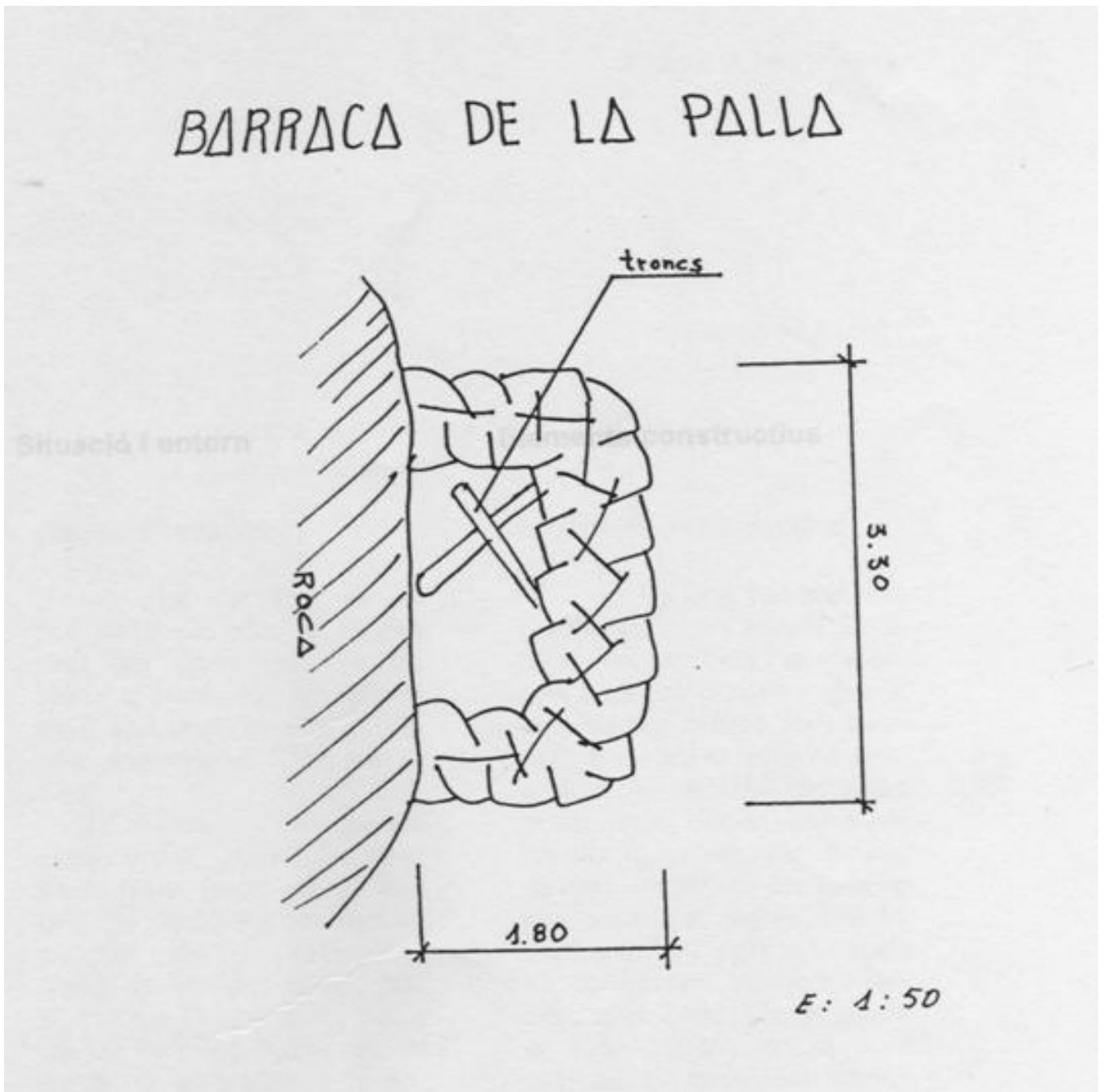
Jaçal de la barraca de la Palla (1)

15-BARRACA DE LA PALLA (2)

Situació i entorn: La barraca de la Palla es troba situada a uns 50 metres per sobre del camí de Nuria a Fontalba. S'hi accedeix per un corriol poc marcat i embardissat. La panoràmica des d'allà és poc extensa, ja que la barraca queda força enclotada. Hi ha molt bona vista en direcció a NE i l'E, en direcció a l'Olla de Núria i al Torreneules.

Elements constructius:

- **Estat actual:** Ruïnós
- **La planta:** Rectangular
- **El sostre:** Era sostingut amb bigues de fusta i cobertes de palla de sègol (d'aquí li ve el nom de barraca de la Palla).
- L'**alçada** es força irregular, oscil·la entre 1,60 m i 60cm. Les parets estan força enrunades.
- Barraca petita, construïda fa 35 anys com a aixopluc provisional. Les pedres estan ben col·locades, però són força irregulars.

16-BARRACA DE LA FITA

Barraca de la Fita

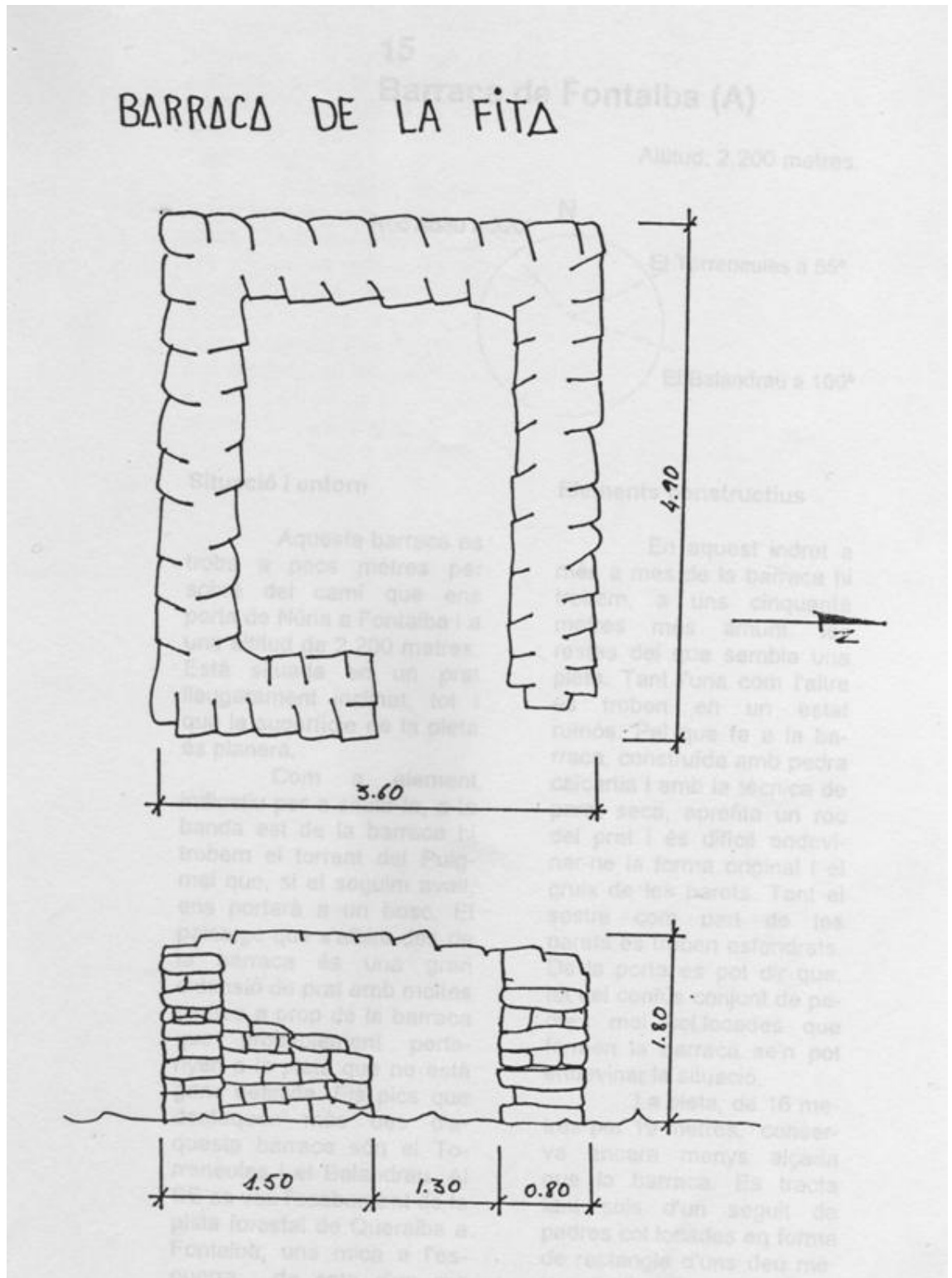
Situació i entorn: es troba a una **alçada 2185 m**. Situada al costat dret del camí que va de Núria a Fontalba, en la part més alta d'un esperó rocós anomenat Roc de la Fita i rodejada d'un esclarissat bosc de pi negre.

Des d'aquí es domina i controla la collada de Fontalba, el Taga, el Puig de Cerverís, el camí vell de Queralbs a Núria el camí dels Enginyers i l'olla de Núria des de Finestrelles a Noucreus.

Els militars van aprofitar aquesta situació estratègica per a construir-hi un punt de control, així doncs no es tracta d'una barraca de pastors si no que és una **edificació de tipus militar**.

Elements constructius:

- **Estat actual:** Ruïnós
- **La planta:** Quadrangular
- **El sostre:** Pla, sostingut sobre bigues de fusta.
- **L'alçada,** aproximada seria de 1,80 m.
- És una construcció de pissarra en pedra seca. Les pedres, ben carejades, són bastant planes i grans. Les parets rectes i perpendiculars amb el terra.
- Actualment es conserven en bon estat les parets laterals. En canvi, les parets posterior i frontal estan molt malmeses.

17- BARRACA DE FONTALBA(1)

Barraca de Fontalba (1)

Situació i entorn: Aquesta barraca es troba a pocs metres per sobre del camí que ens porta de Núria a Fontalba i a una **altitud de 2200 metres**.

Està situada en un prat lleugerament inclinat, tot i que la superfície de la pleta és planera.

Com a element indicatiu per a situar-la, a la banda est de la barraca hi trobem el torrent del Puigmal que, si el seguim avall, ens portarà a un bosc. El paisatge que s'albira des de la barraca és una gran extensió de prat amb moltes pedres a prop de la barraca que probablement pertanyen a la pleta que no està gens definida. Els pics que destaquen més des d'aquesta barraca són el Torreneules i el Balandrau. Al SE es veu l'acabament de la pista forestal de Queralbs a Fontalba; una mica a l'esquerra, sota d'un roc característic, hi trobem la barraca de Fontalba (2).

Elements constructius:

- **Estat actual:** Ruïnós
- **La planta:** Rectangular és difícil endevinar-ne la forma original
- **El sostre:** esfondrat.
- En aquest indret a més de la barraca hi trobem, a uns 50 m més amunt, les restes del que sembla una pleta rectangular, en un estat ruïnós. Aquesta mesura aproximadament, 16 per 19 m
- La pleta, conserva encara menys alçada que la barraca. Es tracta tant sols d'un seguit de pedres col·locades en forma de rectangle d'uns 10 m de llarg i uns 6 m d'ample.

Jaçal de Fontalba

18-BARRACA FONTALBA (2)

Barraca de Fontalba (2)

19-BARRACA DE LA SOLANA DE FONTALBA

Barraca de la Solana de Fontalba

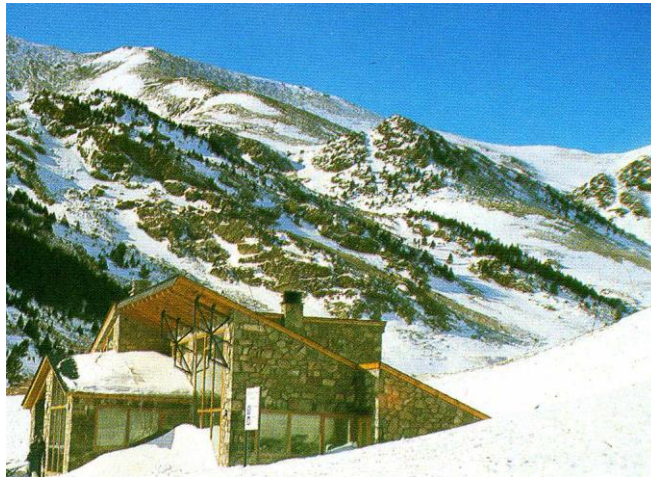
C) ZONA DE NÚRIA: Aquí hi ha 5 barraques

20-CABANA DELS PASTORS

Situació i entorn: Situada al marge dret del torrent de Finestrelles, sota el Roc de la Malé, darrera l'hotel de Vall de Núria. Actualment està dividida en 2 parts en una hi ha una cafeteria restaurant i l'altre hi ha la zona on hi poden menjar i dormir els pastors.

Elements constructius:

- **Estat actual:** Molt ben conservada.
- **La planta:** Rectangular
- **El sostre:** Bigues de fusta, cobertes de llosa.

Cabana dels pastors

21- BARRACA DELS EUGASSERS (1)

Situació i entorn: A una alçada aproximada de **2230 m** en el marge dret del torrent de l'Embut i a l'esquerra del camí que puja el Puigmal. A sota hi ha un pla, des de la barraca no es pot veure el Puigmal, però sí el Pic de Segre, el Finestrelles, el Noufonts i el Noucreus.

Elements constructius:

- **Estat actual:** Ruïnós
- **La planta:** Circular
- **El sostre:** Suposem de falsa volta.
- El que queda de les parets no s'alcen més de 50 cm.

22-BARRACA DE LA COMA DE L'EMBUT

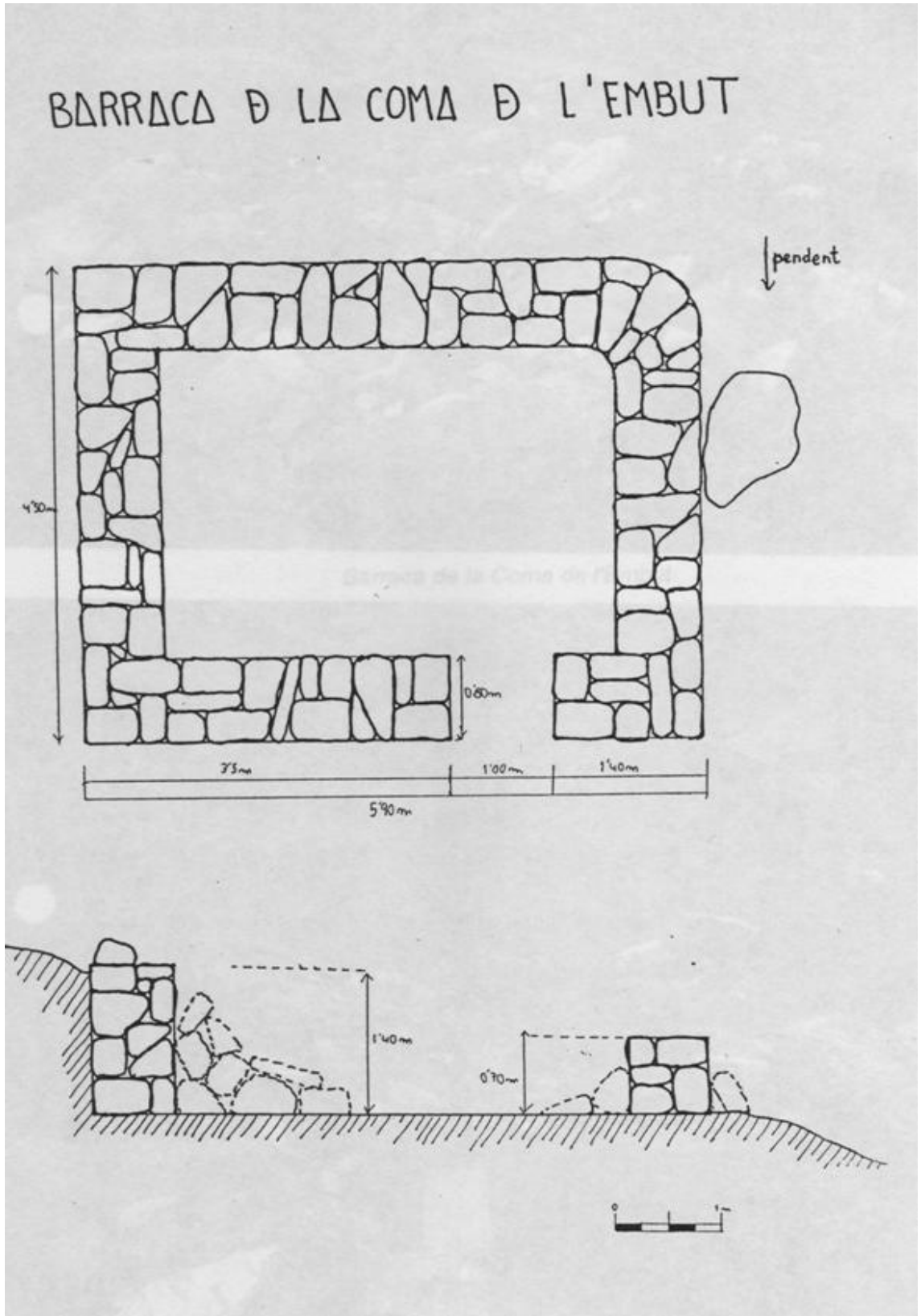

Barraca de la Coma de l'Embut

Situació i entorn: En el marge esquerra del torrent de l'Embut (aproximadament a **2110 m d'altitud**); en un lloc amb pendent i net d'arbres, hi ha les restes d'una petita barraca de parets enderrocades que serveixen d'apuntament a una fita de ferro. A uns 50 m més avall hi passa el torrent de l'Embut i la zona que domina va alternant les clarianes d'herba amb zones de matolls i arbres.

Elements constructius:

- **Estat actual:** Ruïnós
- **La planta:** Rectangular
- **El sostre:**
- Construïda en roca de pissarra i amb la porta orientada cap l'est.

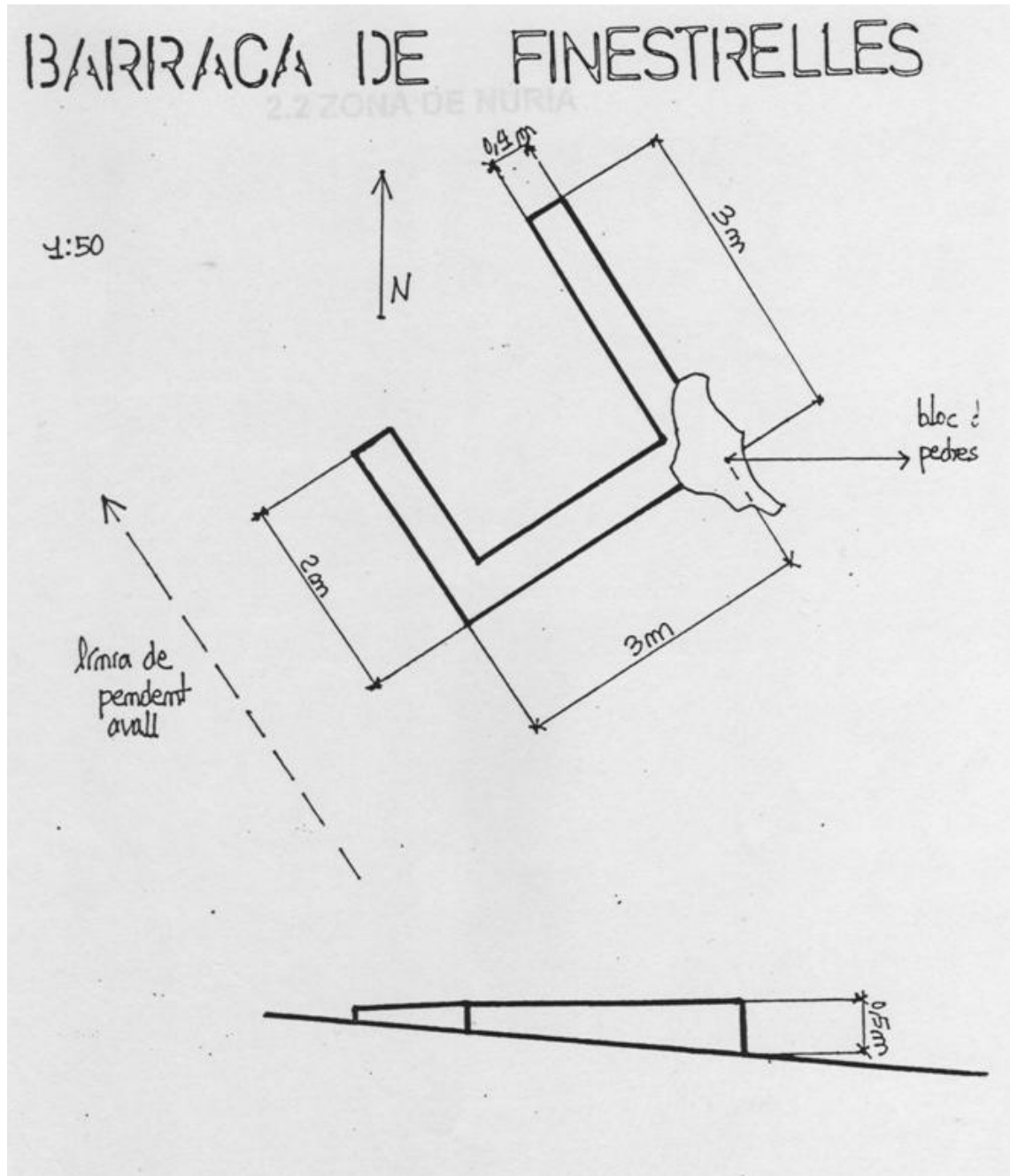
23-BARRACA DE LA COMA DE L'EMBUT (2)

Barraca de la Coma de l'Embut (2)

24-BARRACA DEL SARRONÀ (FINESTRELLES)

Elements constructius: de planta mes aviat quadrada, aquest munt de pedres irregulars que s'alcen uns 50 cm del terra no sembla pas que sigui una barraca de pastors sinó un bivac. Caldria, però, esbrinar-ho.

SERRAT: NÚRIA, PEDRISSES I COMA DE VACA

MUNTANYA DE SERRAT

D) NÚRIA: En aquesta zona hi ha 8 barraques.

25-BARRACA DE LA JAÇA DE LA COMA O DE LES SALERES

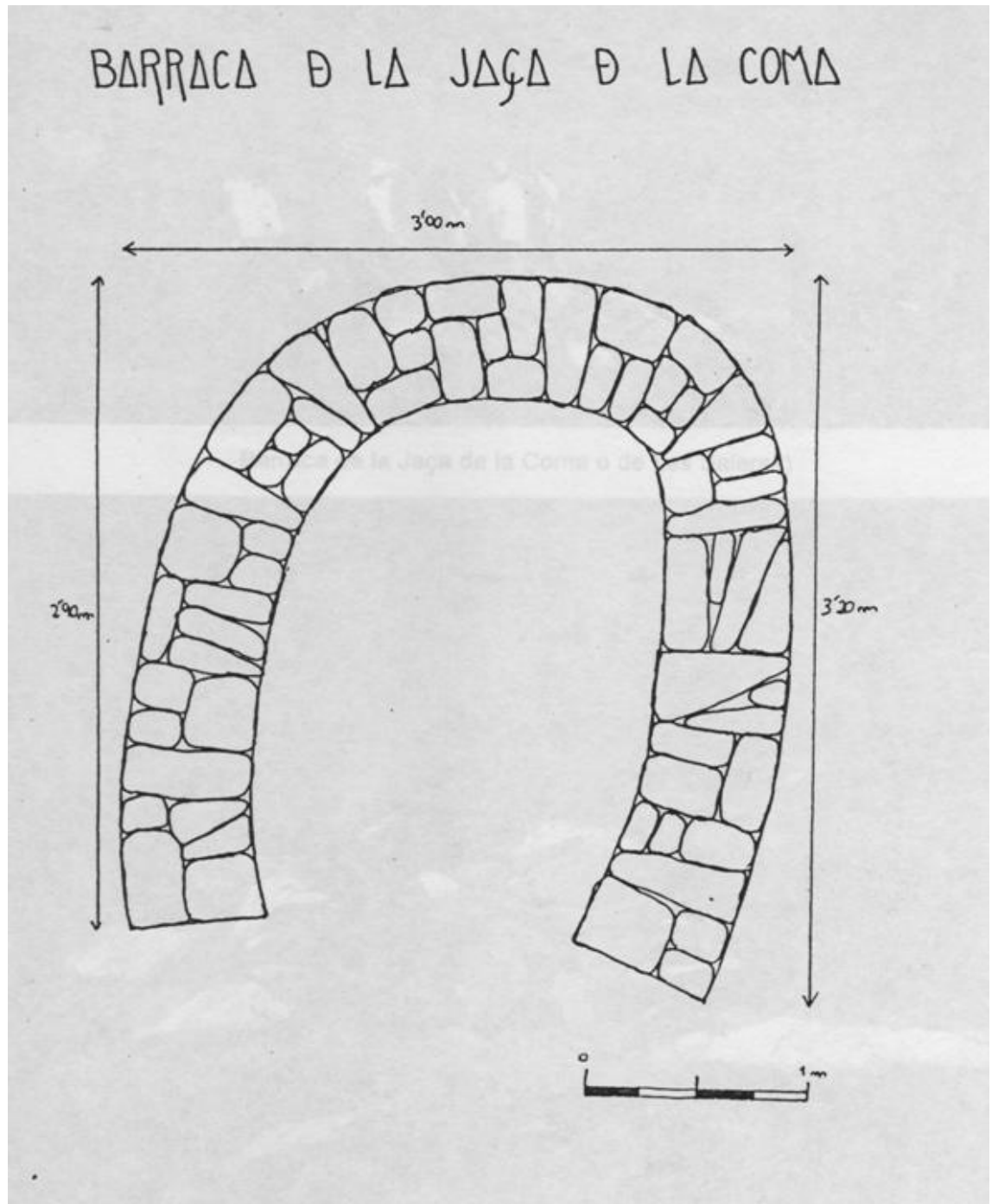

Barraca de la jaça de la Coma o de les Saleres

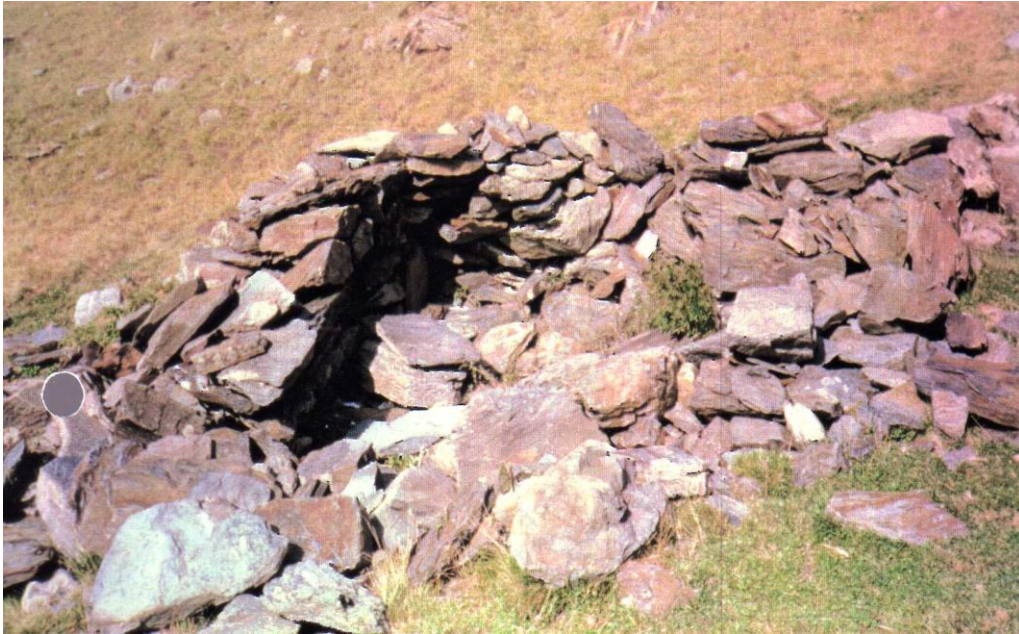
Situació i entorn: Es troba en el fons de la Coma d'Eina a una altitud aproximada de **2200 m** i a uns 50 m del marge dret del torrent de la Coma d'Eina. Des d'aquí es pot veure el Pic d'Eina, amb els seus tons vermellorsos i els torrents que baixen formant cascada fins el fons de la coma.

Elements constructius:

- **Estat actual:** Ruïnós
- **La planta:** Circular
- **El sostre:** Suposem de falsa volta.
- És una barraca de reduïdes dimensions, pedres gens treballades i de la qual se'n conserva només les primeres filades, se n'intueix la porta i l'inici de la falsa volta.

26-BARRACA DE MULLERES

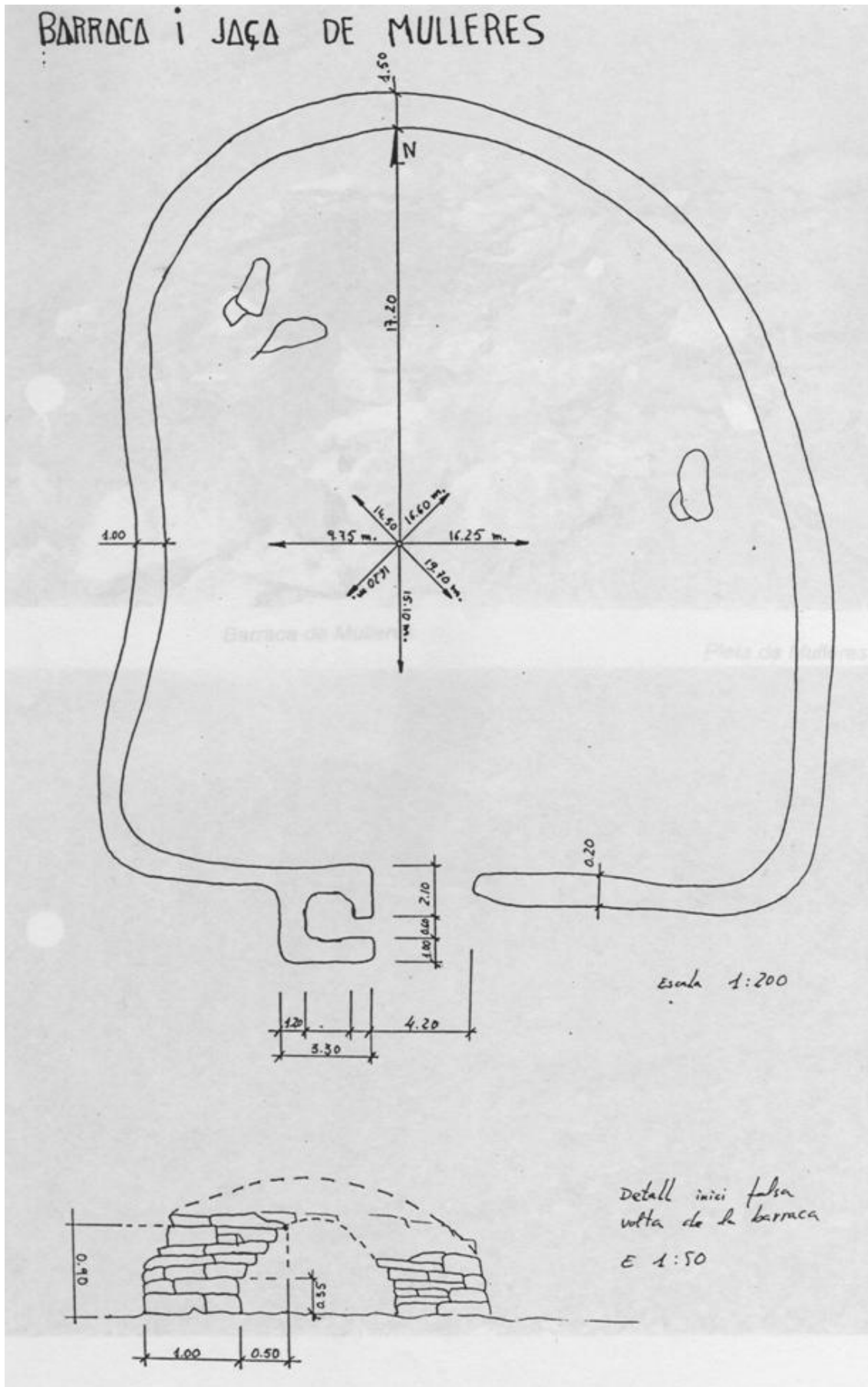
Barraca de Mulleres

Situació i entorn: A una altitud de **2454m i a** uns 20 m a l'esquerra del camí que puja de Núria al coll de Noucreus, enmig d'un prat que fa un replà, hi trobem la barraca i la cleda de Mulleres.

Elements constructius:

- **Estat actual:** Ruïnós
- **La planta:** Circular
- **El sostre:** Falsa volta.

Al costat de la barraca s'hi estén una gran cleda de forma més o menys ovalada el diàmetre de la qual va dels 26 m fins els 34, amb parets de més de 1,5 m de gruix. Al costat de la porta de la cleda i enganxada al mur d'aquesta s'hi alça la barraca. Podem veure encara l' inici de la falsa volta que, per les dimensions que encara hi podem mesurar, era una barraca petita.

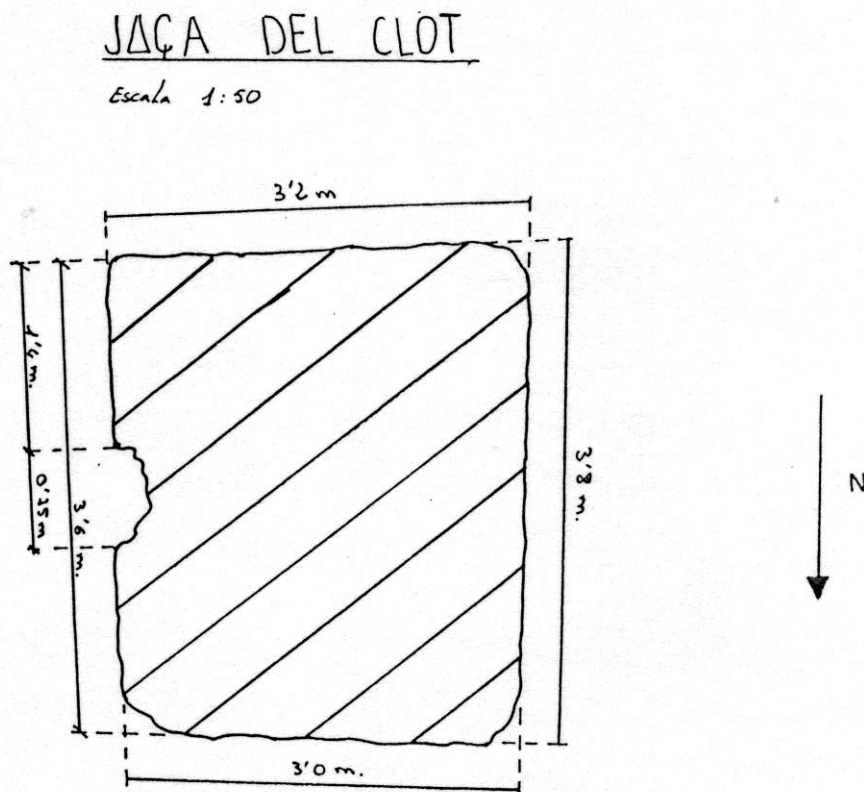

27-BARRACA DE LA COMA DEL CLOT DE DALT

Situació i entorn: A una altitud de 2100 m i a 200 m de l'alberg, al ben mig del jaçal del Clot, en un prat que s'ha de travessar per agafar el camí de dalt que va des de l'alberg a Pedrisses, veurem un munt de pedres que, en el seu temps, va esser una barraca de pastors.

Elements constructius:

- **Estat actual:** Ruïnós
- **La planta:** Quadrada

28- BARRACA DE LA COMA DEL CLOT DE BAIX

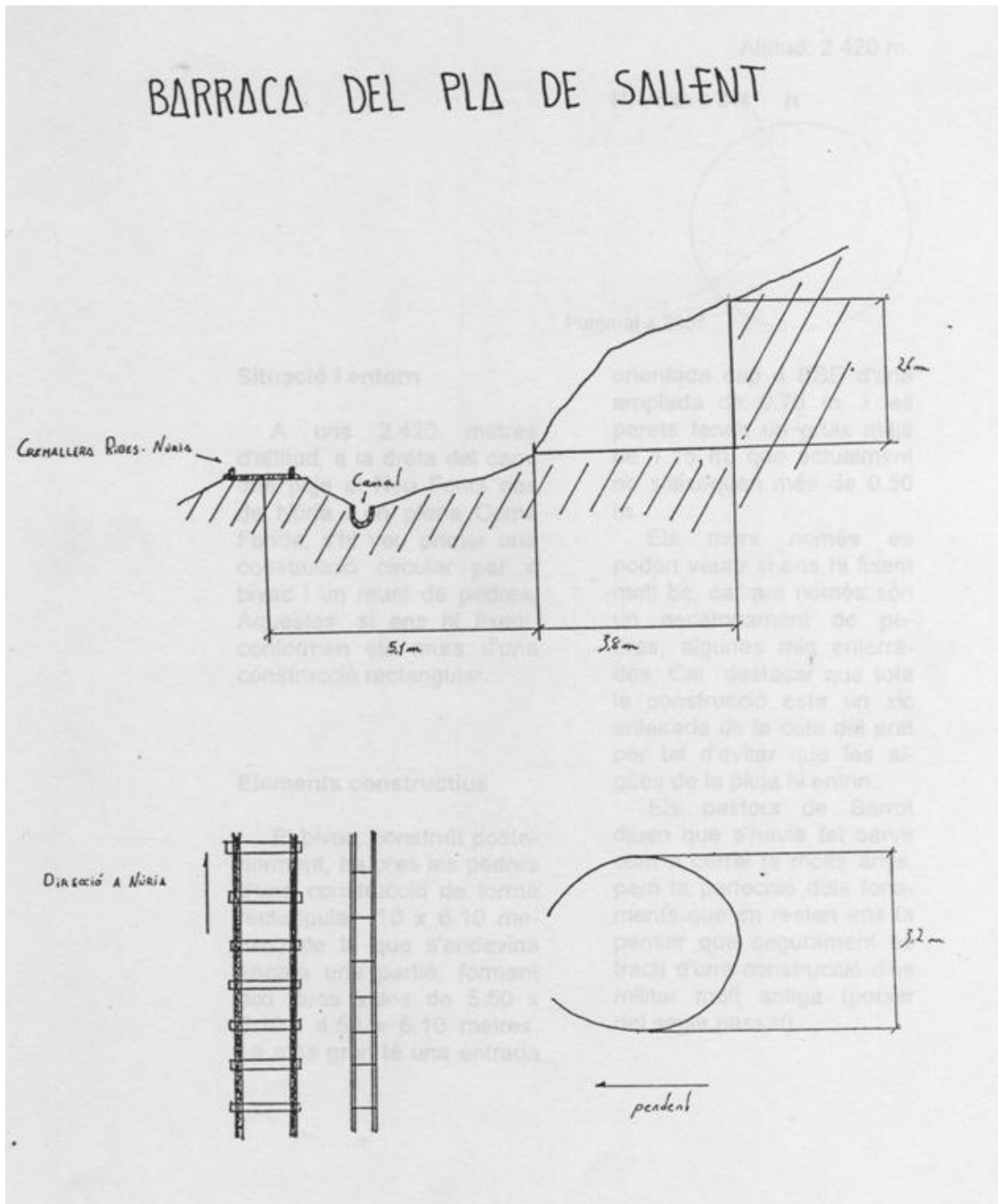
29-BARRACA DEL PLA DE SALLENT

Situació i entorn: Es troba en el lloc conegut com a pla de Sallent, en el camí vell de Queralbs a Núria. Està a uns 5 m en perpendicular de la via del cremallera, pujant a mà dreta i 82 m després del pont, entre uns pins aïllats. A uns 37 m més amunt i perpendicular a la via, trobem les restes d'una petita construcció que bé podria ésser un petit orri per tancar-hi els xais.

Elements constructius:

- **Estat actual:** Ruïnós
- **La planta:** Circular
- **El sostre:** Suposem de falsa volta.

Actualment només es pot veure un tros de paret, de (2,60 m) soterrada i que fa de mur de contenció. Sembla que les pedres estiguin lligades amb morter, la qual cosa ens fa sospitar que no es tracti d'una barraca de pastors (tot i que el lloc s'ho val). És probable que, durant la construcció de la via del cremallera, s'hagués d'elevat el terreny amb un terraplè. Si fos així, això podria explicar fins i tot el morter de la paret (van aprofitar una paret de la barraca de pastors, reforçant-la, per a mur de contenció).

29-BARRACA DE LA PLANXA

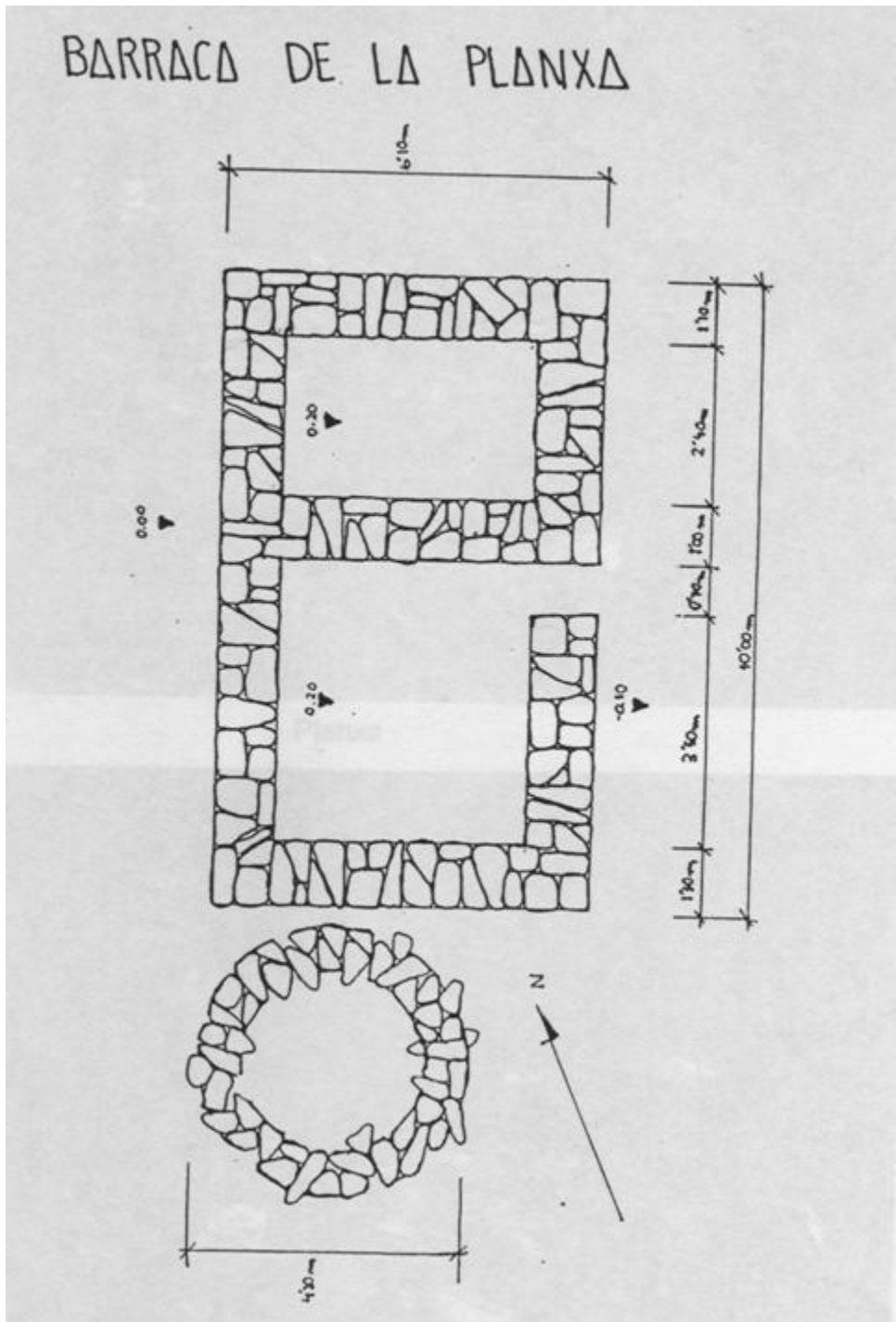
Barraca de la Planxa

Situació i entorn: A uns **2420 m d'altitud**, a la dreta del camí que puja al Noufonts des de Núria i en plena Coma Fonda, s'hi veu primer una construcció circular per a bivac i un munt de pedres.

Elements constructius:

- **Estat actual:** Ruïnós
- **La planta:** Rectangular
- **El sostre:**
- El bivac, construït posteriorment, ha pres les pedres d'una construcció de forma rectangular de la que s'endevina encara una partió, formant així dues sales de 5,50 per 6,10 i 4,50 per 6,10 m. La més gran té una entrada d'amplada 0,70 m i les parets tenen un gruix mitjà de 1,15 m que actualment no s'aixequen més de 0,50 m. Cal destacar que tota la construcció està un xic enlairada de la cota del prat per tal d'evitar que les aigües de la pluja hi entrin. Actualment només es pot veure un escampament de pedres, algunes mig enterrades.
- Els pastors de Serrat diuen que s'havia fet servir com a corral fa molts anys, però la perfecció dels fonaments que en resten ens fa pensar que segurament es tracti d'una construcció d'ús militar molt antiga.

30-BARRACA DELS SOLDATS

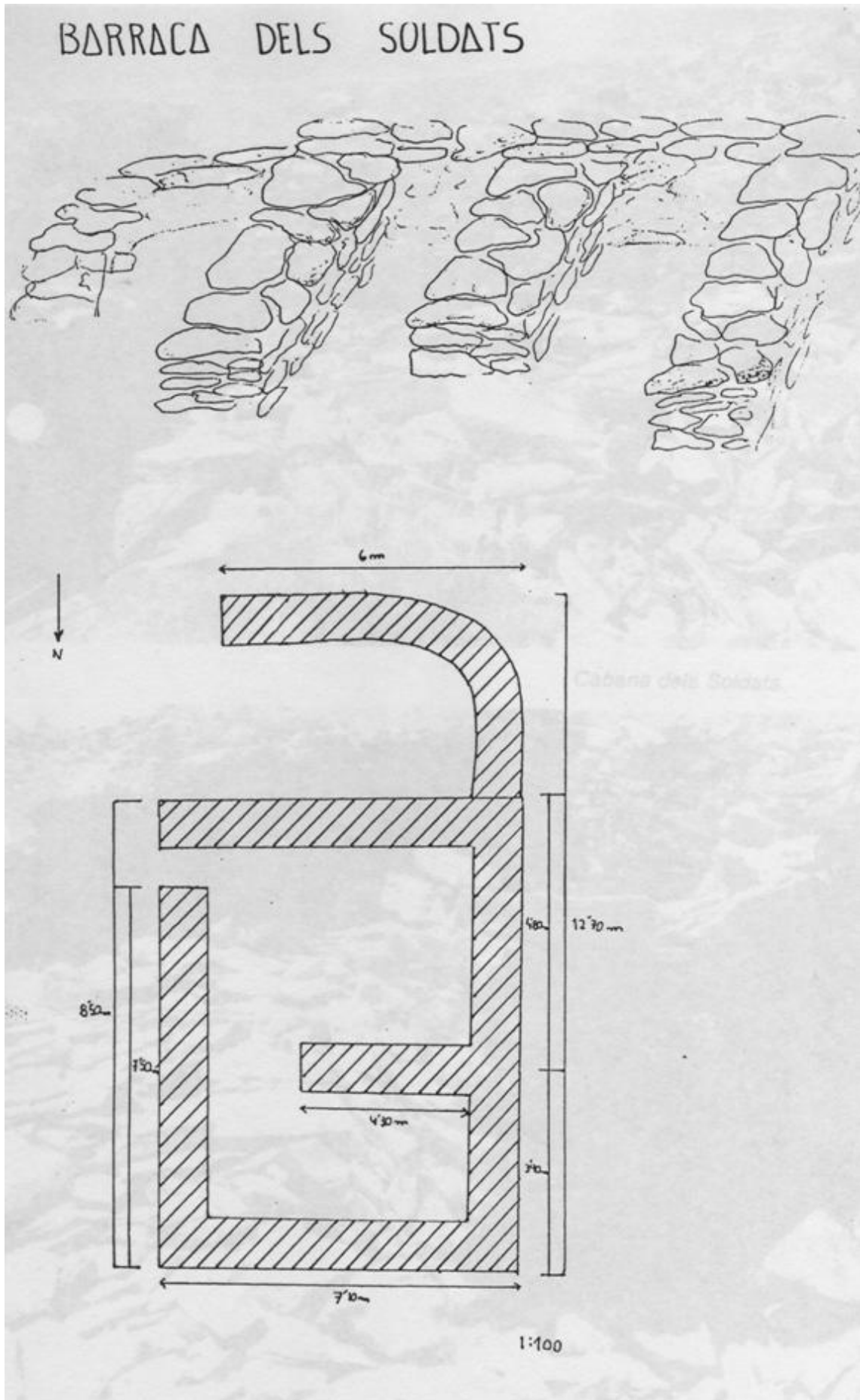
Barraca dels Soldats

Situació i entorn: Està situada en un pla a **2250 m d'altitud**, al costat del camí que puja de Núria al Pic d'Eina per la Coma d'Eina. El lloc que ocupa aquesta barraca es caracteritza pel domini visual sobre les valls de Coma d'Eina i Finestrelles. És un punt eminentment estratègic, de control del pas per la frontera.

Elements constructius:

- **Estat actual:** Ruinós
- **La planta:** Rectangular
- **El sostre:**
- La construcció està feta amb pedra seca de pissarra, disposada en fileres que alternen pedres grans allargades, pedres mitjanes i petites a manera de falca.
- Té dues habitacions de forma rectangular que es comuniquen i un afegit al costat esquerre que tanca l'extrem sud amb un mur semicircular. No es descarta la idea que les dues estances rectangulars tinguessin un ús, segurament destinat a habitacle, diferent al de l'afegit. La porta es troba a un costat de l'habitació i està orientada a l'est.
- Actualment es conserva la forma de la planta general i els murs en una alçada màxima d'1,50 m.
- Es pot dir que és una construcció diferent, es va fer per a un ús militar, segurament durant les guerres del segle XIX. Els pastors només la utilitzaven com a aixopluc en dies de mal temps, ja que està situada a gran altitud.

31-BARRACA DEL COLL D'EINA

Situació i entorn: Es troba en un pla de la banda esquerra del camí, a **2650 m d'altitud**, poc abans d'arribar al Coll d'Eina. Des d'aquí es veu tota vall de Núria i els pics de Noufonts i d'Eina.

Elements constructius:

- **Estat actual:** Ruïnós
- **La planta:** Rectangular (2,20 m x 2,90 m)
- **El sostre:**
- Actualment només es pot observar la paret posterior construïda amb pedra seca. És molt probable que no es tracti d'una barraca sinó d'un bivac.

32-BARRACA DEL COLL DE NOU FONTS (1)

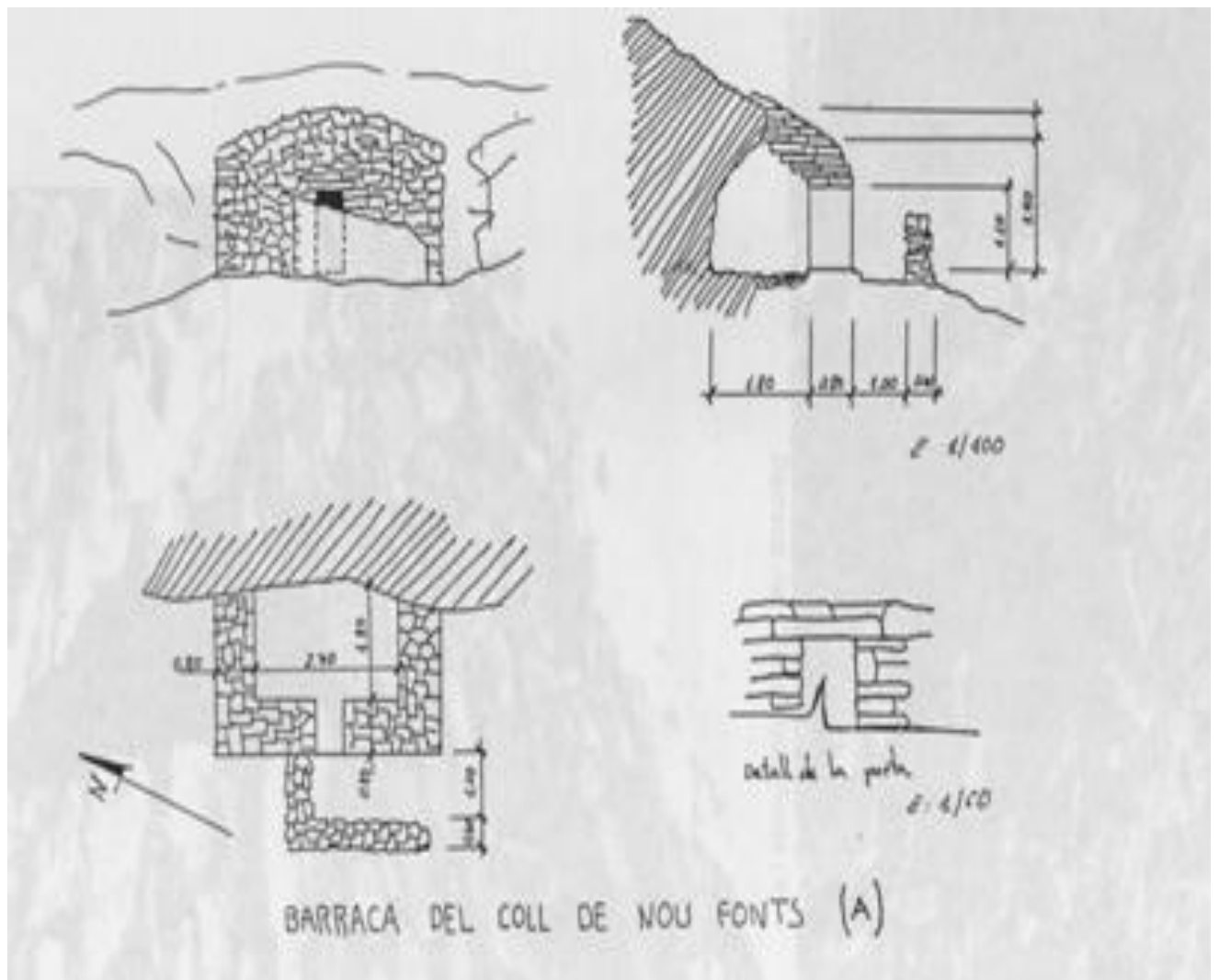

Barraca del Coll de Noufonts (1)

Situació i entorn: Està situada a una **altitud de 2670 m**, a 50 m del Coll de Noufonts, en la carena que va cap el Nou creus, arrecerada en unes roques i cap a la vessant sud.

Elements constructius:

- **Estat actual:** Conservat
- **La planta:** Rectangular
- **El sostre:**
- Aquesta construcció aprofita una petita balma de la muntanya i l'entrada, orientada cap el sud, està protegida per una paret que evita que el vent li toqui de ple.
- Actualment serveix com a refugi d'excursionistes. Aquestes barraca es molt antiga i no ha estat mai de pastors (es troba a gran altitud), sinó un aixopluc de romeus i de gent que travessava la frontera.

32-BARRACA DEL COLL DE NOU FONTS (2)

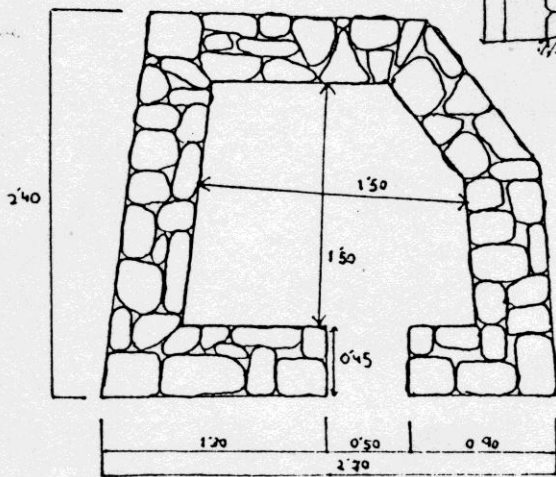
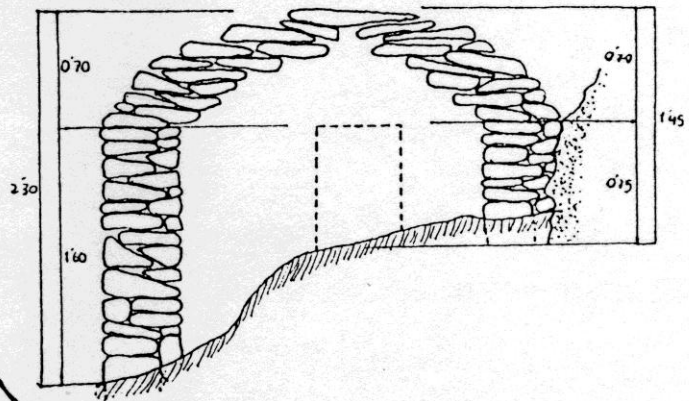
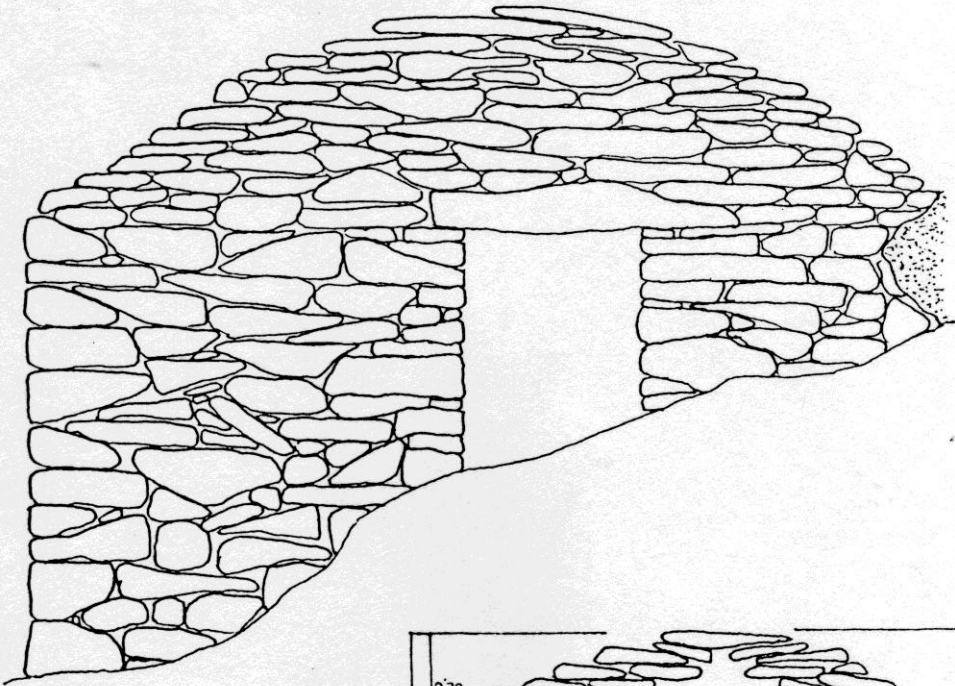
Situació i entorn: Situada a 35 m del Coll de Noufonts, en direcció est. Situada a la vessant de la Coma dels Racons.

Elements constructius:

- **Estat actual:** Mig conservada
- **La planta:** més o menys circular
- **El sostre:** falsa volta
- Les parets, no gaire gruixudes, aprofiten una roca de la muntanya. És de petites dimensions i la porta s'orienta cap a l'oest.

BARRACA DEL COLL DE NOU FONTS (B)

B) PEDRISESSE I ELS ROCS: Aquí hi ha 4 barraques.

33-BARRACA DE PEDRISESSE

Barraca de Pedrisses

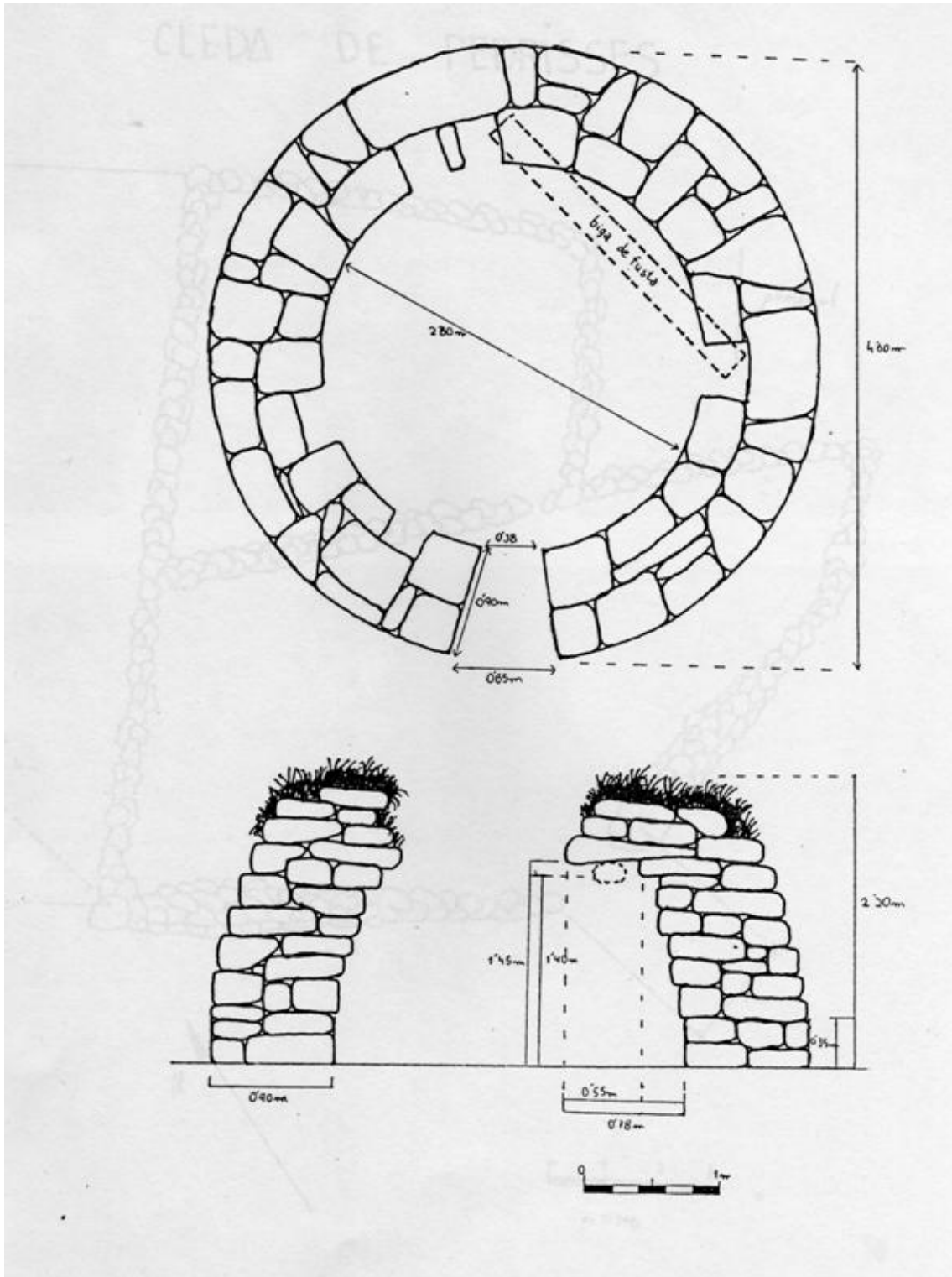
Situació i entorn: La trobem en la vessant Sud del Serrat de Pedrisses, a uns 40 m sota el camí dels Enginyers i a una alçada aproximada de **2.080 m**. Ubicada en un terreny no gaire planer, s'alça sobre la Coma de Pedrisses i domina totes les seves praderies. Des d'aquest indret es poden observar el Pic de Torreneules, el Balandrau i les crestes de les Roques de Tot lo Món.

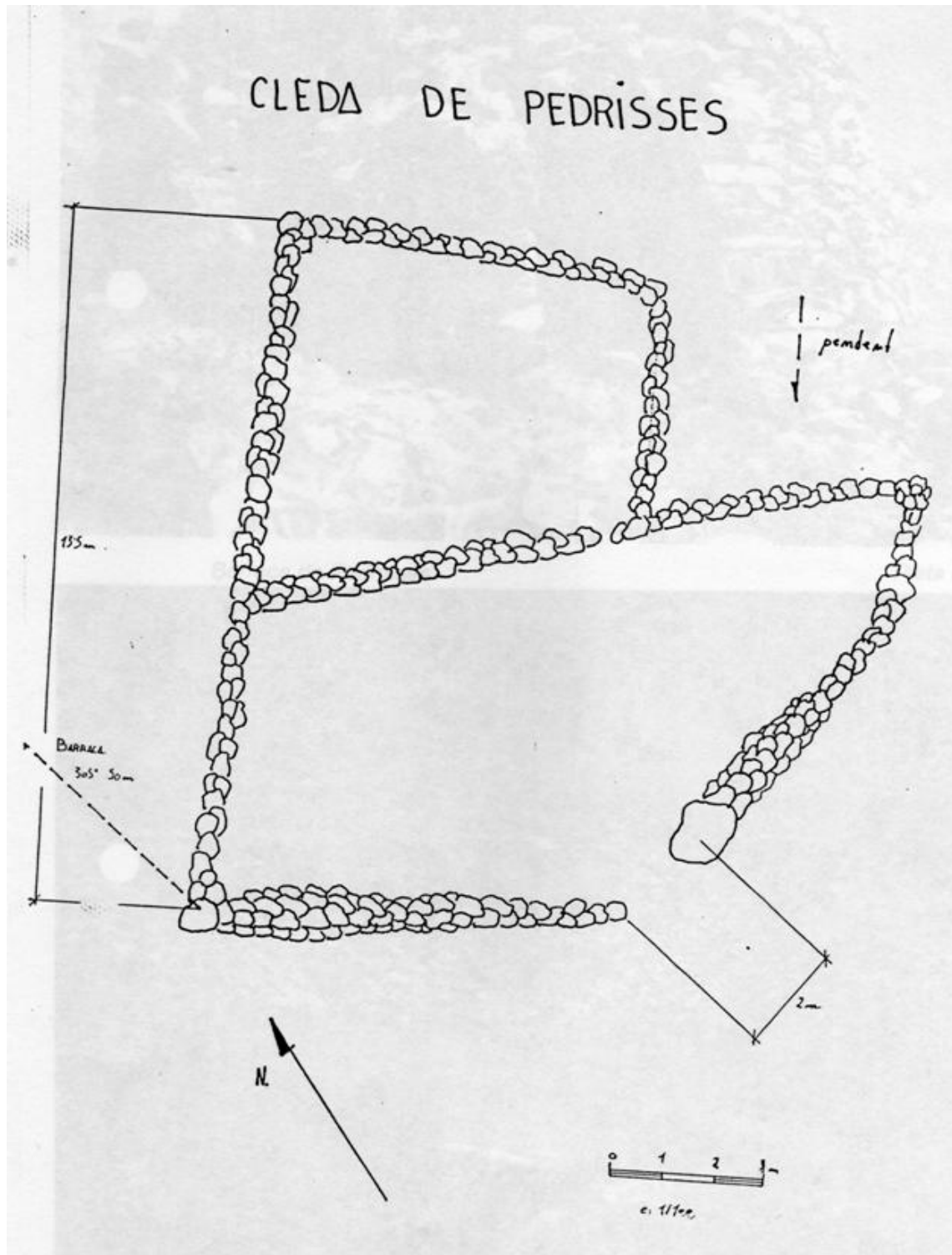
A uns 500 m el NE de la barraca (a uns 50 m per sobre del camí dels Enginyers), actualment hi ha el refugi forestal de Pedrisses, en el lloc a on antigament hi havia una barraca de pastors.

A uns 50 m més avall de la barraca de Pedrisses, en direcció SE, hi trobem les restes de la cleda.

Elements constructius:

- **Estat actual:** Mig conservada
- **La planta:** circular
- **El sostre:** falsa volta
- Actualment, tot i que encara se n'aguanten les parets i l'inici de la falsa volta, ha patit ja diversos esfondraments: la paret de la part esquerra de la porta i el sostre. La porta, orientada al SO, te forma atrompetada. A dintre la barraca hi trobem tres armaris: dos al davant mateix de la porta i un altre entrant a l'esquerra. A la part enfonsada s'hi observen unes pedres en les quals sembla que hi podria haver hagut una finestra. Aquesta barraca està construïda amb pedres de mida mitjana i alguna de gran. L'estructura també s'aguanta amb una sèrie de bigues de fusta, que podrien haver estat col·locades posteriorment per tal d'assegurar-ne la construcció.

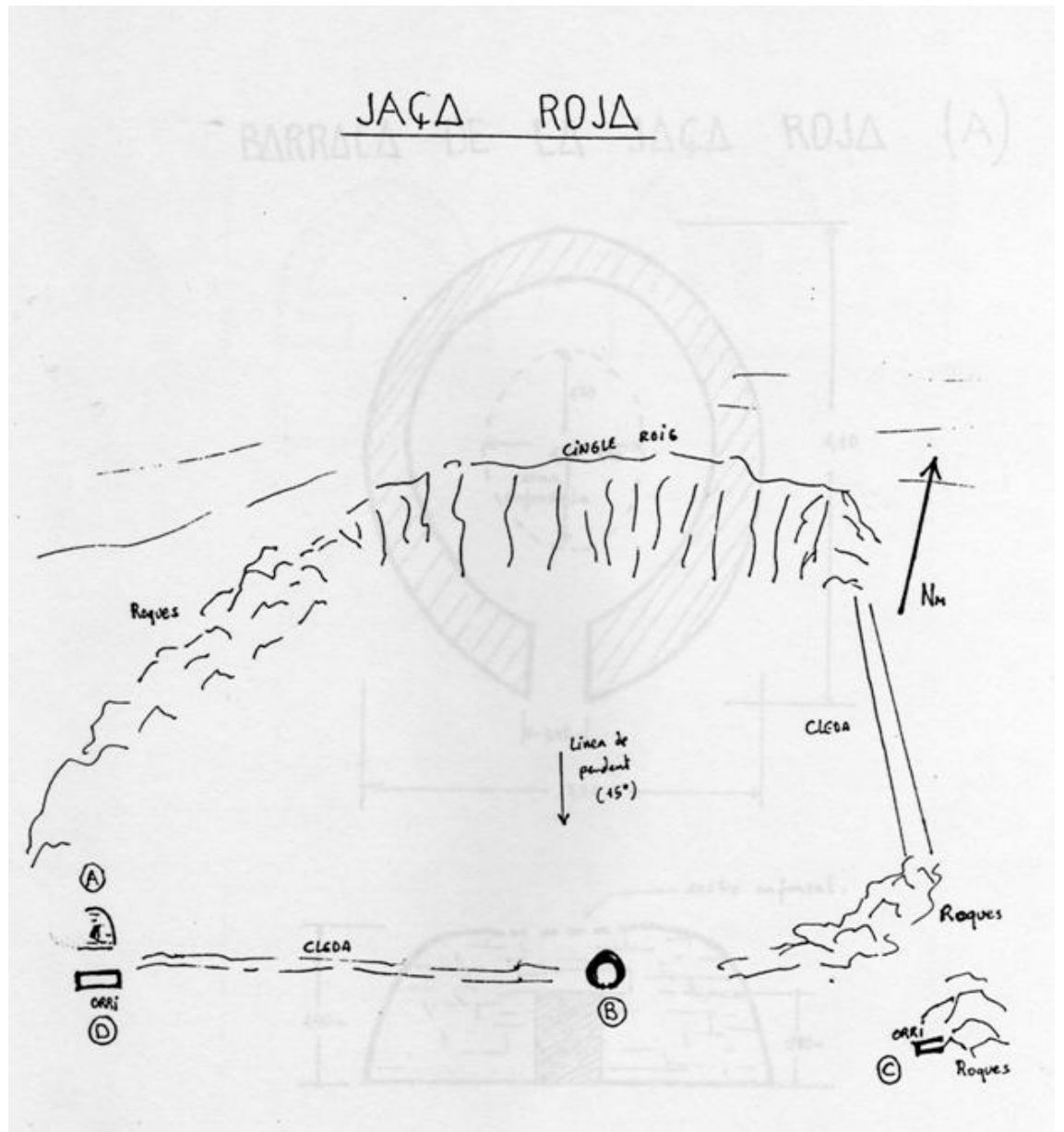
34-BARRAQUES DE LA JACA ROJA

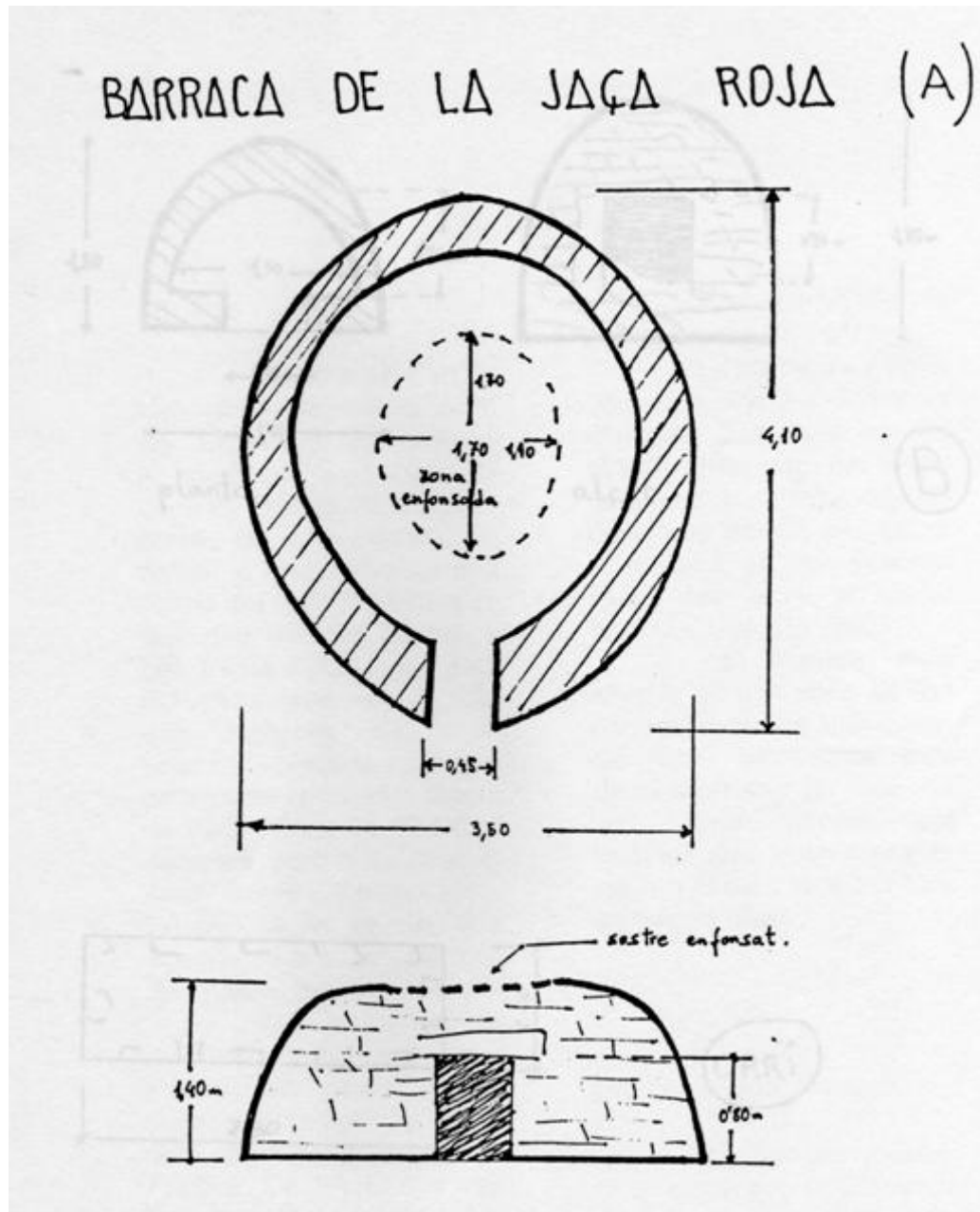
Situació i entorn: En el camí dels Enginyers, caminant en el sentit de Núria a Coma de Vaca, un cop s'ha passat pel costat del refugi forestal de Pedrisses (en estat ruïnós) s'arriba a un serrat on hi ha un pont de roca natural a uns 10 m sota el camí; després es travessa un torrent cabalós (torrent de la coma del Llispet) i al següent serrat es troben, a mà esquerra i sota un cingle vermellós aquest conjunt de barraques i la jaça Roja. Des d'allà es veu el Torreneules al nord-est, el Balandrau el sud-est i Ribes de Freser al sud-oest.

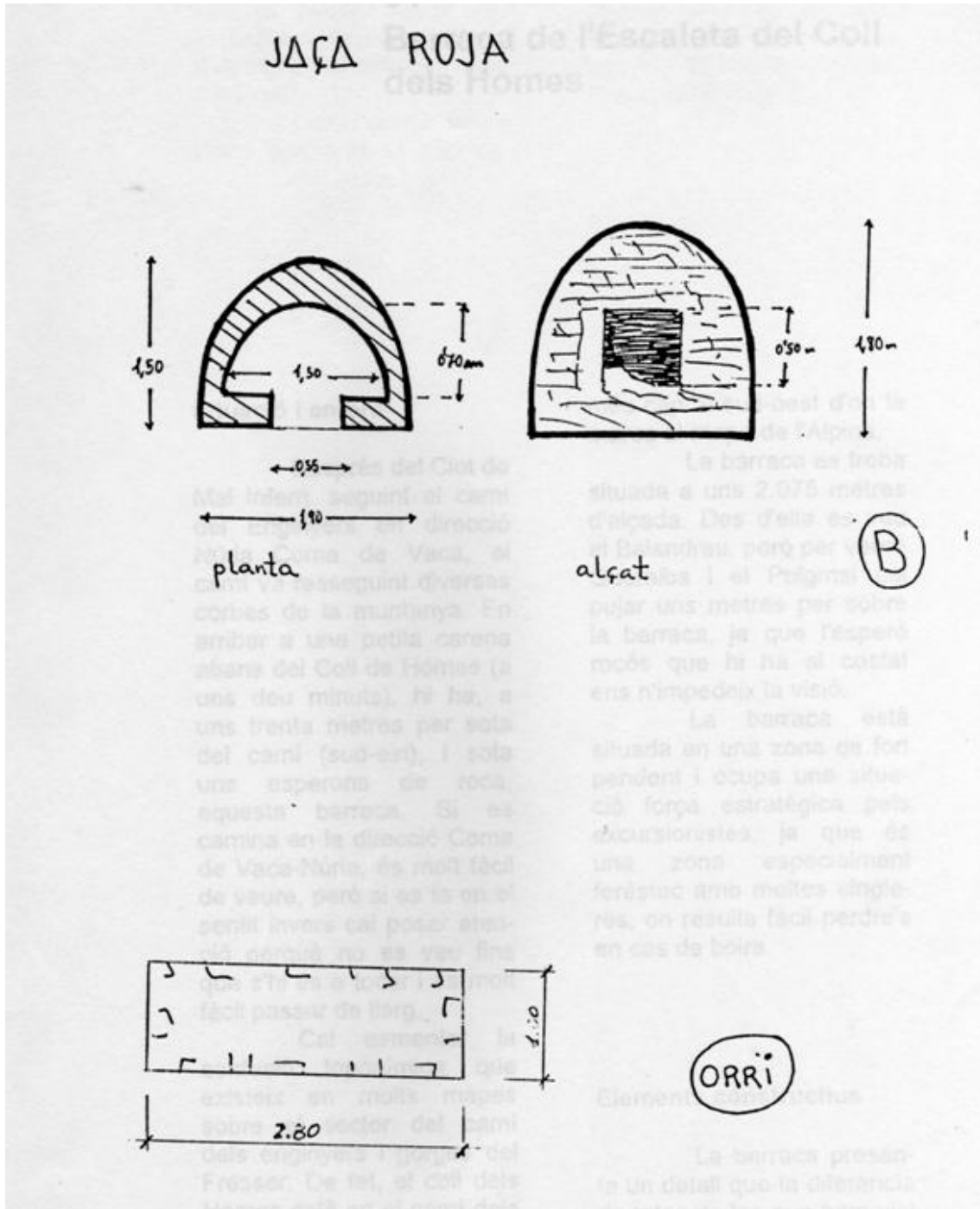
Es troben situades a uns **2100 m d'alçada**. A partir de la jaça Roja, el camí dels Enginyers es torna més dolent i el paisatge més feréstec. El conjunt el formen dues barraques, una d'elles molt petita i l'altre sense sostre. També hi ha una cleda de pedra seca i dos orris de petites dimensions.

Elements constructius:

- **Estat actual:** Mig conservat
- **La planta:** circular
- **El sostre:** falsa volta
- La barraca té com a particularitat especial les seves reduïdes dimensions. La seva llargària màxima és de 1,50 m. Podria tractar-se d'una mena de magatzem o bé fresquera (una persona sols hi pot entrar ajupint-se). El sostre no te aplevat i presenta nombrosos forats entre les lloses que el formen.
  - La barraca B, situada a uns 30 m de la A, te el sostre enfonsat. Es deuria tractar d'una bonica barraca ja que es construïda amb grans blocs de pissarra i te el terra enllosat. No es cap barraca de grans dimensions, però evidentment és el lloc on deurien haver-hi dormit els pastors.
  - El tancat que formen les cledes i la cinglera Roja te una superfície aproximada d'uns 180 m². La cleda és alta, però força malmesa.

35- BARRACA DE L'ESCALETA DEL COLL DELS HOMES

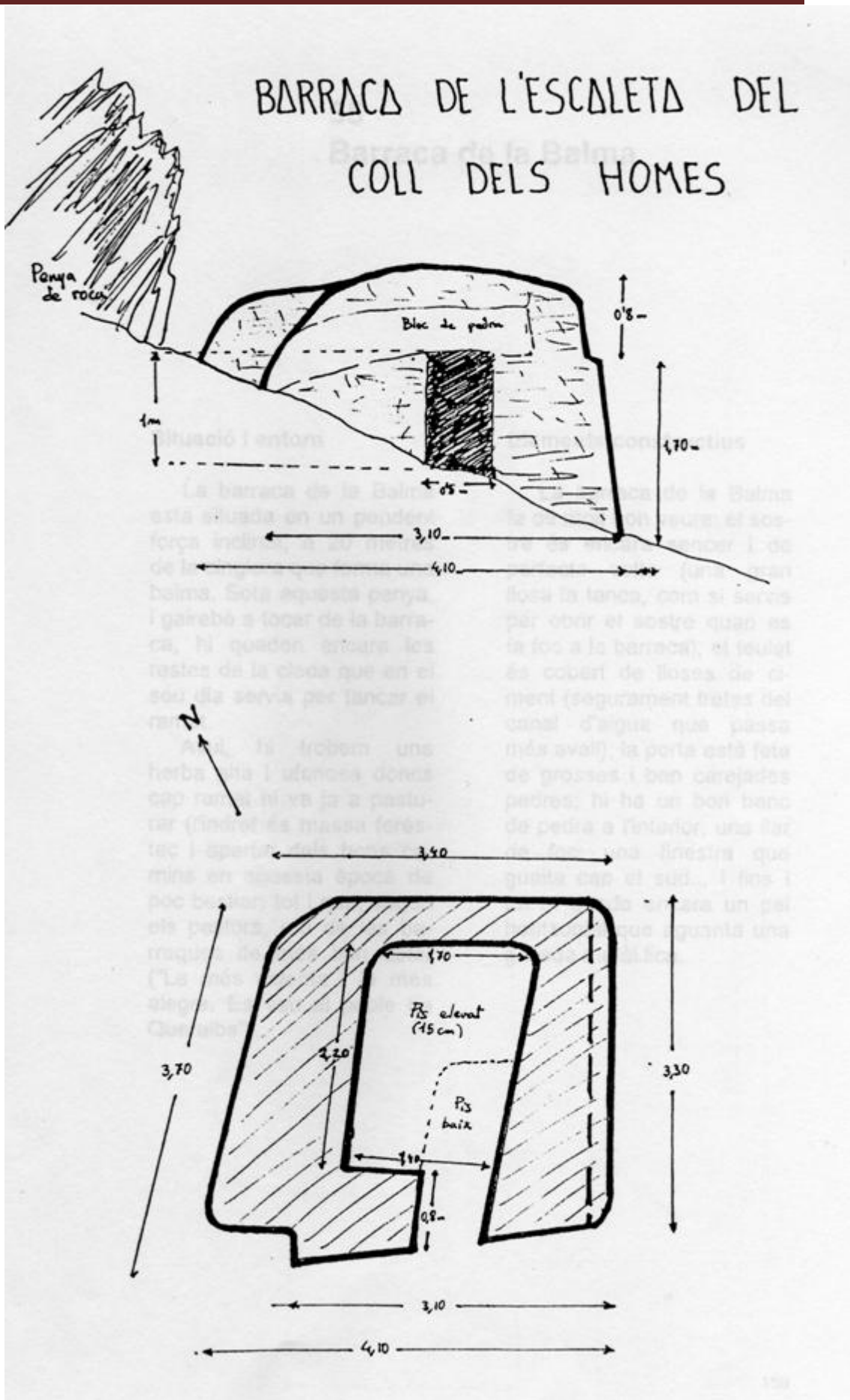
Situació i entorn: Després del Clot de Mal Infern, seguint el camí dels Enginyers en direcció Núria-Coma de Vaca, el camí va resseguint diverses corbes a la muntanya. En arribar a una petita carena abans del Coll dels Homes (a uns 10 minuts), hi ha, a uns 30 m per sota del camí (sud-est), i a sota uns esperons de roca, aquesta barraca. Si es camina en la direcció Coma de Vaca- Núria, és molt fàcil de veure, però si es fa en el sentit invers cal posar atenció perquè no es veu fins que s'hi és a tocar i és molt fàcil passar de llarg.

La barraca es troba situada a uns **2075 m d'alçada**. Des d'aquí es veu el Balandrau, però si vols veure Queralbs i el Puigmal cal pujar uns metres per sobre la barraca, ja que l'esperó rocós que hi ha al costat ens n'impedeix la visió.

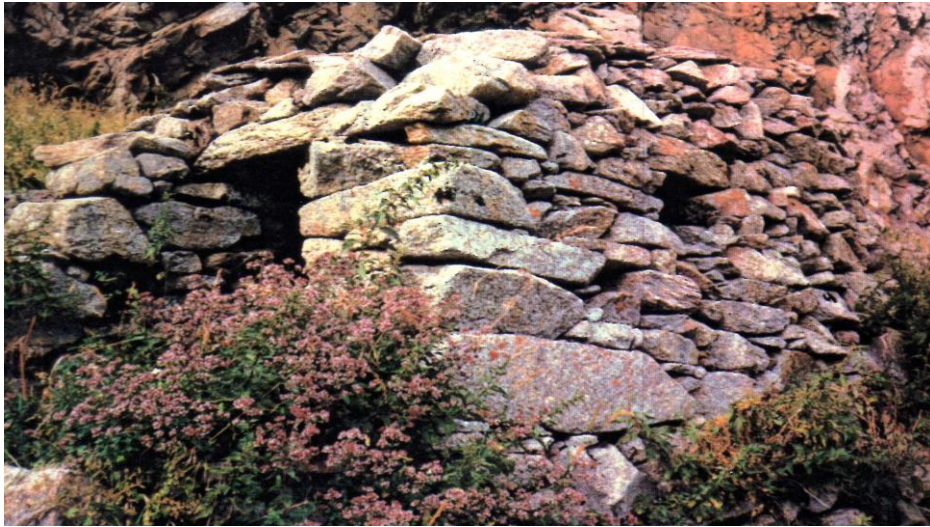
La barraca està situada en una zona de fort pendent i ocupa una situació força estratègica pels excursionistes, ja que és una zona especialment feréstec amb moltes cingleres, on resulta fàcil perdre's en cas de boira.

Elements constructius:

- **Estat actual:** Conservada
- **La planta:** Quadrada
- **El sostre:** No té l'aglevat característic
- La barraca presenta un detall que la diferencia de la resta. Una de les parets exteriors té un replà d'uns 20 cm d'ample, més amunt de mitja alçada. Aquest és un detall normal en les barraques de vinya (de l'Alt Empordà, però el replà el tenen a tot volt).
- Una gran pedra plana emmarca la part superior de la porta.
- Les dimensions són força reduïdes i el terra presenta 2 nivells.

36- BARRACA DE LA BALMA

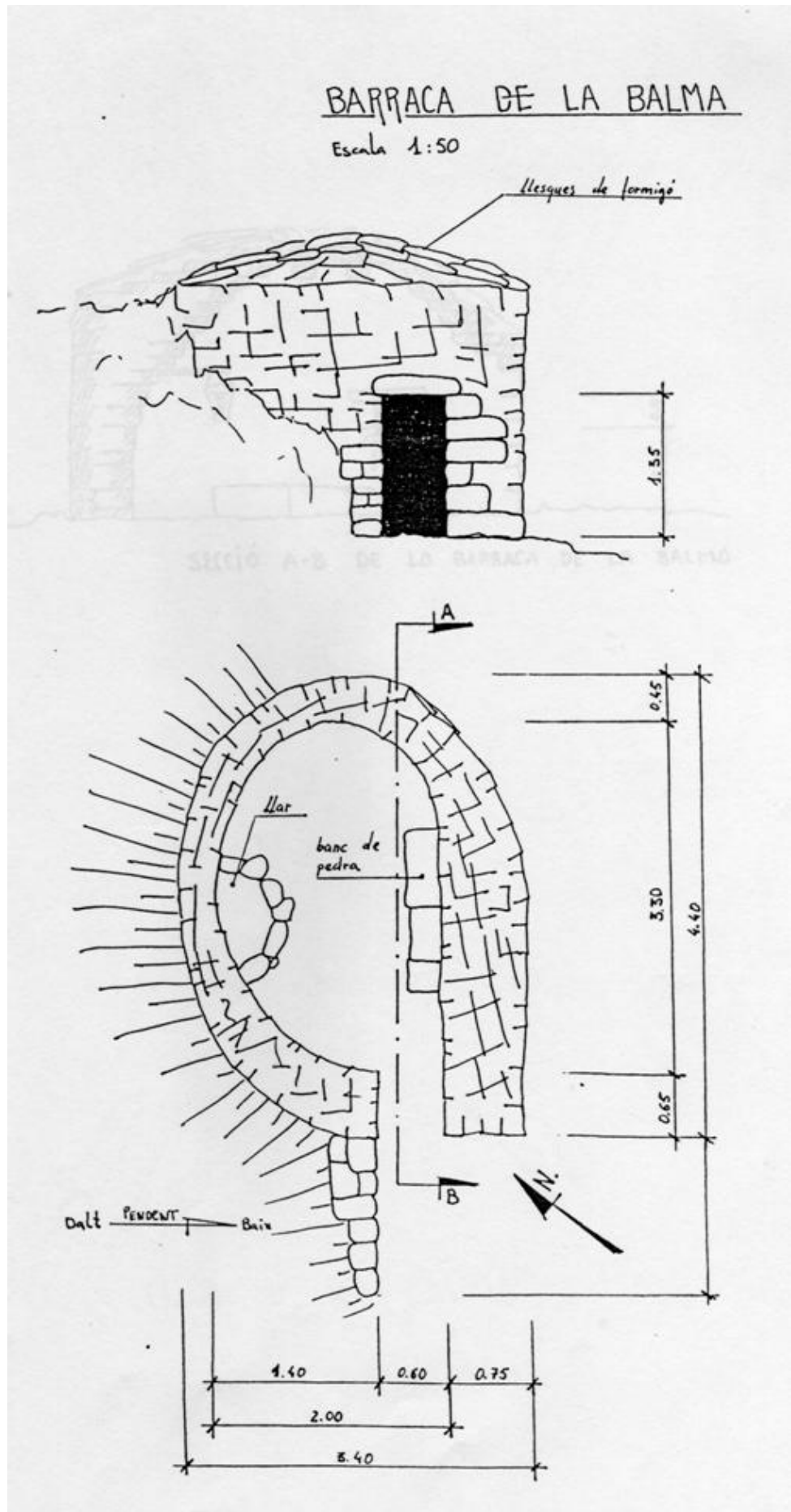

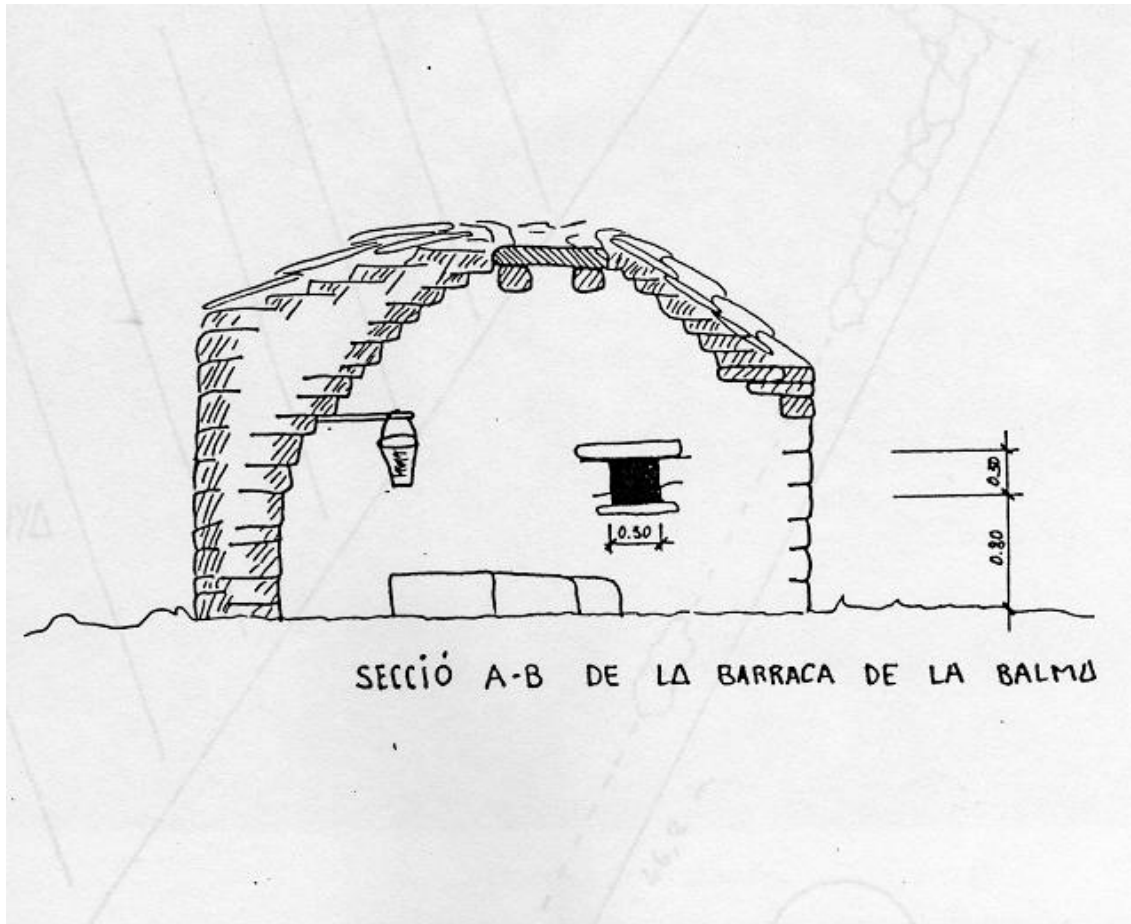
Barraca de la balma

Situació i entorn: Està situada en un pendent força inclinat, a 20 m de la cinglera que forma una balma. Sota aquesta penya i gairebé a tocar de la barraca, hi queden encara les restes de la cleda que en el seu dia servia per tancar el ramat. Avui, hi trobem una herba alta i ufanosa doncs cap ramat hi va ja a pasturar (l'indret és massa feréstec i apartat dels bons camins en aquesta època de poc bestiar) tot i que, segons els pastors, era de les barraques de més bon estar (molt calenta i molt alegre, ja que des d'aquí es veu el poble de Queralbs).

Elements constructius:

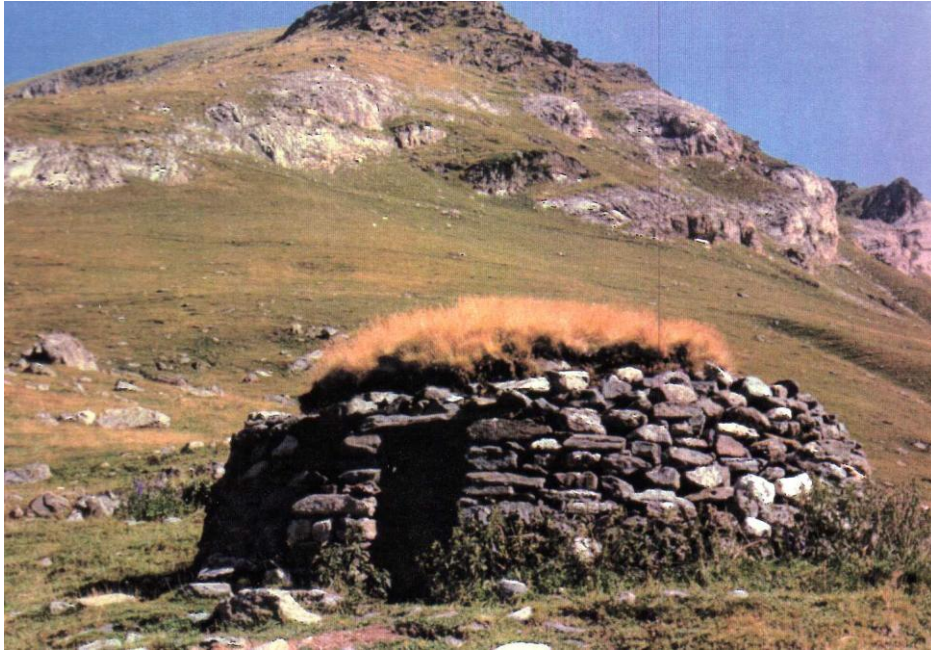
- **Estat actual:** Conservada
- **La planta:** Quadrada
- **El sostre:** És encara sencer i de perfecte volta (una gran llosa el tanca)
- La porta està feta de grosses i ben carejades pedres. També hi ha una finestra orientada cap el sud.
- A l'interior hi ha un banc i una llar de foc.

C) **COMA DE VACA:** En aquesta zona hi ha 7 barraques.

37-BARRACA DE COMA DE VACA (LA PLANA)

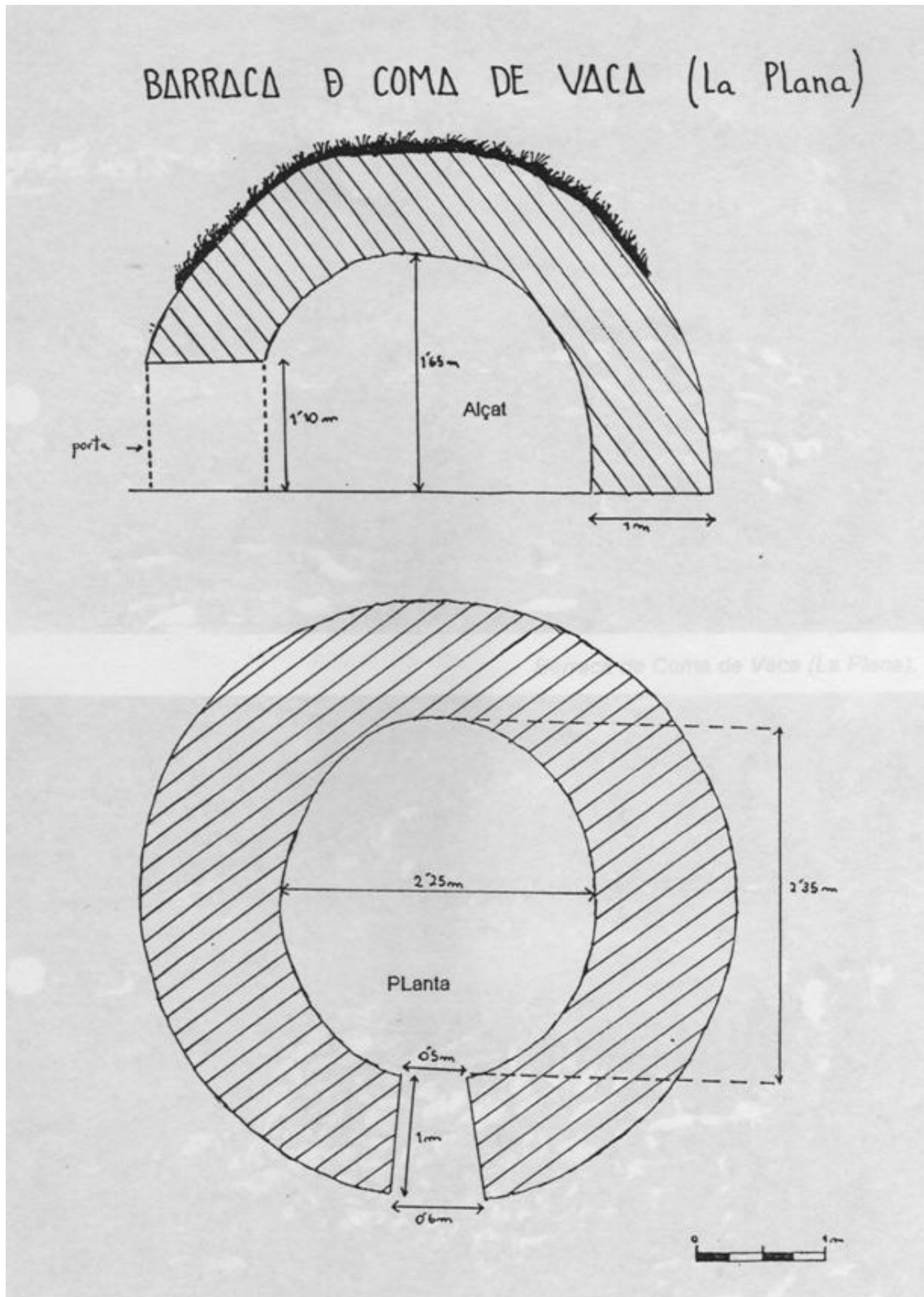
Barraca de Coma de Vaca (La Plana)

Situació i entorn: Situada a la vall del mateix nom, es troba a uns 50 m del riu, just en la confluència del riu Freser i el Torrent de Coma de Vaca a l'altra banda del Refugi Manelic, en un suau pendent i envoltada d'extensos prats.

A l'altre costat de riu hi ha el Refugi Manelic, construït l'any 1959 i una altra construcció semblant tancada amb clau, construïda per la companyia elèctrica i actualment cedida als pastors, que encara avui vigilen els ramats d'aquest indret.

Elements constructius:

- **Estat actual:** Conservada
- **La planta:** Circular
- **El sostre:** Falsa volta
- L'interior permet dormir-hi amb comoditat (2,35 m de diàmetre i 1,65 m d'alçada) .
- La porta d'entrada es un xic més ample de l'exterior (0,60 m) que de l'interior (0,50 m) i té una alçada d'1,10 m.
- El teulat encara conserva la gleva i les pedres de les parets són maques i ben posades.

38-BARRACA DE MANTINELL

Situació i entorn: Està situada sota el pic de Mantinell, a uns **2275 m d'alçada**. És visible des del refugi de Coma de Vaca, i també des del camí que va del coll de Tres Pics a Coma de Vaca. No es visible des del coll de Tres Pics, ja que un serrat de muntanya n'impedeix la visió.

Es troba al costat d'un petit bony rocós, just on comencen els pendents més pronunciats del pic de Mantinell. Està a uns 50 m per sobre del camí que va del coll de Tres Pics a Coma de Vaca.

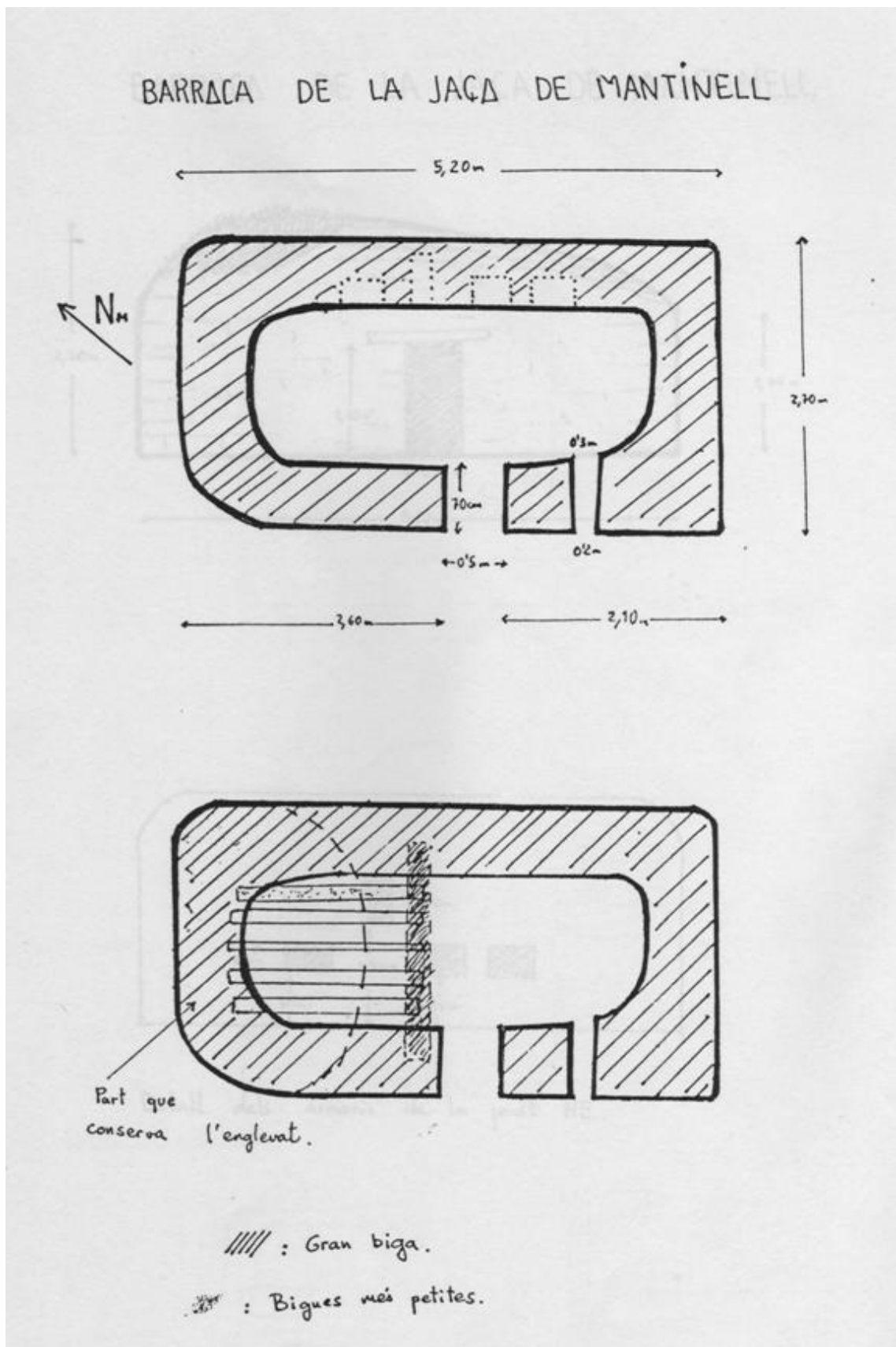
Des de la barraca es veu el Balandrau, el Puigmal, el Torreneules, el Refugi de Coma de Vaca i el coll de Tirapits, amb les seves característiques roques blanques.

La barraca està a la part sud-oest de la jaça on s'hi observa una cleda molt malmesa. Aquesta barraca és un bon refugi en cas d'emergència, però per la seva proximitat al refugi de Coma de Vaca i al coll de Tres Pics (pista forestal a Tregurà) no es pot dir que tingui una situació veritablement estratègica.

Elements constructius:

- **Estat actual:** Conservada
- **La planta:** Circular
- **El sostre:** Ha perdut gran part del seu primitiu aplevat.
- Es tracta d'una barraca construïda amb pedres molt regulars. Té una capacitat per a 5-6 persones i en la seva paret nord-est presenta 4 armariets o prestatges, un dels quals té una profunditat de 60 cm. El sostre presenta 5 bigues de pi i un gran biga transversal de majors dimensions que suporten la part nord-est de l'estructura. Aquestes bigues han estat posades des de fa poc temps, ja que es veuen molt noves.

39- BARRACA DEL RACÓ DE COMA DE VACA

Barraca del Racó de Coma de Vaca

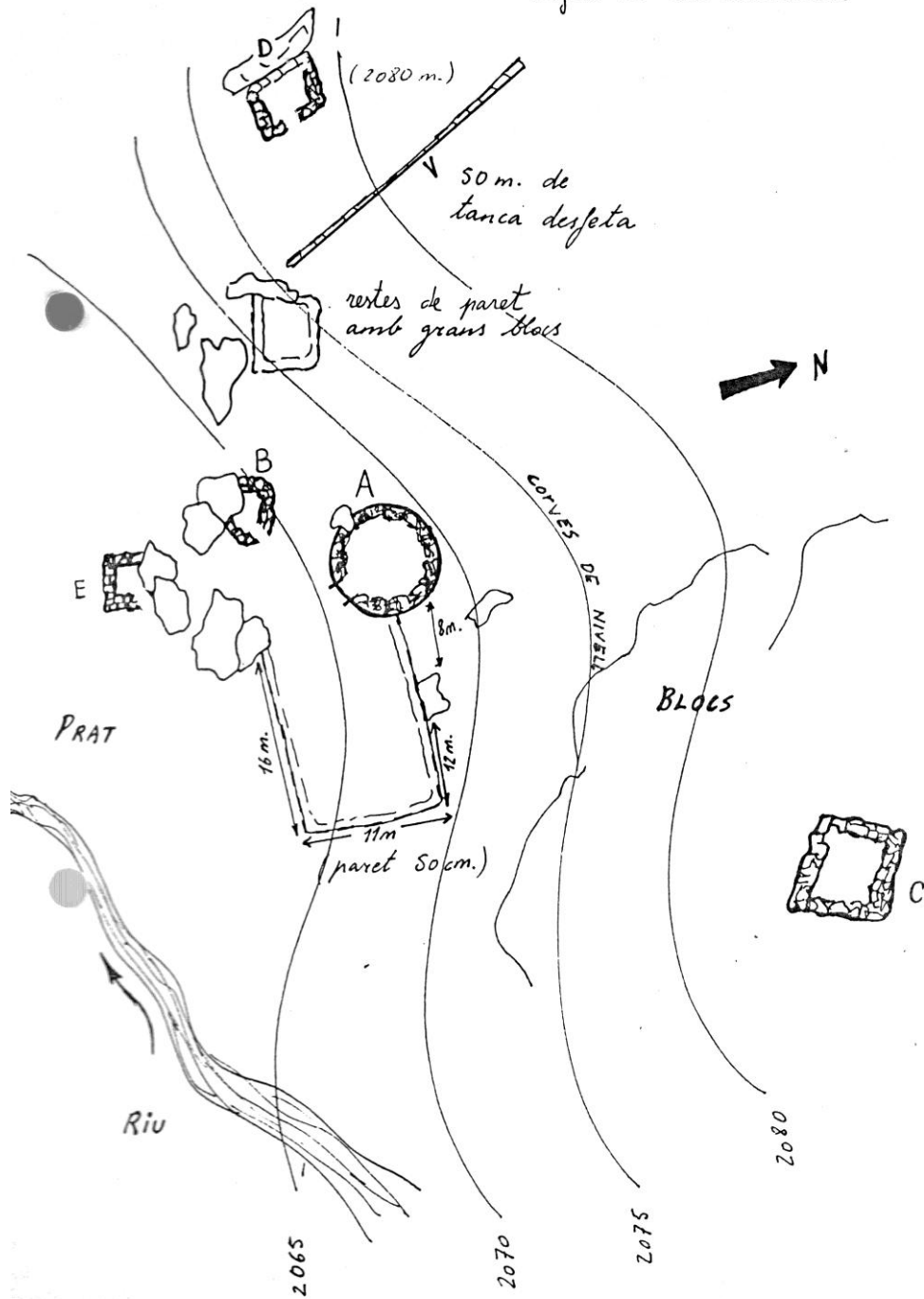
Situació i entorn: la barraca amb 4 construccions més està situada a 75 m del marge dret del riu Freser lleugerament enriallada respecte del pla del Coma de Vaca i a uns **2030 m d'altitud**. Des d'aquestes conjunt de cinc construccions es veu perfectament el Balandrau i el Puig de Mantinell però cap el nord un conjunt de bonys rocosos dificulten la visió.

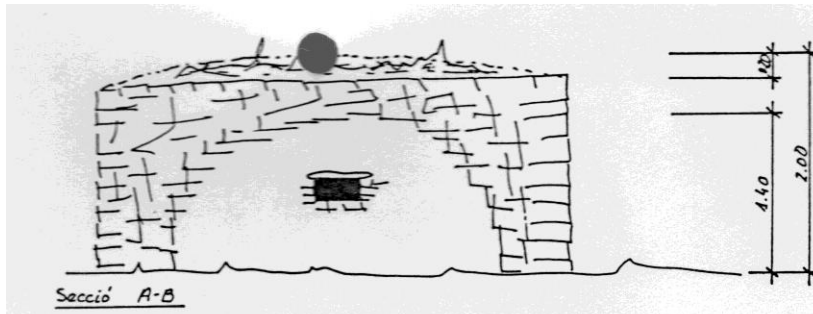
Elements constructius:

- **Estat actual:** Conservada
- **La planta:** Circular
- **El sostre:** Falsa volta i aplevat.
- El conjunt presenta una barraca de planta circular en estat força acceptable i quatre altres construccions que suposem que serien orris destinats a guardar els xais o be el bestiar malalt.

BARRACA DEL RACÓ DE COMA DE VACA

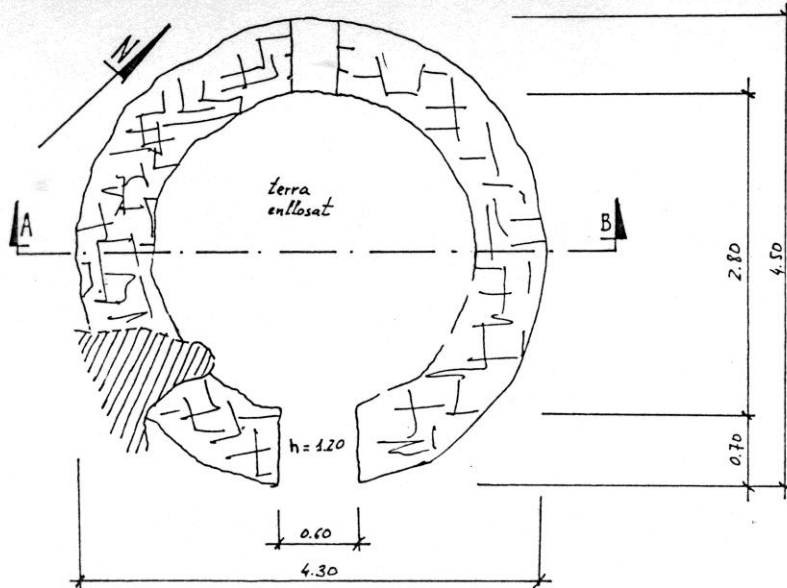
Conjunt de cinc construccions

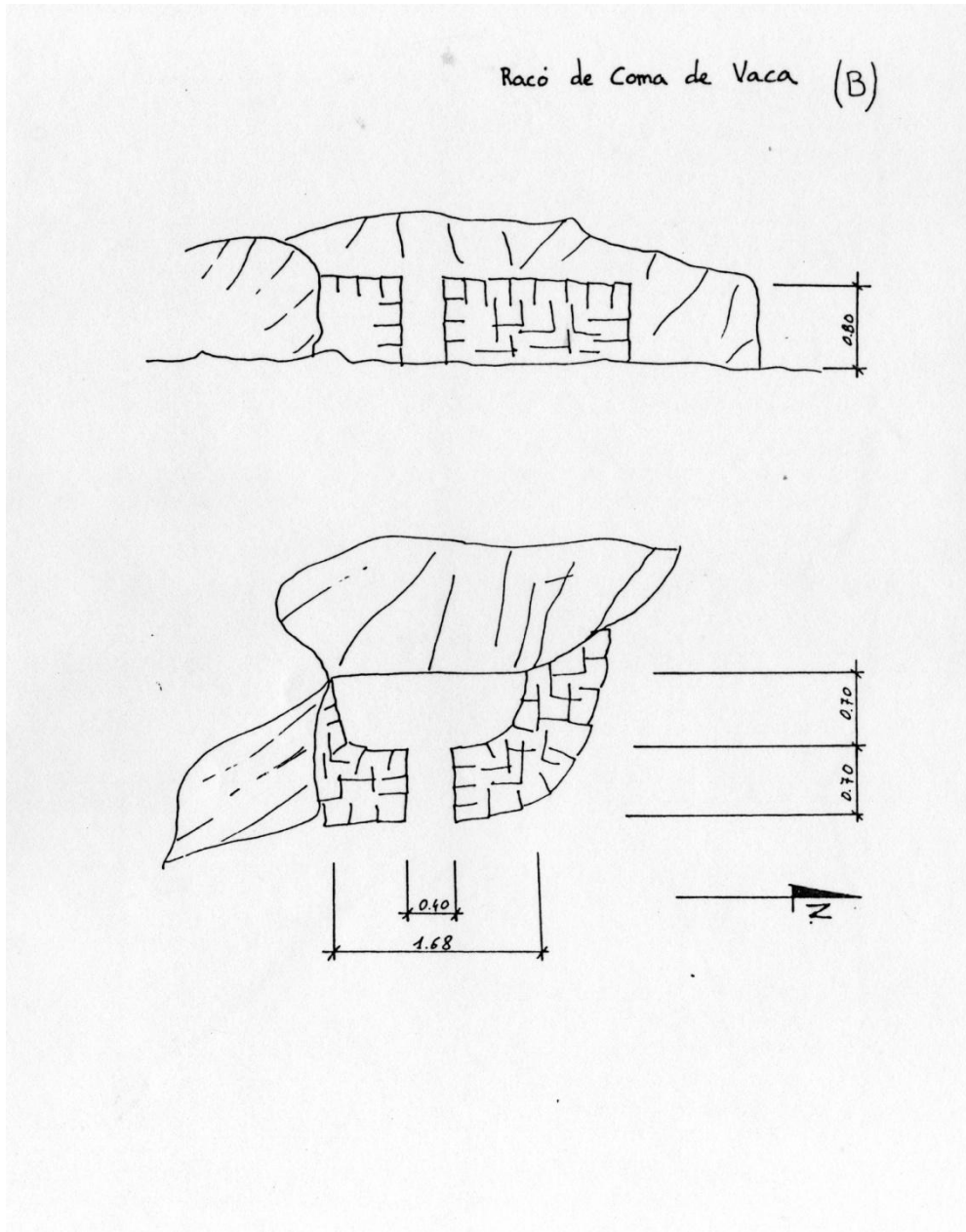

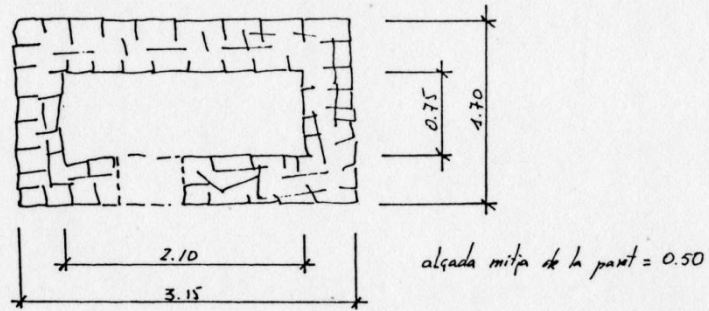
Coma de Vaca (A)

Escala 1:50

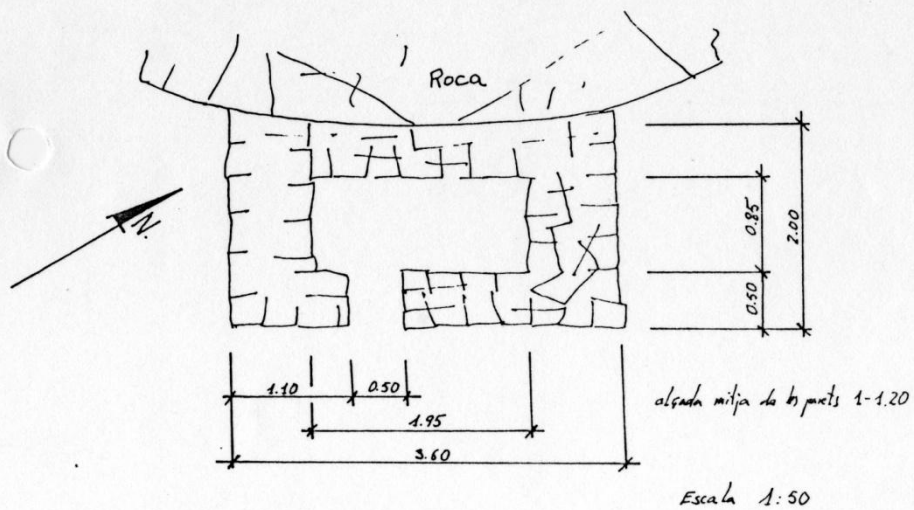

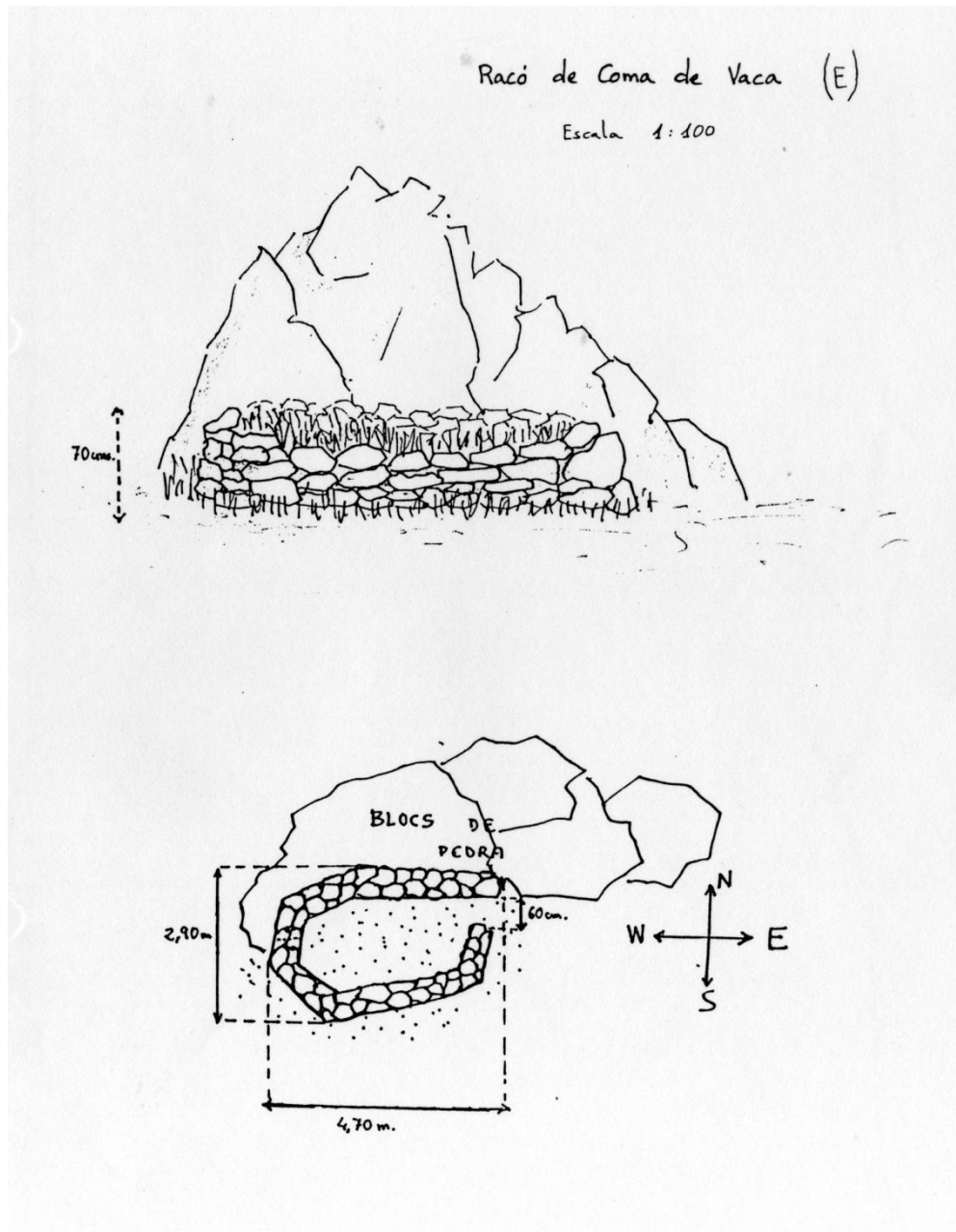

Racó de Coma de Vaca (C)

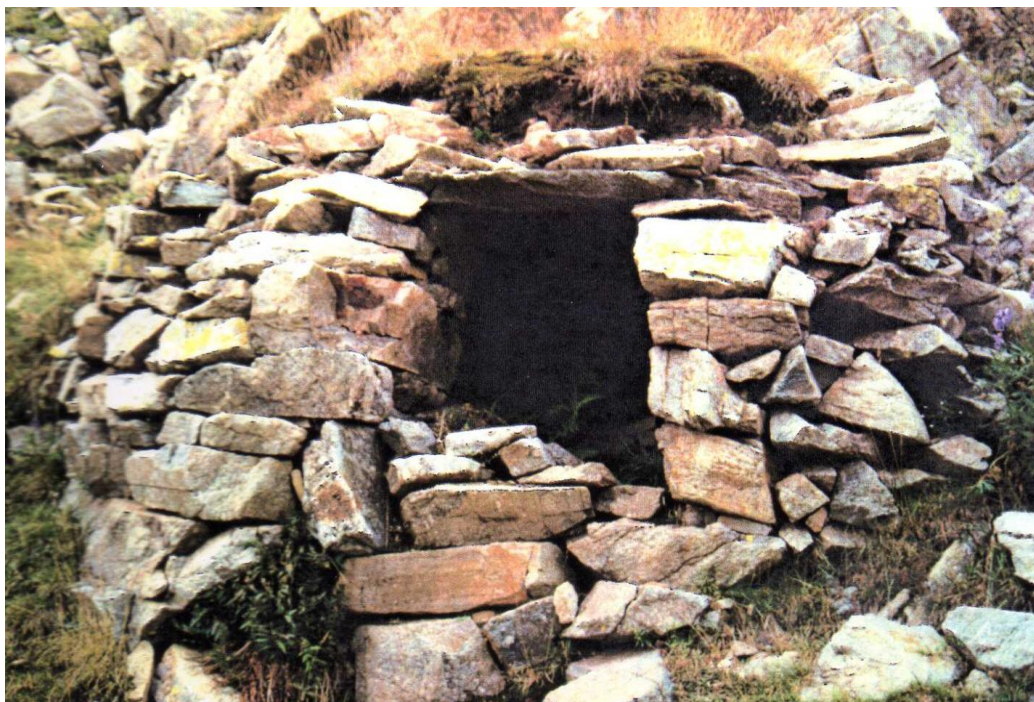

«LES FORMATGERES» (D)

40- BARRAQUES DE LA JACA DEL RACÓ DEL FRESER

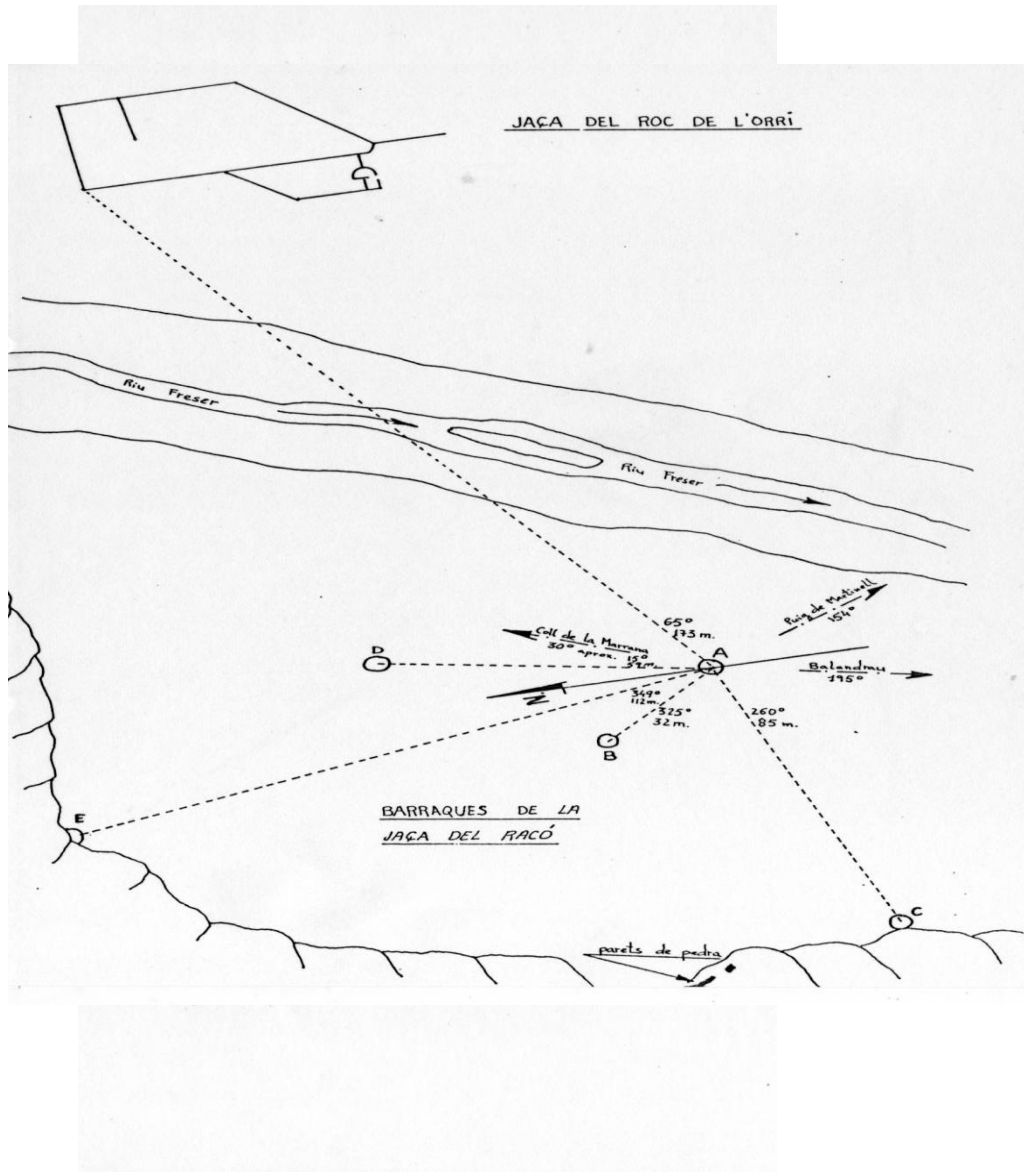
Barraca de la Jaça del Racó del Freser

Situació i entorn: Es troben a uns **2125 m** d'alçada, al marge dret del riu Freser. Les 5 construccions que formen aquest conjunt es troben disseminades i a diferents cotes. Des d'aquí es pot veure el Balandrau.

Elements constructius:

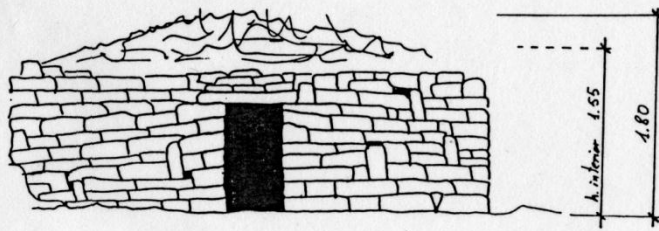
- **Estat actual:** 3 estan en bon estat i una totalment derruïda. La cinquena és un aixopluc, situat sota una balma.
- **La planta:** Una té 2 estances i les altres 3 planta circular.
- **El sostre:** Una té doble falsa volta i alevat. Les altres 3 falsa volta.

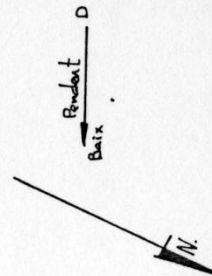
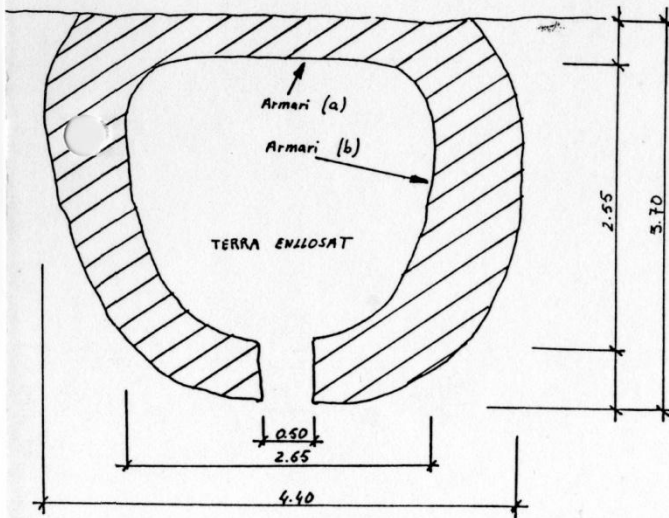
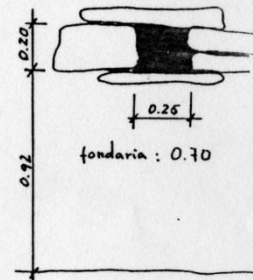

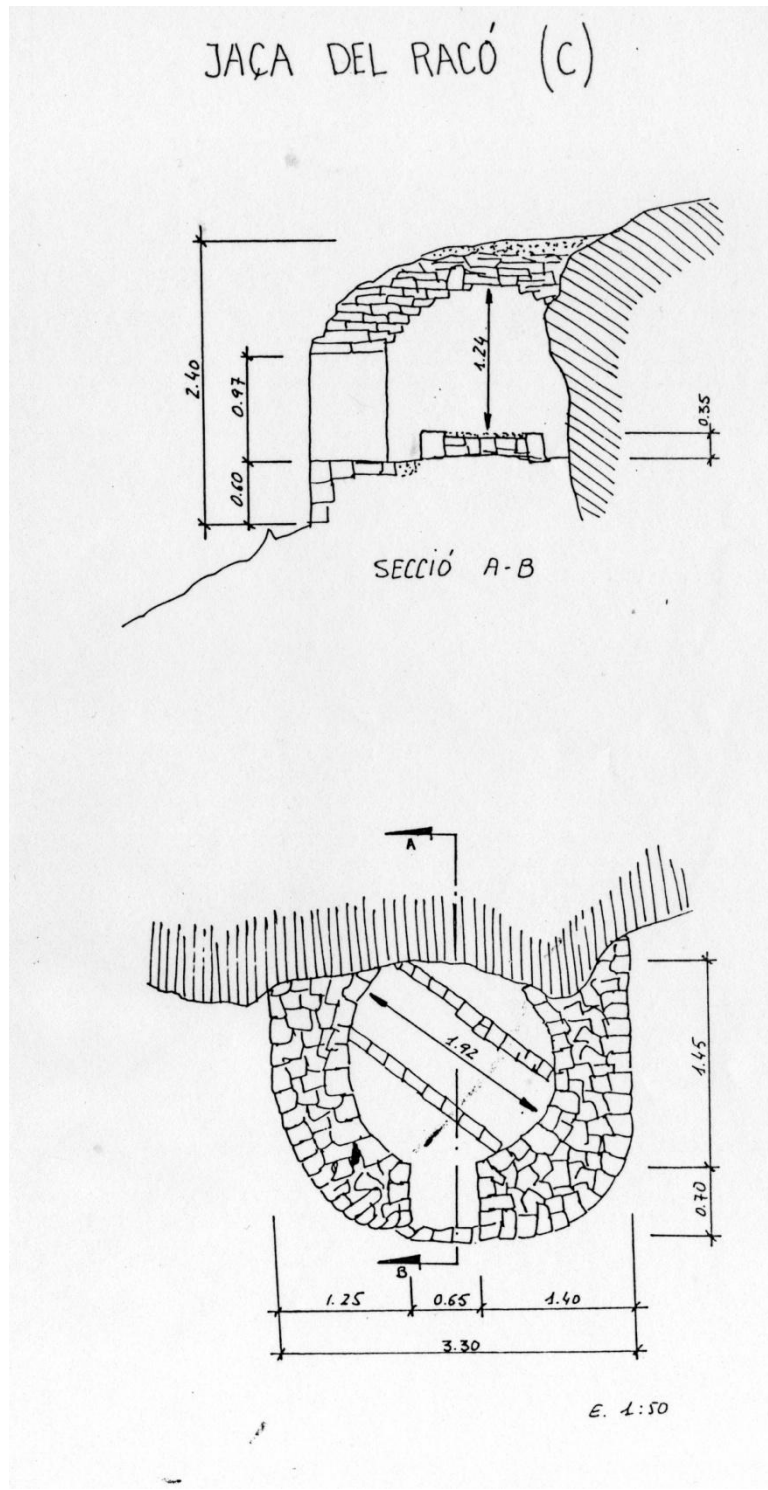
JAÇA DEL RACÓ (B)

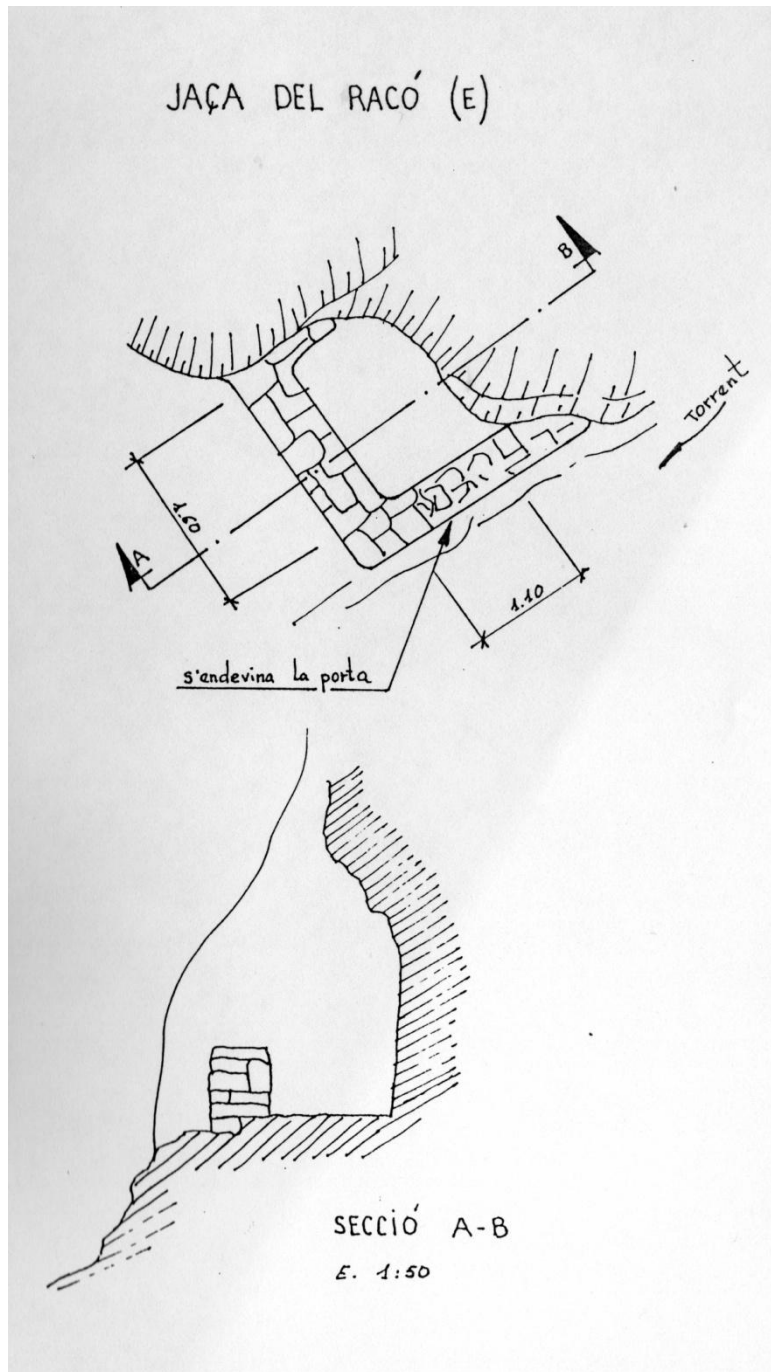
E. 1:50

Detall armari (a)

41- BARRACA DE LA JAÇA DEL ROC DE L'ORRI

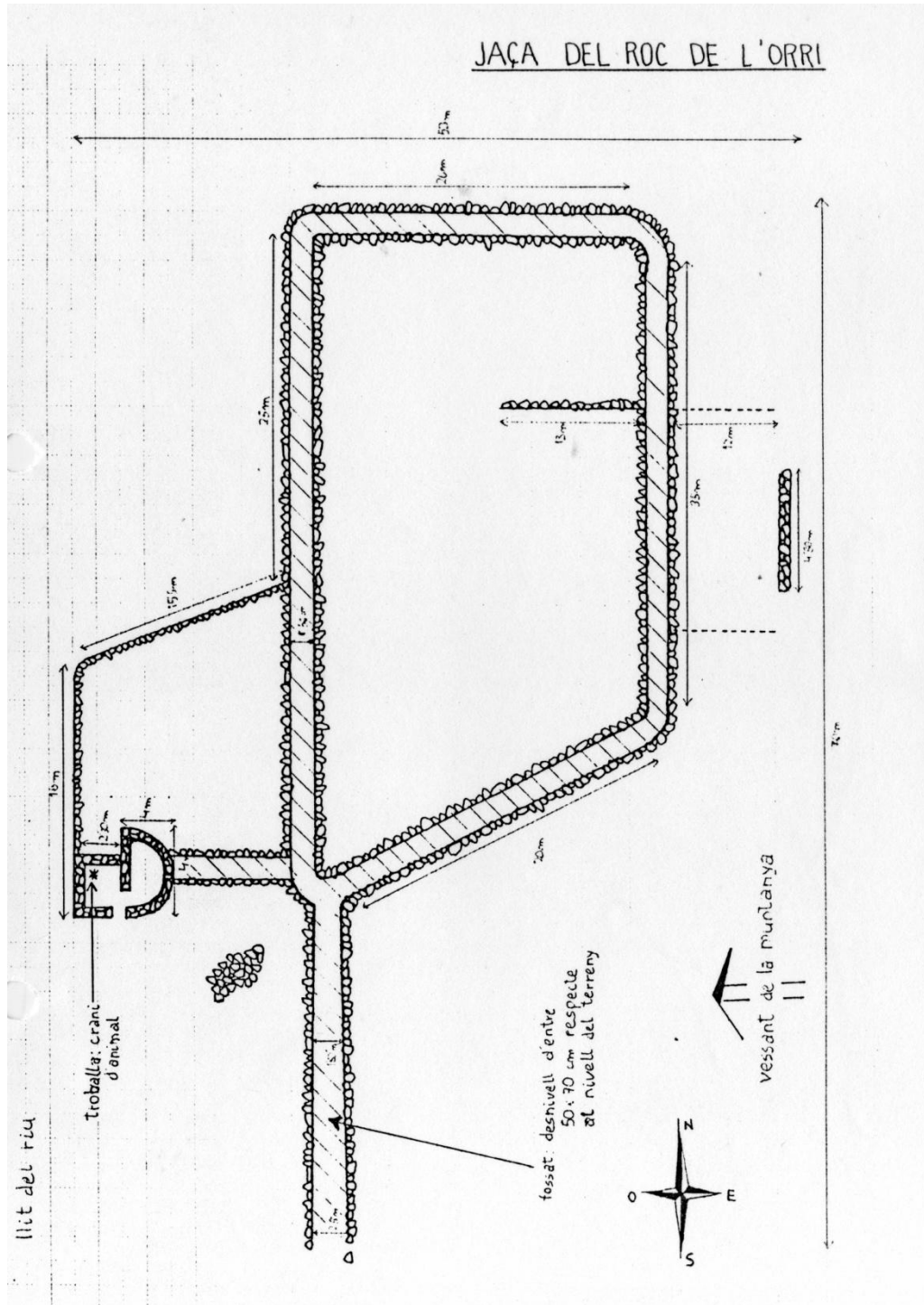

Barraca de la Jaça del Roc de l'Orri

Situació i entorn: Situada al costat esquerra del riu Freser, a una alçada de **2125 m.** està envoltada per una gran jaça (70 m de llargada per 35 m d'amplada) formada per parets de poca alçada, i disposades de forma paral·lela, com si fossin passadissos. Sembla que aquesta construcció tenia relació amb la fabricació de formatges.

Elements constructius:

- **Estat actual:** Mig conservada
- **La planta:** Circular,
- **El sostre:** Falsa volta.

42- BARRACA DELS EUGASSERS

Barraca dels Eugassers

Situació i entorn: Conjunt de 3 construccions que es troba situat en el jaçal dels Frares.

Elements constructius:

- **Estat actual:** En ruïnes.
- **La planta:** Circular.
- **El sostre:** Falsa volta.

43- BARRACA D'EN BOTEY O DE TIRAPITS

Barraca d'en Botey o de Tipapits

Situació i entorn: Situada a **2710 m** , aproximadament a 40 m sota de la carena que va del Pic de l'Infern al coll de Tirapits.

Elements constructius:

- **Estat actual:** Conservada.
- **La planta:** Circular i de grans dimensions (és la més gran de tot el municipi).
- **El sostre:** Falsa volta. Actualment hi ha una capa de tela asfàltica.
- Cal dir que no és una barraca de pastors. La va fer construir un industrial del Ripollès (a principis del segle XX) anomenat Botey, que l'utilitzava quan sortia a caçar. Va ser reconstruïda durant l'estiu de 1992.

-BALMES I JACES

BALMES I JACES

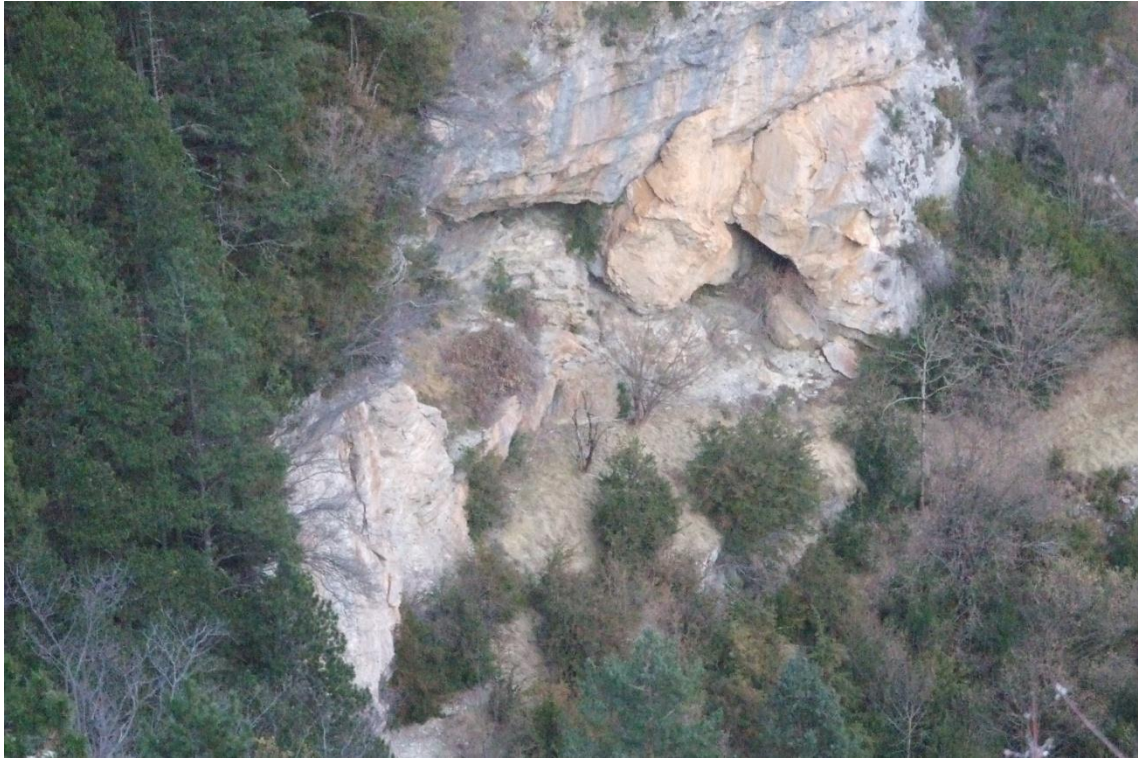

Les jaces i les balmes eren els llocs on tradicionalment s'ajeia el ramat per passar la nit quan s'estava a la muntanya, abans de formar la ramada o després de triar. Acostumen a ser en llocs arrecerats i resguardats del vent, les balmes també resguardaven de la pluja.

Les balmes i les jaces tenen característiques morfològiques diferents, les jaces estan encerclades per murs de pedra seca; en canvi les balmes estan sota d'una roca.

Hem localitzat 13 balmes i jaces

A- BAUMA DE LA LLOSA

Bauma de la Llosa

- a) **Situació:** S'hi arriba des del camí de la font del Coronel, que continua per sobre de l'Estret del Forn i s'endinsa per sobre del riu de Tosa entre boixos i avellaners. Davant de la bauma podem veure l'avenc del Bugader sobre el riu de Tosa, per sobre d'aquest hi ha la pista de l'Estremera.
- b) Té 2 parts:
- La part direcció cap a l'Estremera queda molt més tancada i això permet aixoplugar més ovelles. Mesura uns 20 m de llargada, 8 m d'amplada i 8 m d'alçada aproximadament.
  - La 2ª part esta distribuïda en 3 esglaons, el superior és el més ample. Mesura 2 m de llargada, 5 m d'amplada i 8 m d'alçada aproximadament.
- c) **Capacitat** 160 ovelles

B- BAUMA DE L'AUQUER

Bauma de l'Auquer

- a) **Situació:** Seguint la via des del riu dels Plaus, després de passar la devesa de les Asqueroses.
- b) És una bauma plana, fa molta barbacana i permet aixoplugar molts caps de bestiar. Mesura uns 25 m d'alçada, 10 m d'amplada i 8 m d'alçada. Encara ara es conserven petits tancats de pedra seca per tancar-hi els xais que naixien i no podien anar a pasturar amb les seves mares. El 7 de novembre del 1982 (hi va ver un aiguat) hi van tancar el ramat del meu avi (va ser l'última vegada que es va utilitzar).
- c) **Capacitat:** 300 ovelles

C- BAUMA ROJA

D- BAUMA DE LA CONTRELLA

Bauma de la Contrella

- a) **Situació:** Més avall del collet dels Plaus per sota del GR-11, seguint la carena del mateix collet, ente pins i ginebres, arribem a l'entrada de la bauma, mig tapada per avellaners.
- b) És una bauma estreta i llarga amb un gran precipici. Permet aixoplugar les ovelles, gràcies a la seva gran barbacana. Accés difícil, degut al pas estret d'entrada.
- c) **Capacitat:** 200 ovelles

E- BAUMA DELS CINGLES DE L'ANDREU

Bauma dels Cingles de l'Andreu

- a) **Situació:** Per sobre el GR-11 i la font de la Dou.
- b) Accés molt difícil on les ovelles tenen que entrar i sortir d'una en una, degut al terreny rocós i abrupte.
- c) **Capacitat:** 150 ovelles

F- JACA DE L'ESCALELLA

- a) **Situació:** Sobre els cingles de l'Andreu
- b) Té forma serpentejant, seguint la paret de la roca. És molt estreta, mesura només 6 m i molt llarga 142 m. Acaba en un petit pla herbat descobert d'uns 6 m² i sense sortida. La seva entrada és molt estreta i rocosa, això dificulta l'entrada i la sortida de les ovelles, per tant el ramat havia d'entrar lentament.
- c) **Capacitat:** 200 ovelles

G- BAUMA DEL ROC DEL CLOT

Bauma del Roc del Clot

- a) **Situació:** Sobre del Roc de l'Orri
- b) Té forma més o menys rectangular. Mesura 12 x 25 m. A l'esquerra de la jaça hi ha un petit grunyell⁵⁰ amb capacitat per 4 o 5 xais.
- c) **Capacitat.** 250 ovelles

---

⁵⁰ Petit tancat de pedra seca on s'hi quedaven el xais durant el dia quan la mare anava a pasturar

H- JACA DEL BAC

Jaça del Bac

- a) **Situació:** Per sota el Collet d'Estabanís.
- b) Jaça de forma més o menys ovalada. L'entrada està a prop del camí que puja del Roc del Clot. Mesura 90 m de llarg per 30 m d'ample. La bauma no fa molta barbacana i per tant una part del ramat quedava al descobert.
- c) **Capacitat:** 300 ovelles

I- CORRAL DE LA JASSETA

- a) **Situació:** es troba en el mateix camí del Roc del Clot, abans d'arribar a la jaça del mateix nom
- b) Té forma quadrada és petit i està delimitat per parets de pedra seca enrunades la majoria excepte una, la més externa. Mesura aproximadament entre 20 i 25m. El corral el feia servir un sol pastor..
- c) **Capacitat:** es reduïda, uns 80 caps.

J- BAUMA DE LA CORBA

K- BAUMA DE LA TARONJA

L- BAUMA GRIERA

M- JAÇA DE L'ESCUDELLA

10-ITINERARIS

La finalitat dels itineraris és donar a conèixer algunes de les barraques, balmes i jaces que hi ha en el municipi de Queralbs i descobrir la nombrosa fauna i flora de la zona.

1. FONTALBA-NÚRIA. Barraca de Fontalba, de la Palla (nova i antiga), de la Coma de Gombrèn i la Cabana dels pastors de Núria.

- Des de Queralbs (1236 m) fins a Fontalba (2075m) arriba una pista d' 11,7 km que es pot fer amb cotxe. S'agafa just abans d'entrar a la plaça del Raig en un revolt molt tancat cap a la dreta (hi ha un indicador). Els primers 2,7 km són asfaltats, la resta no.
Fontalba és una collada molt ample i suau coberta de prats. Des d'aquí hi ha una bona vista sobre les muntanyes mes properes:
  - o Al NE el cim de la Coma del Clot i el Torreneules, el Balandrau...
  - o Al NO la Cometa de Fontalba i el Puigmal.
- Des d'aquí podem anar:
  - Puigmal (2913 m)
  - Pas dels Lladres (2531 m)
  - Fontseca (2355 m)
  - Font de l'Home mort (1810 m)
- Un cop s'acaba la pista deixem el cotxe aparcant a la serra de Fontalba i seguim a peu direcció NE, el terreny fa uns turons, a mà dreta trobem **la barraca de Fontalba** i al final dels turons hi trobem un pedró, a la dreta d'aquest hi ha el **jaçal de Fontalba**.
- Agafem el camí cap a Núria a mà esquerra direcció NO. Veiem en front la Dou de Fontalba (2.140 m), font cabalosa que surt entre les pedres d'una tartera sobre el camí.
- El camí continua travessant el torrent de Fontalba (2020 m), hi baixa poca aigua, a mà esquerra hi ha la Solana de Fontalba amb el **jaçal** del mateix nom. Aquí el camí gira cap el NE.
- Més enllà el camí puja una mica entre roques i en uns revolts curts. Travessem un bosc i el camí s'orienta cap l'est.
- Més enllà tenim una vista aèria de les gorges del riu Núria que queden a gran profunditat (500 m) amb el camí vell que baixa del Salt del Sastre fent marrades.
- Arribem al Roc de la Fita. Antigament hi havia la **barraca de la Fita** (encara es conserven les parets). Des d'aquí podem veure parcialment el Santuari de Núria.

- Continuem el camí que baixa i travessa una tartera i un bosc de pins negres. Després contorneja i planeja en una coma poc fonda amb 2 roques grosses sobre el camí. A l'esquerra, 50 m més amunt s'hi troba la **barraca de la Palla** (actualment enrunada). Molt més amunt, seguint la coma hi ha les ruïnes de l'**antiga barraca de la Palla**.
- Seguim caminant pel camí cap a Núria i arribem a la coma de Gombrèn, desforestada i coberta de prats. Sota del camí hi ha la **font de la coma de Gombrèn**. A l'esquerra una mica separada i enlairada del camí hi trobem la barraca de la coma de Gombrèn (2170 m). Molt ben conservada. Hi podem entrar i veure les característiques de les barraques de pastors (planta circular, armaris...) Envoltant la barraca hi ha el **jaçal de la coma de Gombrèn**.
- Entrem en una cometa molt coberta de pins negres, passem entre roques grises i rogenques.
- Baixem pel camí entre prats i bosc. Tenim a la dreta el pic de Fontnegra i la Coma del Clot, al fons de la vall les gorges del riu Núria.
- Arribem a una bifurcació de camins (2060 m). Des d'aquí dividim el cap de vall de la coma de les Perdius de fort pendent (a l'hivern sovint s'hi formen allaus). Deixem a l'esquerra el camí que va a la cova de Sant Gil i la cova de l'Amadeu i continuem el camí direcció Núria fent marrades.
- Arribem a un pla anomenat La Creu d'en Riba, on podem veure el Santuari. Des d'aquí pujant un turó arribem a un mirador on pots veure els cims que rodegen la vall de Núria, al fons el llac i més enrera el Santuari.
- Continuem baixant, passem per davant de l'ermita de Sant Gil (patró dels pastors), travessem un pont sobre el torrent de Finestrelles i Puigmal, fins la **Cabana dels pastors**. Avui encara es conserva un espai pels pastors. Adosada a ella hi ha actualment la cafeteria-restaurant Cabana dels pastors.

2- QUERALBS-MANTEGOSA. Visitant les baumes de la Contrella i la Corba. La barraca del Serrat de la Llosa, el corral del Capalleres i la barraca de Mantegosa

- Des de la plaça del Raig (1236 m), amb aparcament i font a l'entrada del poble, cal prendre la pujada de Cal Perico on comença el camí vell de Núria (hi ha un plafó amb un mapa). És un camí costerut que porta a un carrer empedrat i pla (De la Font de Dalt), que cal seguir a l'esquerra. Passem la placeta de Cal Joanic, seguim pujant cap la Font de Dalt, amb un safareig dins una arcada. Continuem amunt fins darrera el campanar de l'església (romànica segle X). Avancem un tros més enllà i trobem una bifurcació, deixem la pista i pugem pel camí de la dreta (GR 11).
- El camí primer planeja i després puja fins l'ermita de Sant Sebastià (1290 m). El camí continua pujant entre camps i prats tancats per marges de pedra seca i vegetació espinosa (esbarzers, rosers i aranyoners). En gran part és empedrat. Travessa la pista de biaix i continua per sota de la pista, un cop s'acaba hem de seguir la pista.
- Continuem caminant per la pista planera, passem una mullera (Rigal). A banda i banda de la pista hi ha prats de dall. Arribem al riu dels Plaus, passem el pont de formigó i travessem un altre torrent menys cabalós que el primer (el riu Petit).
- Deixem la pista i agafem un camí que puja entre boixos i marges de pedra seca. Aquest ens porta de nou a la pista que hem deixat, continuem per aquesta, fins un revolt tancat. Agafem el camí (GR 11) rocós, fins la casa dels Plaus (1470 m), a sota d'aquesta hi ha una gran esplanada de camps conreats.
- Continuem pel camí aixaragallat i arribem a la Font dels Plaus, continuem fins el Collet dels Plaus, herbat, amb roques i boixos.
- Baixem per la carena del mateix collet, fins arribar al replà del cingle de la Contrella. Baixem cap a l'esquerre entre pins negres i ginebres, fins l'entrada mig tapada per avellaners de la **bauma de la Contrella**.
- Des d'aquest collet continuem el GR11 que va planejant entre matolls de boix, travessem la Dou dels Plaus, el camí continua planejant i després entre parets de pedra seca a mà esquerra trobem un trencant amb direcció cap el camp del Collell. Hi ha un pas pel mig fins al corral del Mané, s'ha de travessar una tanca de fils fins arribar a un collet anomenat el Collell el camí baixa per un pendent fort enmig de boixos i avellaners fins arribar a la feixa del Teixó, continuem baixant fins trobar la **bauma de la Corba** una bauma on hi cavien entre 300 i 400 ovelles.

- Tornem el camí a l'inversa fins arribar al Collell. Seguim la carena del mateix collet entremig de boixos i continuem pel camí que va fent unes marrades costerudes fins arribar a dalt a un serrat de rocs anomenat el Serrat de la Llossa
- Sobre nostre hi ha unes roques vermelloses anomenades els cingles de l'Andreu (aquí hi ha la **jaça** del mateix nom), a la dreta del camí hi ha la barraca del mateix nom, és molt petita i està feta de lloses. Des d'aquí es pot veure a gran profunditat el riu de Tosa. Al sud la baga de l'Estremera, i cap l'est el pic del Balandrau, la serra de la Canya, Puig Cornador...
- Deixem el GR11 hi pugem cap a uns prats esglaonats anomenats Pujols. (Tots aquests prats, antigament eren camps conreats) Avui encara es conserven algunes de les parets de pedra seca que els separaven i els noms d'alguns d'ells el camp del Tregurà el camp del Tanalló....
- Aquí hi ha 2 corrals, el més proper a la barraca anomenat corral del Casas, té les parets molt malmeses. Més amunt direcció est hi ha el corral del Capalleres, està fet de lloses i està força conservat (servia per triar les ovelles) a l'extrem oposat del camp del Capalleres hi ha les ruïnes de la barraca del Capalleres, anem a buscar el camí al cap damunt dels camps dels Pujols, prop d'unes roques blanques, allà agafem el camí en direcció cap el bosc de Mantegosa.
- Continuem pujant i arribem a la **font de Mantegosa**, més amunt en un estens replà cobert de pastures, hi ha el **jaçal de Mantegosa**, on hi ha la barraca de planta rectangular i del mateix nom ensorrada (1915 m). Més amunt d'aquesta barraca, hi ha una gran extensió de prats, anomenada el **jaçal vell de Mantegosa**, per sota d'aquest indret hi ha l'anomenat bosc de Mantegosa (pi negre) que servia per resguardar el ramat en cas de mal temps.

3- QUERALBS-COLLET DE LES BARRAQUES- BAGA DE FELIU

Visitant les barraques de la Vacarissa i de Baga de Feliu

Sortim de Queralbs baixant per la carretera en direcció a Ribes de Freser. Passats 2,8 Km agafem a mà dreta una carretera formigonada, direcció Vilamanya travessent la via del cremallera (pas sense barreres). Davant tenim les ruïnes de l'antiga torre del guarda. La carretera té un pendent molt pronunciat i uns revolts molt tancats, a banda i banda hi ha un espès bosc de pins blancs. Passem per davant de l'entrada d'una mina... i arribem al veïnat de Vilamanya. Des aquí es pot veure el Taga, i la serra Cavallera, el poble de Ribes, el veïnat de Fustanyà (església romànica de Sant Sadurní, del segle IX), el poble de Queralbs i el Torreneules...

Continuem pujant per la mateixa carretera (2,5 Km), fins a trobar un pla, anomenat el pla de la Llaguna, aquí s'acaba el formigó, hi ha una cruïlla. Si continuem per la pista de la dreta anirem direcció a la Font de l'Home Mort (des d'aquí també arribaríem al destí). Nosaltres seguirem per l'esquerra una pista de terra que té una pujada suau s'endinsa en un bosc de pi negre, fins anar a trobar la pista asfaltada que puja del poble de Planoles.

Seguim amunt per aquesta pista, passem per una font anomenada Font Freda i arribem al collet de les Barraques (1894 m). Des d'aquí podem veure el cim del Puigmal (2913 m) Aquí podem deixar el cotxe aparcant o seguir per una pista molt estreta, dins del bosc, fins arribar al pla dels Ventolanesos. Des d'aquí podem veure la **barraca de la Vacarissa**.

Aquí hem de continuar el camí a peu. Pugem una mica, en mig d'un pla herbat, el pla de la Vacarissa, trobem la font del mateix nom i arribem a la barraca, envoltada per un gran **jaçal**, molt proper a ell un bosc de pi negre.

Per darrera de la barraca agafem el camí que continua en mig del bosc, però després aquest s'acaba i continua per una zona inclinada de prats d'herba. A la dreta hi ha el torrent de les Clotes. Més amunt el cim del Puigmal.

El camí continua entre petites valls, fins arribar al **jaçal de Baga de Feliu**, a prop hi ha la barraca i una mica per sobre la font. Aquesta zona no hi ha bosc, és tota herbada. Des d'aquí podem divisar Fontseca i el Pas dels Lladres (frontera amb França).

11-CONCLUSIONS

Queralbs ha estat un poble on la ramaderia ovina ha tingut una gran importància al llarg del segle XIX i XX. Fruit d'aquesta activitat s'ha conservat amb més o menys bon estat tot un seguit d'elements constructius en pedra seca relacionats amb la ramaderia.

En aquest treball hem pogut localitzar, referenciar i analitzar l'estat de conservació de 43 barraques, 6 jaces i 7 balmes.

D'aquestes barraques, avui se'n conserven en bon estat 10, la resta estan en estat ruïnós. Les balmes i jaces es conserven millor, degut a què la majoria són només parets baixes de pedra seca o roques naturals. Degut a la manca d'ús, a diferència d'anys enrere, ara nombrosa vegetació les envolta fent-hi difícil el seu accés.

Una de les fonts d'ingressos dels petits municipis muntanyencs és cada cop més el turisme. És interessant posar en valor aquest patrimoni que pot contribuir, com un element més, al desenvolupament turístic. Les tres rutes plantejades a més de permetre el coneixement d'aquests elements arquitectònics pastorils permet donar a conèixer el paisatge, la fauna i la flora del municipi.

El primer que he copsat és que hi ha moltes més barraques del que m'imaginava, la primera conclusió és que aquest patrimoni és molt més ric i interessant del que em pensava. No he pogut localitzar totes els elements proposats inicialment, per tant crec que aquests estudi pot ser una bona base per a continuar i aprofundir en la recerca que jo he iniciat.

De la majoria de les barraques no se'n sap l'antiguitat, només en alguna hem trobat la data de la seva construcció o remodelació. Els pastors que jo he entrevistat m'han dit que les barraques ells ja se les havien trobat fetes, les que utilitzaven, miraven de mantenir-les, com agafar un pa de gleves entre 2 pastors i posar-les sobre el sostre de la barraca quan hi havia degoters, algunes degut a què estaven en molt mal estat les reconstruïen ells mateixos. També contribuïen a la conservació d'aquest patrimoni. Moltes d'aquestes barraques ells no les havien utilitzat mai, ni ells, ni els seus pares, ni tan sols els seus avis, però si encara hi queden les restes vol dir que generacions passades les havien utilitzat. Només un estudi arqueològic i històric detallat ens en podria donar les dates o bé l'època de la construcció.

Malauradament, no només la manca de manteniment, el temps i les tempestes enrunen aquestes construccions; alguns excursionistes hi ajuden molt més ràpidament que el pas del temps: desmunten els murs de jaces i barraques enderrocades per a fer bivacs.

Alguns queralbins conscients de la importància històrica i afectiva d'aquestes construccions, han dedicat el seu esforç voluntari i col·lectiu a arreglar-ne alguna com la barraca de la coma de Gombrèn. Iniciatives com aquestes s'han de valorar i incentivar en la mesura del possible. És molt interessant fer treball de conscienciació de la preservació d'aquest ric patrimoni nostre. Desitjo que aquest treball pugui contribuir a això.

12-BIBLIOGRAFIA

- SÀEZ PLANAS, MARIÀ . *La Pedra seca* . Ed. Diputació de Girona i Caixa de Girona. Girona, 2004 (114 Quaderns de la Revista de Girona).
- MIRALLES SABADELL, FERRAN; ROVIRA MERINO, JOAN. *La transhumància al Ripollès i al Canigó*. (Edita Consell Comarcal del Ripollès) Ed. Farell. San Vicenç de Castellet, 2007.
- CUTRINA SORINAS, GONÇAL. *Ovelles i pastors al Ripollès*. Ed. Maideu, S.L. Ripoll, 1997.
- VILARRASA VALL, SALVADOR. *La vida dels pastors*. Ed. Impremta Maideu. Ripoll, 1981
- CIRICI ALEXANDRE, HURTADO VÍCTOR, MARQUÉS BENIGNE... *Queralbs* .Ed. Montblanc-Martín, CEC. Barcelona, 1985
- MAPA GUIA EXCURSIONISTA 3D. *Vall de Ribes Núria*. Geoshow3D CD-Rom. Ed. Alpina.
- NUET BADIA, JOSEP. *La Vall de Núria* .Ed. Montblanc-Martín, CEC. Barcelona, 1992
- BONADA CASAS, PERE. *Records d'un pastor transhumant*. Ed. L'albí. Barcelona, 2012.
- HERRERO ALBERT, DOMÈNECH ANNA, BENET ARIADNA... *Inventari dels corrals i de les barraques de pastors de Queralbs*. Camp de Treball. Queralbs, 1993